

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA

SYSTEMATICKÉ TEOLOGIE

KAMIL ŠKODA

**BOŽSKÁ CTNOST NADĚJE.
ENCYKLIKY JANA PAVLA II.
A BENEDIKTA XVI.**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VEDOUcí PRÁCE: THDR. MILAN MIČO

OLOMOUČ 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem
přitom jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 22. dubna 2009

Děkuji panu ThDr. Milanu Mičo za odborné vedení diplomové práce a poskytnutí cenných rad a podnětů. Dále děkuji především Pavle Drážné, sestře Miladě Škodové, Mgr. Miroslavě Mikulcové a Ivaně Vavrušové za jazykové korekce a Mgr. Patriku Galleovi DiS za pomoc při závěrečné redakci.

OBSAH

ÚVOD	5
1 BOŽSKÁ CTNOST NADĚJE V PÍSMU SVATÉM.....	6
1.1 STARÝ ZÁKON.....	7
1.1.1 <i>Smlouvy mezi Hospodinem a vyvoleným lidem jako důvod naděje.....</i>	7
1.1.1.1 Smlouva s prvními lidmi	8
1.1.1.2 Smlouva s Noemem	8
1.1.1.3 Smlouva s Abramem	9
1.1.2 <i>Důvěra – smluvní podmínka</i>	10
1.1.3 <i>Další smlouvy s Izraelem, jejich předmět naděje a jejich připomínání lidu</i>	11
1.1.3.1 Doba proroků	13
1.1.3.2 Naděje u proroka Izajáše	14
1.1.3.3 Naděje u proroka Jeremjáše.....	18
1.1.3.4 Naděje u proroka Ezechiela.....	21
1.1.3.5 Naděje u proroka Daniela.....	23
1.1.3.6 Naděje u malých proroků	24
1.1.3.7 Naděje v žalmech	28
1.1.3.8 Naděje v knize Job	31
1.1.3.9 Naděje v mudroslovné literatuře.....	32
1.1.3.10 Naděje v 2. knize Makabejské.....	32
1.2 NOVÝ ZÁKON.....	33
1.2.1 <i>Smlouva a naděje v Novém zákoně.....</i>	33
1.2.2 <i>Naděje v evangeliích.....</i>	35
1.2.3 <i>Naděje ve Skutcích apoštolů</i>	40
1.2.4 <i>Naděje v listě Římanům</i>	41
1.2.5 <i>Naděje v 1. listě Korintským</i>	43
1.2.6 <i>Naděje v 2. listě Korintským</i>	45
1.2.7 <i>Naděje v listě Galaťanům</i>	45
1.2.8 <i>Naděje v listě Efezským.....</i>	46
1.2.9 <i>Naděje v Listě Filipským.....</i>	46
1.2.10 <i>Naděje v listě Koloským.....</i>	47
1.2.11 <i>Naděje v 1. listě Soluňanům.....</i>	48
1.2.12 <i>Naděje v 2. listě Soluňanům.....</i>	49
1.2.13 <i>Naděje v pastorálních epištolách.....</i>	49
1.2.14 <i>Naděje v listě Židům</i>	50
1.2.15 <i>Naděje v listě Jakubově</i>	53
1.2.16 <i>Naděje v 1. listě Petrově</i>	53
1.2.17 <i>Naděje v 2. listě Petrově</i>	54
1.2.18 <i>Naděje v listech Janových.....</i>	55

1.2.19	<i>Naděje v knize Zjevení</i>	55
1.3	SHRNUTÍ PRVNÍ KAPITOLY	58
2	NADĚJE	60
2.1	BOŽSKÁ CTNOST NADĚJE	60
2.1.1	<i>Ctnost</i>	61
2.1.2	<i>Božská ctnost</i>	63
2.1.2.1	Předmět božských ctností	64
2.1.2.2	Božské ctnosti a Boží milost	64
2.1.2.3	Božské ctnosti versus mravní ctnosti	65
2.1.2.4	Tři teologální ctnosti	65
2.1.2.5	Jednota teologálních ctností	66
2.2	NADĚJE JAKO JEDNA Z BOŽSKÝCH CTNOSTÍ	67
2.2.1	<i>Definice naděje</i>	68
2.2.2	<i>Předmět naděje</i>	69
2.2.3	<i>Subjekt naděje</i>	72
2.2.4	<i>Naděje a bázeň</i>	73
2.2.5	<i>Vztah naděje k víře a lásce</i>	74
2.2.6	<i>Naděje a trpělivost</i>	76
2.2.7	<i>Naděje a optimismus</i>	78
2.2.8	<i>Maria – naděje lidstva</i>	79
2.3	SHRNUTÍ DRUHÉ KAPITOLY	80
3	NADĚJE V ENCYKLIKÁCH JANA PAVLA II. A BENEDIKTA XVI.	81
3.1	JEDNOTA VÍRY, NADĚJE A LÁSKY	81
3.2	NADĚJE VE SMRTI A ZMRTVÝCHVSTÁNÍ KRISTA	82
3.3	NADĚJE A EUCHARISTIE	84
3.4	JEDNOTA CÍRKVE	86
3.5	NADĚJE A DUCH SVATÝ	89
3.6	NADĚJE A HLÁSÁNÍ EVANGELIA	91
3.7	NADĚJE NA SOCIÁLNÍ SPRÁVEDLNOST	94
3.8	NADĚJE A OCHRANA LIDSKÉHO ŽIVOTA	96
3.9	NADĚJE A MARIA	98
3.10	SHRNUTÍ TŘETÍ KAPITOLY	100
	ZÁVĚR	102
	PRAMENY	104
	LITERATURA	106
	SEZNAM ZKRATEK	109

ÚVOD

Naděje, veliké téma, které člověk nemůže úplně vyčerpat, dává lidem charakteristický životní elán, zve lid stále dopředu za svým cílem. Každý člověk, ať si to uvědomuje nebo ne, čerpá ze studnice naděje, kterou je Bůh sám. Dobrat se vědomí této studnice někdy není jednoduché, ale ne nemožné. Člověk si mnohdy přisvojuje nepravé naděje, jež k poslednímu cíli, Bohu, nijak nesměřují. Přesto Bůh stále nabízí naději, naději jako ctnost, jako svou božskou ctnost. Spolu s vírou a láskou tvoří nerozdílnou trojici. Zdá se nám, že nejčastěji se mluví právě o víře a lásce, jako by stála naděje tzv. na druhé koleji, přestože je v křesťanském životě tak důležitá! Proto jsme vybrali právě tohle téma.

V této práci se budeme nadějí zabývat ze třech pohledů: pohledu Písma sv., pohledu teologické nauky a pohledu encyklik posledních dvou papežů. První a třetí hledisko budou mít společné to, že se pokusí uchopit naději a její šíři. Písmo sv. nám předkládá velké množství materiálu o naději. Pokusíme se vystihnout nejdůležitější momenty, v kterých naděje vysvítá největší měrou, přestože neexistuje strana Bible, kde by se naděje nevyskytovala. Druhá (teologická) část utvoří jakýsi spojovací článek, který se bude zabývat ctností naděje jako takovou navíc se zřetelem k víře a lásce. Poslední část práce bude věnována zmíněným encyklikám. Cílem této části bude zmapování výskytu pojmu naděje.

1 BOŽSKÁ CTNOST NADĚJE V PÍSMU SVATÉM

Naději v této práci chápeme především jako křesťanskou ctnost. Mohlo by se tak zdát, že tedy náleží nutně až do doby po vzniku křesťanství, do doby po narození Ježíše Krista. Je ale třeba říci, že se jedná především o božskou ctnost, jejímž východiskem i cílem je Bůh. Jedná se o ctnost, jež se vztahuje k takovému Bohu, jaký byl, je a bude. Jednou z mnoha Božích vlastností je Boží věčnost.

Naproti tomu, Bůh není ohraničen naprosto ničím. Je ten, který je.¹ Přesahuje svět i dějiny člověka,² veškerou jeho časovost. Člověk na rozdíl od Boha chápe svou existenci jako časovou souslednost. Ale naděje, která se nazývá křesťanskou ctností, není závislá na lidské časovosti, ale na Boží stálosti a věčnosti. Proto, jestliže mluvíme o této ctnosti v době novozákonní, musíme ji rovněž vnímat i v době starozákonní. Není možné, aby v určitém čase v Bohu tato vlastnost chyběla. Celý Starý zákon připravoval na příchod Mesiáše.

„Plán spásy ve Starém zákoně byl zaměřen především k tomu, aby připravoval, prorocky ohlašoval (srov. Lk 24,44; Jan 5,39; 1 Petr 1,10) a různými předobrazy naznačoval (srov. 1 Kor 10,11) příchod Krista, vykupitele světa, a příchod mesiášského království.“³

Chceme-li křesťanskou naději vnímat od počátku, je nutné, alespoň zběžně v základních bodech, projít dějiny spásy. Číst Starý zákon křesťansky znamená číst jej retrospektivně, vnímat možné předobrazy Krista, ale zároveň od nich být i vzdálen. Celý Starý zákon je mohutným pohybem zjevení směrem ke Kristu – ač viditelně ještě bez Krista.⁴ Přesto mesiáš nestojí v popředí Starého zákona. Problematika mesiášského očekávání je složitější. Představy o mesiáši byly různé (davidovský, kněžský nebo prorocký mesianismus, či nebeský prostředník spásy) a některé později mohly snadno zdiskreditovat samotného Ježíše.⁵ Navíc mnohé knihy

¹ Srov. Ex 3,14.

² Srov. KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE. Praha: Zvon, 1995, 212.

³ DV 15.

⁴ Srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, str. 39.

⁵ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 3. vydání, Praha: Krystal OP, 2006. 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 38-45. Stručné dějiny mesiášství též v: BROWN, R. E. *Ježíš v pohledu Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 1998, str. 181-188.

nejsou zaměřeny příliš do budoucích dějin (očekávání mesiáše), ale spíše se obracejí zpět k tomu, co již Hospodin učinil a je stále platné. Starý zákon není jen knihou zaslíbení, ale už i knihou naplnění.⁶

1.1 Starý zákon

V hebrejském originále Písma sv. můžeme nalézt naději pod slovem s kořenem KVH. Znamená mít naději, nadít se, s nadějí se obracet, s nadějí čekat, napjatě čekat, ve slovesném čase pielu potom také napjatě očekávat, pít se po něčem, číhat, skládat naději. Znamená také předmět, s kterým se měří – měřicí pásmo, měřítko, napětí, pružnost, také šňůrka.⁷ Jiným kořenem, vyjadřující naději v době Starého zákona, je JHL (JChL). Překládá se jako čekat, očekávat, počkat.⁸ Jiný odstín mají hebrejská slova s kořenem BTH. Překládají se jako doufat, důvěřovat, mít důvěru, přesvědčit se, být bezstarostný, žít v bezpečí, spoléhat se. V hifielu pak naučit doufat, vzbudit doufání, chovat v bezpečí.⁹

Tento krátký seznam hebrejských kořenů, které se nejvíce blíží překladu naděje, není konečný. Dá se jich nalézt daleko více, některé znamenají naději v přeneseném slova významu.¹⁰

1.1.1 Smlouvy mezi Hospodinem a vyvoleným lidem jako důvod naděje

Téma smlouvy patří k zásadním pojmům jak Starého, tak i Nového zákona. Termínem se mívá ve Starém zákonu úmluva jakožto jednotící prvek mezi dvěma subjekty. V první řadě se jedná o subjekt Hospodina, který se sdílí člověku a nabízí mu své společenství. Smlouva ve Starém zákoně (b^erît) jako pojem náleží nejvíce k vyprávění o ustanovení smlouvy na Sinaji – smlouva v nejvlastnějším slova

⁶ Srov. STRUPPE, U., KIRCHSCHLÄGER, W. *Jak porozumět Bibli*. Praha: Vyšehrad, 2000, str. 101-103.

⁷ PÍPAL, B., *Hebrejsko – český slovník ke Starému zákonu*. 4. vydání. Praha: Kalich, 2006, str. 150.

⁸ Tamtéž, str. 54.

⁹ Tamtéž, str. 27.

¹⁰ K filologii a sémantice naděje ve Starém zákoně viz. PACNER, S. Naděje ve Starém zákoně. Pokus o filologickou a sémantickou analýzu. In CHALUPA, P. a ZAJÍCOVÁ, L. (ed.). *Láska z čistého srdce, z dobrého svědomí a z upřímné víry*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, str. 64-74.

smyslu.¹¹ Důvodem smlouvy je vždy obnovení naděje na nové bližší sjednocení a přiblížení Božího lidu k Hospodinu.¹² Naděje má tedy ve Starém zákoně především charakter kolektivní, dodržení smlouvy nezajišťuje spásu jednotlivci, ale celému Božímu lidu.¹³

1.1.1.1 Smlouva s prvními lidmi

Starý zákon je od prvních knih až k posledním jakoby vtělením naděje.¹⁴ Nacházíme zde dychtění po tom, co nemůže dát jedině Bůh. Hledání v naději na vnitřní a vnější uspokojení je charakteristické pro celé starozákonné období.

Naděje ve Starém zákoně vychází ze zaslíbení, které Bůh dal svému lidu. Prvním takovým zaslíbením je tzv. protoevangelium.¹⁵ Bůh poté, co Adam a Eva zhřešili a museli být vyhnáni z blaženosti ráje, dostávají zároveň s vyhnanstvím prvotní naději na usmíření. Bůh od počátku nenechává lid, i když se od něj vzdálil, bez absolutní možnosti se znovu obrátit. Cílem této naděje je lid znovusjednocený se svým Bohem.

1.1.1.2 Smlouva s Noemem

Poté, co se většina lidu značně vzdálila od Hospodina a ztratila veškerou dobrotu jednání, seslal Hospodin, dle vyprávění bible, na zem potopu. Lidská bláhovost a pošetilost způsobila, že se zachránil pouze Noe a jeho rodina. Jejich archa se stala symbolem záchrany. Po potopě Hospodin zaslíbil Noemu a celému lidstvu z něj vzešlému, že již nikdy nezhubí všechno živé, i kdyby se chovalo zle vůči němu samotnému.¹⁶ Smlouva naděje otvírá novému lidstvu svět takový, že již nikdy nebude tímto způsobem zničen veškerý život. Bláhovostí a pošetilostí lidí se myslí to, že jim nebyla vlastní naděje, která je zakotvena v Bohu. Věřili raději sami sobě bez jakéhokoliv vztahu důvěry a naslouchání Bohu.¹⁷

¹¹ PBK. *Židovský národ*, str. 64.

¹² Podrobně k tématu smlouvy lze nalézt v publikaci: TICHÝ, L. a kol. *Od Abraháma k nové smlouvě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007.

¹³ Srov. BENEŠ, A. *Božské ctnosti*. Praha: Krystal OP, 1997, str. 47.

¹⁴ PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999, str. 78-79.

¹⁵ Gen 3,15.

¹⁶ Srov. Gen 8,21.

¹⁷ Srov. ASHLEY, B. M. *Living The Truth in Love. A Biblical Introduction to Moral Theology*. New York: Fathers and Brother of the Society of St. Paul, 1996, str. 152.

Bůh řekl Noemu a jeho synům: „Ustavuji s vámi svou smlouvu. Už nebude vyhlazeno všechno tvorstvo vodami potopy a nedojde již k potopě, která by zahladila zemi.“ Dále Bůh řekl: „Toto je znamení smlouvy, jež kladu mezi sebe a vás i každého živého tvora, který je s vámi, pro pokolení všech věků: Položil jsem na oblak svou duhu, aby byla znamením smlouvy mezi mnou a zemí. Kdykoli zahalím zemi oblakem a na oblaku se ukáže duha, rozpomenou se na svou smlouvu mezi mnou a vámi i veškerým živým tvorstvem, a vody již nikdy nezpůsobí potopu ke zkáze všeho tvorstva.“¹⁸

1.1.1.3 Smlouva s Abramem

Teprve Abramem (později Abrahámem), zvaným praotcem víry, začínají pravé dějiny biblické naděje. Bůh začíná vychovávat svůj lid. Abram uvěřil Hospodinu, který mu dává zaslíbení: *Učiním tě velkým národem, požehnám tě, velké učiním tvé jméno. Staň se požehnaním!*¹⁹ *Tuto zemi dám tvému potomstvu.*²⁰ Tato prvotní smlouva²¹ s Abramem má jednoduché, přesto však naprosto zásadní poselství: příslib nové země, příslib potomstva a příslib života v budoucnosti.

a) Příklad nové země

Charakteristikou nové země je, že bude zemí vlastní, z Abraháma se stane svobodný vlastník, nebude podřízen nikomu z lidí. Jeho pánem bude pouze Hospodin sám. Abrahámovi bude patřit určitá země podle příslibu, v čemž můžeme vidět symboliku. Země jako dědictví znamená pro Abraháma nejen volný prostor pro přebývání tzv. ve svém, oblast, kde není nikým vázán, z níž nemůže být nikým vykázan. Tato země symbolizuje i vnitřní rozměr člověka. Můžeme si povšimnout paralely Božího daru země na jedné straně a na druhé straně rozšiřující se svobodu Abraháma, který dává Bohu ve svém životě stále více místa. Abrahámovi rozšiřující se svoboda je v Písmu sv. uváděna ve spojitosti s Božím darem nové země. Boží výzva nutně předchází lidskou odpověď. Svobodná zem se pro Abraháma příslibuje spolu s Boží výzvou. Abrahám má Hospodina následovat jak všemi svými materiálními prostředky, tak i svým přesvědčením – vírou. Pro Abraháma a jeho

¹⁸ Gen 9,8.11-15.

¹⁹ Gen 12,2.

²⁰ Gen 12,7.

²¹ Smlouva je uzavřena přísahou Hospodina. Jedná se o jediné místo, kdy Bůh výslovně přísahá (srov. Gen 22,16) některému z praotců. Srov. VLKOVÁ, G. I. Význam přísahy dané Abrahámovi pro naději Božího lidu. In TICHÝ, L. a kol. *Od Abraháma k nové smlouvě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, str. 166.

potomky bude Hospodin jejich Bohem, jak se píše později: *A tobě i tvému potomstvu dávám do věčného vlastnictví zemi, v níž jsi hostem, tu celou zemi kenaanskou. A budu jim Bohem.*²²

b) Příslib potomstva

„*Pohled' na nebe a sečti hvězdy, dokážeš-li je spočítat.*“ A (Hospodin) dodal: „*tak tomu bude i s tvým potomstvem.*“²³ Později je Abrahámovi znovu přislíbena potomstvo.²⁴ Jak čteme dále, Sára porodila jediného syna, Izáka,²⁵ který představuje závdavek pro splnění příslibu o nesčetném potomstvu. Hospodin své sliby plní.

c) Příslib života v budoucnosti

V Izákovi Abrahám i jeho žena Sára vidí svou vlastní budoucnost. Dostávají od Boha potomka, jejich naděje na budoucí život neumírá, ale v požehnaném stáří (Abrahámovi bylo sto let, Sára již neměla běh ženský)²⁶ se jim skrze něj dostává jistoty věčného života. Představa tehdejšího věčného života se nedrží života po smrti té samé osoby, ale chápe se ve smyslu života ve svých vlastních potomcích.

1.1.2 Důvěra – smluvní podmínka

Smlouva mezi Abrahámem a Hospodinem, stejně tak jako všechny ostatní smlouvy, má dva odstíny. Nejprve se chápe smlouva jako právní akt mezi dvěma subjekty. Oba dva se domluví na nějaké skutečnosti podléhající vzájemné dohodě. Pokud se shodnou, nic nebrání tomu, aby byla smlouva formálně uzavřena. Až teprve následně vzniká možnost jejího naplňování, což je význam druhý.²⁷ Dodržování Hospodinovy smlouvy nutně zahrnuje důvěru těch, kdo ji naplňují, kdo žijí v rámci této smlouvy. Na takovém způsobu života člověka se dá rozpoznat to, že musí smlouvu brát jako prostředek přítomné naděje směřující do budoucna.

²² Gen 17,8.

²³ Srov. Gen 15,5

²⁴ Srov. Gen 18,10.

²⁵ Srov. Gen 21,1n.

²⁶ Srov. Gen 18,11 a Gen 21,5.

²⁷ CHALUPA, P. Aktualizace smlouvy. In TICHÝ, L. a kol. *Od Abraháma k nové smlouvě*. Olomouc:

1.1.3 Další smlouvy s Izraelem, jejich předmět naděje a jejich připomínání lidu

Na základě smlouvy Boha s Abrahámem stojí všechny další smlouvy Hospodina se svým vyvoleným lidem: zázračné vyjití z egyptského otroctví²⁸ i zjevení Boží vůle skrze desky zákona dané Mojžíšovi na hoře Sinaji.²⁹ Tato smlouva je plná příkazů a zákazů. Zdá se tedy, jako by byl lid tlačěn k novému jednání – a to dosti radikálně. Je zde místo pro naději? Ano, nejdříve je potřebné, aby lid vůbec poznával Hospodina, což nelze jinak, než že Bůh sám o sobě něco sdělí. Již v 3. kapitole knihy Exodu se dočítáme o jedné z největších pravd Boha: *Bůh řekl Mojžíšovi: „Jsem, který jsem.“*³⁰ Už sama skutečnost sdělení nevyslovitelného jména dává důvod k naději. Bůh tak lidu mimo jiné říká, že je opravdovým živým Bohem. Odmítnutí lidského jména se nerovná odmítnutí lidu. Naopak: tak nejlépe označuje sebe nekonečně vše převyšujícího, nepochopitelného (v kladném slova smyslu) a nevýslovného; Boha, který jde vstříc lidem.³¹ Bůh nadiktoval skrze Mojžíše způsoby jednání, aby si lid mohl uvědomit jeho dobrotu a nalézt správný směr života po vyjití z egyptské země.³² Smlouva spojená s deskami zákona hluboce přirozeně začlenila člověka do spásného díla Hospodina. Projevuje se v ní ale i nepoměr mezi člověkem a Bohem.³³

Předmětem naděje se stávají nejprve pozemské cíle, kterými je lid vychováván k tomu, aby mohl později přijmout i naději pro cíle, které jsou odlišné od světských statků. Po dlouhá staletí zůstává vyvolenému lidu cíl pozemský, je jím *země oplývající mlékem a medem*³⁴ a život v různých podobách blahobytu. Jákobova závěť ještě před ustanovením desatera poukazuje na to, co jednotlivé izraelské kmeny v budoucnu potká.³⁵ Nacházíme zde množství právě těchto pozemských cílů.

Bůh zachovává smlouvu s lidem a slibuje to, po čem touží jeho lid. Slibuje mu

Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, str. 10.

²⁸ Gen 14,1n.

²⁹ Ex 20,1-17.

³⁰ Ex 3,14.

³¹ Srov. KKC 206.

³² Ex 20,20.

³³ Srov. PBK. Židovský národ, str. 67-68.

³⁴ Srov. Ex 23,27-33.

³⁵ Srov. Gen 49,18.

ochranu od těch věcí, které jsou pro něj zlé, těch kterých se bojí; ať už se jedná o nedostatek v živobytí, neplodnost lůna, nemoc, nepravost náboženství, ohrožení od cizích národů a války s nimi. Ten, kdo bude žít podle Hospodinovy smlouvy, může zůstat klidný, Hospodin přislubuje, že takovému člověku se nic z toho nestane:

(Hospodin) tě bude milovat a bude ti žehnat a rozmnoží tě. Požehná plodu tvého života i plodu tvé role, tvému obilí, tvému moštu, tvému oleji, vrhu tvého skotu a přírůstku tvého bravu na zemi, o níž se přísahou zavázal tvým otcům, že ti ji dá. Budeš požehnaný nad každý jiný lid, nevyskytne se neplodný nebo neplodná u tebe ani u tvého dobytka. Hospodin od tebe odvrátí každou nemoc, nevloží na tebe žádnou ze zhoubných chorob egyptských, které jsi poznal, ale uvalí je na všechny, kdo tě nenávidí. Pohltíš každý lid, který ti vydá Hospodin, tvůj Bůh, nebudeš ho litovat, nebudeš sloužit jeho bohům; bylo by ti to léčkou. Snad si v srdci řekneš: „Tyto pronárody jsou početnější než já. Jak bych si je mohl podrobit?“ Neboj se jich! Jen si vzpomeň, jak naložil Hospodin, tvůj Bůh, s faraónem a s celým Egyptem, vzpomeň si na veliké zkoušky, které jsi viděl na vlastní oči, na znamení a zázraky, na pevnou ruku a vztaženou paži, jimiž tě vyvedl Hospodin, tvůj Bůh. Tak naloží Hospodin, tvůj Bůh, s každým lidem, kterého se bojíš. I děsy na ně pošle Hospodin, tvůj Bůh, dokud nezhytnou ti, kteří zbyli a skryli se před tebou.³⁶

Jsou zde jmenovány zásadní životní skutečnosti. Jestliže na člověka přijdou, tvrdě na něj dolehnou. Všechny tyto skutečnosti se týkají nejen přítomné chvíle, ale jejich důsledky jsou patrné i za několik let či dokonce generací. Kupříkladu neplodnost lůna zapříčiňuje nejistotu rodičů o jejich vlastní život. Neměli – li by potomka, kdo by se o ně staral v jejich stáří? Navíc, neplodnost lůna je překážkou, protože se protíví příkazu Stvořitele, a zůstává trvalou hanbou člověka.³⁷ Bůh nedává svou naději na budoucnost vyvoleného národa za odměnu, když se budou držet jeho nařízení, nýbrž vychovává svůj lid k pochopení, že naděje je možná jen a právě s Ním.

Materiální cíl izraelské naděje nečiní přesto z jeho náboženství prostoduchou morálku blahobytu.³⁸ V první řadě se nejedná o to, aby se člověk měl tzv. královsky a v jeho životě mu nic nechybělo. Materiální statky jsou sice chápány jako Boží požehnání a dar, tak tomu tehdy všichni rozuměli, ale vnímají se až poté, co bylo dosaženo bližší jednoty s Bohem. Majetek se nestává životním krédem Izraelitů. Jsou jen viditelným vyjádřením Boží přízně. Ten, kdo žije podle smlouvy a zachovává ji, ten dojde viditelného požehnání od Hospodina, svého Boha. V případě, že by bylo

³⁶ Dt 7,13-20.

³⁷ LÉON-DUFOUR, X. aj. Neplodnost. In LÉON-DUFOUR, X. aj. *Slovník biblické teologie*. 2. vydání. Praha: Academia, 2003, str. 271.

třeba vzdát se majetku ve prospěch víry, je nezbytné učinit tak bezodkladně.³⁹ Ne každý majetek je spojen s vůlí Boha.

Vedle materiálních tužeb naděje již v knize Genesis⁴⁰ probleskuje ještě jiný charakter naděje: naděje se postupně formuje na člověka, který bude vládnout všem. Jedná se již o počátky mesiášských nadějí.

1.1.3.1 Doba proroků

Mesiášské naděje začínají postupně sílit. Nejprve měly jen světský charakter. Očekávala se spravedlnost, dobří vládcové, svoboda bez utlačování, mír, čas hojnosti a bohatá sklizeň. V tom tkvěla hlavní touha Izraelitů.⁴¹ Postupem času mezi těmito nadějemi, zaměřenými na co možná nejvíce bezproblémový život, začali stále více probleskovat i touhy po spáse člověka.

Známé je Nátanovo proroctví přednesené Davidovi v 7. kapitole knihy Samuelovy. Hospodin ústy proroka navazuje na situaci Davida i svého lidu. Zatímco David zamýšlí postavit Hospodinu chrám z cedrového dřeva, čímž by jej jaksi pomyslně uzavřel do nějakého prostoru,⁴² on mu ústy Nátana připomíná svou stálou přítomnost a náklonnost.

„Byl jsem s tebou, ať jsi šel kamkoli. Vyhladil jsem před tebou všechny tvé nepřátele. Tvé jméno jsem učinil tak veliké, jako je jméno velikánů na zemi. I svému lidu, Izraeli, jsem připravil místo a zasadil jej; tam bude bydlet a už nikdy nebude znepokojován, už jej nebudou ponižovat bídáci jako dřív, ode dne, kdy jsem správou svého izraelského lidu pověřil soudce. Tobě jsem dopřál klid ode všech tvých nepřátel. Hospodin ti oznamuje, že on vybuduje dům tobě. Až se naplní tvé dny a ty ulehneš ke svým otcům, dám po tobě povstat tvému potomku, který vzejde z tvého lůna, a upevním jeho království. Ten vybuduje dům pro mé jméno a já upevním jeho královský trůn navěky.“⁴³

Na tomto textu si můžeme povšimnout toho, jak se postupně přetváří předmět naděje. Hospodin ústy proroka ujišťuje lid, že jej chránil ve všech jeho situacích. Poukazuje na to, že zbavil lid nepřátel a dal pevné místo k obývání. Záměr Davidův Hospodin obrací a sám přislubuje potomka, jehož dům, království, bude domem,

³⁸ Tamtéž, str. 246.

³⁹ Joz 6,17n.

⁴⁰ Srov. Gen 49,10.

⁴¹ Srov. PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*, str. 79.

⁴² Srov. 2 Sam 7,2.

⁴³ 2 Sam 7,9-13.

který potrvá navěky. Za onoho potomka zde literární smysl textu chápe nepochybně Šalamouna. Duchovní smysl tohoto textu se pak snaží upoutat pozornost na skutečnost úplně jiného království, do kterého nebudou mít přístup nepatřiční lidé, a jiného potomka majícího otce mimo tento svět; a to už nejen duchovně, ale i skutečně:

„Já mu budu Otcem a on mi bude synem. Když se proviní, budu ho trestat metlou a ranami jako kteréhokoli člověka. Avšak svoje milosrdenství mu neodejmu, jako jsem je odňal Saulovi, kterého jsem před tebou odvrhl.“⁴⁴

Zde již propuká očekávání mesiáše v plné síle. Počítá se s úplně novým způsobem vlády tohoto krále: předpovídá se jeho synovský vztah. Tento král bude synem svého Otce.

1.1.3.2 Naděje u proroka Izajáše

Izajášova proroctví jsou jakoby pokračováním královského mesianismu, který očekával potomka z rodu Davidova. Už samotné jméno proroka (Izajáš – Ješajáhú – Hospodin je spása)⁴⁵ prozrazuje naději na příchod Božího království v podobě mesiáše. „Je příznačné, že čím byly horší sociální a politické poměry, tím živější a fantastičtější byla naděje Izraelova na příchod Božího království. Z této živé naděje vyrostla víra v mesiášské království.“⁴⁶

O tom, že Bůh je s námi, že nastává čas, kdy přichází, píše v proroctvích o Emanueli. Tato proroctví přinášejí novou sílu naděje Judskému království. První z nich nacházíme v sedmé kapitole: „*Hle, dívka počne a porodí syna a dá mu jméno Emanuel.*“⁴⁷

V tomto proroctví Hospodin ústy proroka vyslovuje svůj záměr s Izraelem: Emanuel (Immanuel) znamená „Bůh s námi“.⁴⁸ Hospodin nezanechá svůj lid sobě samému, ale bude s ním. Král Achaz, jemuž je především proroctví adresováno

⁴⁴ 2 Sam 7,14-15.

⁴⁵ BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. 6. přepracované vydání. Praha: Česká biblická společnost, 1995, SZ str. 625.

⁴⁶ NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, str. 460.

⁴⁷ Iz 7,14b.

⁴⁸ Srov. VLKOVÁ, G. I. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, str. 21.

jakožto představiteli celého lidu, odmítá Boží znamení, ač si jej má sám podle Boží vůle vybrat, se proroctví brání. Ukazuje se zde jakási vzpurnost krále Achaza. Přesto Hospodin prohlašuje, že bude zrozen syn. Jeho narození bude přerušovat rodové vztahy a s Bohem jej bude pojít pevnější svazek, než který dosud spojuje lid s Bohem. Následně – a v tom tkví naděje tehdejšího lidu – i oni budou skrze dosud neznámou blízkost syna s Bohem spojeni bližším způsobem s Bohem. Jeho Moudrost a schopnost zavrhnout zlé a volit dobré tohoto syna bude naprosto jedinečná, vyjadřuje se slovy: „*Bude jíst smetanu a med*“⁴⁹. Tyto pokrmy jsou symbolem nabytí moudrosti, neboť se považovali za potravu mesiášské doby.⁵⁰ Sama mladá dívka dá jméno svému synu, neboť nebude počat přirozeným, ale zázračným způsobem; dostane jméno neobvyklé – vyjadřující božství mesiáše.⁵¹

O narození tohoto syna také píše prorok Izajáš v deváté kapitole. Vychází nejprve ze situace lidu: lid se nachází v temnotě žijícím ve stálé blízkosti smrti. Podobá se zajatcům modlářství a hříchu. Právě těmto lidem má zazářit velké světlo. Velký kontrast poukazuje na velikou událost, která se má udát v Izraeli pro tento lid. Tato přislíbená skutečnost má zcela změnit úděl lidu. Již nebude žít v porobě temnoty hříchu, již nebude utlačován.⁵² Osvobozený lid ztratí důvod pro jakoukoliv beznaděj. Tváře lidu se mají změnit pro naději, která je mu zvěstována. Radost a jásot se stanou charakteristikou těch, nad nimiž je zlomena moc nevolnictví a tíže bojů s nepřáteli.⁵³ Temnotu vystřídá světlo.

*Lid, který chodí v temnotách, uvidí velké světlo; nad těmi, kdo sídlí v zemi šeré smrti, zazáří světlo. Rozmnožil jsi národ, rozhojnil jsi jeho radost; budou se před tebou radovat, jako se radují ve žních, tak jako jásají ti, kdo se dělí o kořist. Neboť jeho břemene a hůl na jeho záda i prut jeho poháněče zlomíš jako v den Midjánu.*⁵⁴

Tato část je úvodem pro další verše. V nich se nachází odůvodnění této radosti. Lidu má být dán syn – vladař. V něm se Bůh skloní ke svému lidu. Jeho tituly prorok

⁴⁹ Iz 7,15.

⁵⁰ Srov. BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu. Díl IV. Knihy prorocké (Izajáš až Malachiáš)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, str. 41-42.

⁵¹ Srov. BOGNER, V. *Starý zákon. Knihy prorocké I. Izaiáš*. Praha: Česká katolická Charita, 1986, str. 33.

⁵² Srov. BOGNER, V. *Starý zákon. Knihy prorocké I. Izaiáš*, str. 48.

⁵³ Srov. HEJČL, J. *Bible česká. Knihy Starého zákona. Isajáš – Knihy machabejské*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1925, str. 64.

⁵⁴ Iz 9,1-3.

vyjadřují, jak bude jeho vláda vypadat: vláda ne silou, ale láskou, bude se poukazovat na Boží divy konané pro lid. Vladař bude plný Boží moci a moudrosti, bude učit cestě ke spasení, dávat sílu a schopnost vítězit nad hříchem a smrtí. Povede svůj lid, jemuž je v příbuzenském – otcovském vztahu, od časnosti k věčnosti. Kdo bude s ním, bude žít v blaženosti a pokoji nejen zbraní, ale i v bratrství mezi lidmi a sjednocení s Bohem.⁵⁵ Bude svému lidu rádcem, Bohem i knížetem pokoje.⁵⁶ Nechybí zde ani odvolávka na Davidův trůn a království; ty mají trvat věčně.

Neboť se nám narodí dítě, bude nám dán syn, na jehož rameni spočine vláda a bude mu dáno jméno:

"Divuplný rádce, Božský bohatýr, Otec věčnosti, Vládce pokoje."

Jeho vladařství se rozšíří a pokoj bez konce spočine na trůně Davidově a na jeho království.

Upevní a podepře je právem a spravedlností od toho času až navěky.

Horlivost Hospodina zástupů to učiní.⁵⁷

Hospodinovým slovem si může být lid jist, že co splní, učiní. Zasazuje se již nyní za svůj lid horoucí láskou. Temnotu šeré smrti má prozářit dítě vzcházející z Boží horlivosti.⁵⁸ Podle některých autorů se text vztahuje k události budoucího vládce – narození dítěte; podle jiných však k nástupu (ne tedy prvořadě k narození) nového panovníka.⁵⁹ Zrovna tak lze text pátého verše chápat jako hyperbolický způsob vyjadřování královské ideologie starověku. Vnímala se tudíž naděje vkládaná do příchodu nového panovníka. A to ať už se jedná o osobu krále,⁶⁰ či o předzvěst naplnění eschatologického očekávání.⁶¹

Předchozí text dále rozvíjí počátek 11. kapitoly. Znovu nalézáme odkaz na Davidovo plémě. Lid bude veden moudrostí, rozumností, duchem rady a bohatýrské síly, duchem poznání a bázně Hospodinovy, spravedlností, věrností a mocným slovem.⁶² Pak bude nastolen pokoj po celé zemi připomínající ráj. Pokoj vzešlý z Lišajova kořene bude vyhledáván nejen Izraelity, kteří budou navráceni k Bohu

⁵⁵ Srov. BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu*, str. 49-50.

⁵⁶ Srov. BOGNER, V. *Starý zákon. Knihy prorocké I*, str. 38.

⁵⁷ Iz 9,5-6.

⁵⁸ Srov. BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu*, str. 50.

⁵⁹ Srov. VLKOVÁ, I. G. Jméno dítěte v Iz 9,5. Srovnání hebrejské a řecké verze textu. In CHALUPA, P. a ZAJÍCOVÁ, L. (ed). *Láska z čistého srdce, z dobrého svědomí a z upřímné víry*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, str. 53.

⁶⁰ Krále Chizkijáše nebo Jóšijáše.

⁶¹ Srov. VLKOVÁ, I. G. *Jméno dítěte v Iz 9,5*, str. 54-55.

⁶² Srov. Iz 11,1-5.

z otrockých zemí, ale i ostatními pronárody.⁶³ Především chce prorok poukázat na znovusjednocení národa ze všech zemí, ale s tím jde ruku v ruce nutné osvobození od hříchu. Bůh se přiklání k svým lidem, aby se oni mohli vrátit k němu.

V tzv. Izaiášově apokalypse v kapitolách 24-27 Hospodin ústy proroka dává lidu naději na život, který nepomine, život věčný: *Panovník Hospodin provždy odstraní smrt a setře slzu z každé tváře...*⁶⁴ Tato naděje se liší od dosud zmiňovaných. Roste přesvědčení, jež se ve Starém zákoně dosud nikdy nepromýšlelo a neformulovalo.⁶⁵ Abrahám sice věřil v život po smrti, ale v tom smyslu, že jeho život bude pokračovat v životě jeho potomků. Teď však rozpoznáváme novou dimenzi života po smrti. Hospodin poodkrývá závoj tajemství smrti, která není definitivním utnutím. Smrt ztrácí význam úplného konce jedince. *Tvoji mrtví obživnou, má mrtvá těla vstanou! Probud'te se, kdo přebýváte v prachu!*⁶⁶ Takový bude úděl těch, kteří se nedají připočíst k bezbožníkům. Bezbožníků se povstání z prachu odkazujícího na vznik člověka na počátku stvoření netýká. Písmo sv. obsahuje ve Starém zákoně jen málo míst, kde se přímo podává naděje ve zmrtvýchvstání. Toto je jedno z nich.⁶⁷ Nekonečnost doufání vyjadřuje prorok slovy čtvrtého verše 25. kapitoly: *Doufejte v Hospodina věčně, neboť Hospodin, jen Hospodin je skála věků.*⁶⁸ Skála je čestným označením pro Hospodina, tolikrát zdůrazňovaným ve Starém zákoně.⁶⁹ Mimo to skála symbolizuje pevnost, jistotu a neměnnost.

Z dalších textů by bylo možné zmínit pasáže Deutero-Izajáše o Hospodinu stvořiteli a zachránci,⁷⁰ Stvoření je výlučná činnost Boha stejně tak jako vykoupení. Hospodin nejen může vyvést svůj lid z beznadějného exilu, ale On i chce.⁷¹

Mezi další texty by bylo možné zařadit části, v kterých se setkáme s Hospodinem jako vykupitelem nebo zpěvy o služebníkovi, které se explicitně netýkají

⁶³ Srov. Iz 11,6-16.

⁶⁴ Iz 25,8a.

⁶⁵ Srov. STRUPPE, U., KIRCHSCHLÄGER, W. *Jak porozumět Bibli*. Praha: Vyšehrad, 2000, str. 90.

⁶⁶ Iz 26,19.

⁶⁷ Srov. BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu*, str. 99.

⁶⁸ Iz 26,4.

⁶⁹ Srov. BOGNER, V. *Starý zákon. Knihy prorocké I*, str. 82.

⁷⁰ Srov. Iz 40,12-31.

⁷¹ Srov. VLKOVÁ, G. I. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*, str. 24.

Izraele.⁷² Nelze pominout, že v 53. kapitole nacházíme aspekt spásitelnosti utrpení.⁷³

Trito-izajáš se mimo jiné zabývá spásou Jeruzaléma. Lid začíná očekávat nová nebesa a novou zemi. Lidu vzchází nové světlo.

„Povstaň, rozjasni se, protože ti vzešlo světlo, vzešla nad tebou Hospodinova sláva. Hle, temnota přikrývá zemi, soumrak národy, ale nad tebou vzejde Hospodin a ukáže se nad tebou jeho sláva. K tvému světlu přijdou pronárody a králové k jasu, jenž nad tebou vzejde.“⁷⁴

Jeruzalém se stává zdrojem světla pro všechny země. Sláva Jeruzaléma je líčena za pomoci světských statků, ale poukazuje na význam duchovní.⁷⁵

1.1.3.3 Naděje u proroka Jeremjáše

Naděje u proroka Jeremjáše nabývá osobního charakteru. U předchozích textů jsme se setkávali s nadějí jako s určitým směřováním od jedné situace k druhé lepší situaci. Nyní máme před očima naději nejen „v Hospodina“, ale „Hospodin je onou nadějí“. Jeremjáš nazývá Hospodina přímo nadějí Izraele: *Trůne slávy, od počátku vyvýšený, místo naší svatyně, naděje Izraele, Hospodine, všichni, kdo tě opouštějí, propadnou hanbě.*⁷⁶ Podobně je Hospodin osločován i v 14. kapitole: *„Naděje Izraele, jeho spasiteli v čase soužení!“⁷⁷* Ti, kdo se zakotví v Hospodinu, mají jistou naději. Kdo se nachází ve skutečné naději, jsou vyživováni tak jako strom zasazený u vody, ti se nemusí ničeho obávat.⁷⁸

Kromě ztotožnění Hospodina s nadějí nacházíme u Jeremjáše další a další motivy naděje. Nalezneme u něj i odkaz k vícekrát zmiňované Davidově dynastii. Po vyslovení béd pastýřům, kteří se špatně starají o Hospodinovo stádce, přichází příslib spravedlivého výhonku.

„Hle, přicházejí dny, je výrok Hospodinův, kdy Davidovi vzbudím výhonek spravedlivý. Kralovat bude jako král a bude prozíravý a bude v zemi uplatňovat právo a spravedlnost.“

⁷² Srov. tamtéž.

⁷³ Srov. DUPLACY, J. Naděje. In LÉON-DUFOUR, X. aj. *Slovník biblické teologie*, str. 247.

⁷⁴ Iz 60,1-3.

⁷⁵ Srov. BOGNER, V. *Starý zákon. Knihy prorocké I*, str. 187.

⁷⁶ Jer 17,12-13a.

⁷⁷ Jer 14,8a.

⁷⁸ Srov. Jer 17,7-8.

*V jeho dnech rozkvetne Judsko spásy a Izrael bude přebývat v bezpečí. A nazvou ho tímto jménem: 'Hospodin – naše spravedlnost'.*⁷⁹

Předchozí text je znovupotvrzován i v 33. kapitole, kde se rovněž zmiňuje o spravedlivém výhonku z Davida.⁸⁰ Úryvek v této části Jeremjáše dostává nový hlubší kontext týkající se uzavření nové Hospodinovy smlouvy.

Ve 30. kapitole uvádí Jeremjáš Hospodinovo slovo o naději na záchranu ze zajetí,⁸¹ uzdravení všech ran, novém vystavění města ze sutin a rozmnožení Jákobových stanů.⁸² Opět tedy pozorujeme naději týkající se požehnání ve světských potřebách lidu. Následující verš poukazuje možná trochu záhadně na vznešeného vůdce:

*„Jeho vznešený vůdce bude pocházet z něho, jeho vládce vzejde z jeho středu. Dovolím mu přiblížit se a on bude ke mně přistupovat.“*⁸³

Také lid bude blízkým Hospodinu. Věta o tom, že On, Hospodin bude jejich Bohem a oni budou jeho lidem, se v Jeremjášovi objevuje celkem sedmkrát.⁸⁴ Tento citát se nalézá dvakrát v následující kapitole, která je jakýmsi vrcholem naděje. Předjímá se zde opět nové zbudování Izraele, ale následně se pojednává o již zmíněné nové smlouvě:

*„Hle, přicházejí dny, je výrok Hospodinův, kdy uzavřu s domem izraelským i s domem judským novou smlouvu. Ne takovou smlouvu jakou jsem uzavřel s jejich otci v den, kdy jsem je uchopil za ruku, abych je vyvedl z egyptské země. Oni mou smlouvu porušili, ale já jsem zůstal jejich manželem, je výrok Hospodinův. Toto nesmlouvá, kterou uzavřu s domem izraelským po oněch dnech, je výrok Hospodinův: Svůj zákon jim dám do nitra, vepíši jim jej do srdce. Budu jim Bohem a oni budou mým lidem. Už nebude učit každý svého bližního a každý svého bratra: „Poznávejte Hospodina!“ Všichni mě budou znát, od nejmenšího do největšího z nich, je výrok Hospodinův. Odpustím jim jejich nepravost a jejich hřích už nebudu připomínat.“*⁸⁵

Mluví se zde o nové smlouvě. Toto slovní spojení je ve Starém zákoně ojedinělé. Ne, že by staré zanikly, ale naopak jsou doplňovány o nové prvky. Dochází

⁷⁹ Jer 23,5-6.

⁸⁰ Srov. Jer 33,14-16.26.

⁸¹ Srov. Jer 30,10.

⁸² Jer 30,17-20.

⁸³ Jer 30,21a.

⁸⁴ Srov. Jer 7,23; 11,4; 24,7; 30,22; 31,1.33; 32,38.

⁸⁵ Jer 31,31-34.

k aktualizaci smlouvy.⁸⁶ Hospodin starou smlouvu neopouští, zůstává jí věrný i přes nestálost lidu. Nová smlouva je dílem Hospodina. Velikost změny je však nabíledni: zákon nebude zapsán jen na kamenných deskách, ale Hospodin jej dá svému lidu do srdce. Každý bude poznávat, rozhodovat se a volit sám podle sebe, neboť jeho srdce bude naplněné Božími požadavky. Ty nebudou vynucovány mocí nebo nátlakem.⁸⁷

Na tomto místě je patřičné si více uvědomit, jak si Bůh vede svůj lid a vychovává jej k větší blízkosti jemu samému. Naděje, jak ukazuje prorocství, tkví v několika skutečnostech. Smlouvou se lid dostává do odlišné pozice. Doteď byl závislý na dodržování zákonů Desatera, které patřilo k vnější milosti Boží. Oproti tomu, nová smlouva lid zasáhne svými Božími milostmi vnitřními.⁸⁸ To znamená, že bude Hospodinovými příkazy hlouběji zasáhnout než doposud. Dojde k dokonalejší vnitřní proměně člověka. Každý pozná Hospodina ve svém srdci. Tím se změni pozice člověka nejen k sobě samému, ale hlavně vzhledem k Bohu. Díky této smlouvě se mu více připodobní, a tak nastane reálná ona věta plná nadějného pokoje, která oznamuje vzájemné spočinutí Boha a lidu. Prvořadě tedy nejde o znovuuvedení Izraele do země, nýbrž o obnovu smlouvy. Lid bude pokropen čistou vodou, aby vše, čím byla minulost zatížena a co vzdalovalo od Boha, bylo odstraněno. Lid má při tom zaujmout uvědomělý postoj – uznat vlastní selhání.⁸⁹

V obtížné situaci lidu kniha Pláč (Jeremjášův) taktéž popisuje jasnou naději v Hospodina: *Dobrý je Hospodin k těm, kdo v něho naději složí, k duši, jež se na jeho vůli dotazuje. Je dobré, když člověk potichu čeká na spásu od Hospodina.*⁹⁰ Tak vychovává ty, kteří jsou těžce zkoušeni při zpusťování Jeruzalému. Od člověka se nevyžaduje zvláštní úsilí, očekávání Hospodina má být mírumilovné – tiché. Dotazování vůle Boží není záležitostí křiku těch, na které tvrdě dolehla rána, ale jde o očekávání, proces věrnosti člověka a Boha.

⁸⁶ Srov. CHALUPA, P. Aktualizace smlouvy. In TICHÝ, L. a kol. *Od Abraháma k nové smlouvě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, str. 9.

⁸⁷ Srov. BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu*, str. 342-343.

⁸⁸ Srov. HEJČL, J. *Bible česká. Knihy Starého zákona. Isajáš – Knihy machabejské*, str. 374.

⁸⁹ Srov. VLKOVÁ, G. I. *Nové srdce a nový duch*. Srov. CHALUPA, P. Aktualizace smlouvy. In TICHÝ, L. a kol. *Od Abraháma k nové smlouvě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, str. 89.

⁹⁰ Pláč 3,25-26.

1.1.3.4 Naděje u proroka Ezechiela

I Ezechiel vystupuje v nelehké době. Sám je zajat a odvečen s Judejci do Babylóna. *Prorok si je vědom toho, že je povolán těšit a narovnávat zoufalé, ohlásit novou spásu a připravovat znovuvybudování.*⁹¹ Úkol to nesnadný, ale ve své podstatě radostný. Ti, co byli odvečeni, mají se navrátit do Jeruzaléma.⁹²

Mezi Ezechielem a Jeremjášem se nachází několik paralel. Jedna z nich sleduje výroky o špatných pastýřích. Po jejich usvědčení následuje vyslovení příslibu pro všechny ovce.⁹³ Hospodin se pak staví na místo pastýřů, přebírá úkol, kterému se zpronevěřili; ukazuje se jako dobrý pastýř veškerého svého lidu:

*Toto praví Panovník Hospodin: „Hle, já sám vyhledám své ovce a budu o ně pečovat. Tak jako pastýř pečuje o své stádo, když je uprostřed svěřených ovcí, tak budu pečovat o své ovce a vysvobodím je ze všech míst, kam byly rozptýleny v den oblaku a mrákoty. Vyvedu je z národů, shromáždím je ze zemí a přivedu je do jejich země.“*⁹⁴

V symbolice pastýře dále pokračuje a připomíná již mnohokrát zmiňovaného Davida (jímž je myšlen potomek z jeho rodu). *„Ustanovím nad nimi jednoho pastýře, který je bude pást, Davida, svého služebníka. Ten je bude pást a ten bude jejich pastýřem.“*⁹⁵ Tento služebník má pod Hospodinovým vedením rozlomit břevno jha lidu a pod tímto novým knížetem nastane blažená doba. Sjednaná smlouva ze Sínaje, tolikrát přestupovaná ze strany lidu, zazáří v plné síle a platnosti. Na zemi zavládne mír a bezpečí.⁹⁶ Slibovaný mesiáš má uvést do svého stáda pořádek. Lid bude žít v dokonalém pokoji a bezpečí, v duchovním blahobytu.⁹⁷ Nebude se jednat o jakýsi přechodný jev. Tento stav má mít trvalý charakter, neboť je výsledkem smlouvy.⁹⁸ To potvrzuje i v 37. kapitole: *„a David, můj služebník, bude jejich knížetem navěky. Uzavřu s nimi smlouvu pokoje; bude to věčná smlouva s nimi.“*⁹⁹

⁹¹ STRUPPE, U., KIRCHSCHLÄGER, W. *Jak porozumět Bibli*, str. 81.

⁹² Srov. Ez 11,17.

⁹³ Srov. Jer 23,1nn.

⁹⁴ Ez 34, 11-13a.

⁹⁵ Ez 34,23-24.

⁹⁶ Srov. BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu*, str. 533-534.

⁹⁷ Srov. BOGNER, V. *Starý zákon. Knihy prorocké III. Ezechiel, Daniel*. Praha: Česká katolická charita, 1981, str. 101-102.

⁹⁸ Srov. HEJČL, J. *Bible česká. Knihy Starého zákona. Isajáš – Knihy machabejské*, str. 629.

⁹⁹ Ez 37,25c-26b.

V zaslíbení horám izraelským¹⁰⁰ se odhaluje Hospodinovo rozhodnutí ve znovupožehnání zaslíbené země. Potupu lidu Hospodin změní v radost, a hanbu, která je dosud trápila, převede na okolní národy, cizáky, kteří si podrobovali zbylý lid.¹⁰¹ Hospodin dává nemalou naději těm, jejichž příchod je blízko. Literárně a zároveň symbolicky se popisuje na izraelských horách nový růst země i lidu:

„Vždyť já jsem s vámi, obrátím se k vám a budete obdělávány a osívány. A rozmnožím na vás lidi, celý izraelský dům se vším všudy, města budou osídlena, a co je v troskách, bude vystavěno. Ano rozmnožím na vás lidi i dobytek, rozmnoží a rozplodí se, osídlim vás jako za vašich dávných časů. Budu ještě štedřejší než ve vašich počátcích. I poznáte, že já jsem Hospodin.“¹⁰²

Boží slib je ve své plnosti v dané situaci zbídačeného lidu téměř nepředstavitelný, podle něj se má vrátit zem, lid i dobytek.¹⁰³ Na první pohled nacházíme, že se zde nejedná o pouhé požehnání světských žádostí a potřeb, ale o svobodu člověka, jakož i o odpuštění jeho vin, vyjádřené navrácením a znovuvybudováním měst. I rozmnožení a rozplození značí velké Boží požehnání a přízeň. Bůh toto vše činí i kvůli posvěcení svého jména, které bylo poskvrňováno izraelským domem.

Poté Hospodin smlouvu ještě více rozšiřuje: *„Pokropím vás čistou vodou a budete očištěni“¹⁰⁴*. Očištění se týká všeho, co není ke slávě Hospodinově. Tím, že očistí svůj lid, očistí zároveň i své svaté jméno. *„Odhodte od sebe všechny nevěrnosti, jichž jste se dopouštěli, a obnovte své srdce a svého ducha.“¹⁰⁵* Toto Hospodin nejdříve žádá po lidu, později dokonce sám příslibuje. Nové poddajné srdce a nový mocný duch, o kterých Ezechiel píše, do budoucna budou patřit k člověku, takže se bude řídit Hospodinovými nařízeními, zachovávat řády; a tak bude Hospodin lidu Bohem, jako i lid bude lidem Božím.¹⁰⁶ Výrok Ezechielův je znatelným prodloužením smlouvy, se kterou jsme se setkali už u Jeremjáše v 31. kapitole.¹⁰⁷

¹⁰⁰ Srov. Ez 36,1-15.

¹⁰¹ Srov. BÍČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu*, str. 536.

¹⁰² Ez 36,9-11.

¹⁰³ Srov. BÍČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu*, str. 536.

¹⁰⁴ Ez 36,25a.

¹⁰⁵ Srov. Ez 18,31a.

¹⁰⁶ Srov. Ez 36,26nn.

¹⁰⁷ Srov. PBK. *Židovský národ*, str. 68.

Proroctví o suchých kostech¹⁰⁸ jednoznačně potvrzuje jakousi naději na vzkříšení mrtvých, i když se nejedná o všeobecné vzkříšení. Prorok je vyveden na planinu s velmi suchými kostmi, na nichž nebylo možné okem spatřit nějakou naději na život. Protože nebyly pohřbené, ztratili příslušnost věčného obcenství. Přesto prorok vyznává pevnou víru na jejich obživení. V suchých rozházených kostech je třeba vidět beznadějnou situaci rozptýleného zdeptaného Izraele, jenž má být vzkříšen k novému životu a sjednocen.¹⁰⁹

Poté Ezechiel na Hospodinův příkaz prorokuje o suchých kostech a ony ožívají duchem. Závěr proroctví využívá další přirovnání zajatého lidu k hrobům, čímž velice sugestivně popisuje jejich vnímanou beznadějnou situaci. Nemůže být snad nic beznadějnějšího než dlení mrtvoly v tmavém hrobě. Tak se ukáže bezmezná Boží moc:

„Toto praví Panovník Hospodin: Hle, já otevřu vaše hroby a vyvedu vás do izraelské země. I poznáte, že já jsem Hospodin, až otevřu vaše hroby a vyvedu vás z hrobů, můj lide. Vložím do vás svého ducha a oživnete.“¹¹⁰

1.1.3.5 Naděje u proroka Daniela

Kniha Daniel patří do prorocké apokalyptické literatury. Svým poselstvím dostává víra v Jahva překvapivou dimenzi. Náboženství toužící po lepším světě dostává silný eschatologický nádech.¹¹¹ Daniel vystupuje jako věrný obhájce kultu pravého Boha proti modloslužbě pohanského lidu. Tak jako v každé apokalyptické literatuře, i zde se setkáváme s viděními, která popisují boj zla proti dobru. Co se týče naděje, nacházíme v 7. kapitole vidění o Synu člověka, záměrně blíže nepopsaného, jemuž byla dána veškerá moc, sláva a království. Je symbolem vlády svatých v protikladu k pozemskému království. Ačkoliv nebyl původně zamýšlen jako Mesiáš, přesto jej v křesťanské reliktuře takto chápeme.¹¹² Stále se jedná o kolektivní spásu.¹¹³

¹⁰⁸ Srov. Ez 37,1-14.

¹⁰⁹ Srov. BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu*, str. 539.

¹¹⁰ Ez 37,12b-14a.

¹¹¹ Srov. STRUPPE, U., KIRCHSCHLÄGER, W. *Jak porozumět Bibli*, str. 90-91.

¹¹² Srov. BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu*, str. 608-609.

¹¹³ Srov. DUPLACY, J. Naděje. In LÉON-DUFOUR, X. aj. *Slovník biblické teologie*, str. 247.

„Viděl jsem v nočním vidění, hle, s nebeskými oblaky přicházel jakoby Syn člověka; došel až k Věkovitému, přivedli ho k němu. A byla mu dána vladařská moc, sláva a království, aby ho uctívali všichni lidé různých národností a jazyků. Jeho vladařská moc je věčná, která nepomine, a jeho království nebude zničeno.“¹¹⁴

Vidění v 11 kapitole o posledních dnech má děsivý charakter. Ovšem na to navazující další kapitola mluví o tom, že někteří po smrti procitnou k věčné hrůze, prozíraví a spravedliví k opačnému údělu. Těm patří naděje na věčné oslavení, i přes předchozí těžká utrpení:

„V oné době povstane Míkael, velký ochránce, a bude stát při synech tvého lidu. Bude to doba soužení, jaké nebylo od vzniku národa až do této doby. V oné době bude vyproštěn tvůj lid, každý, kdo je zapsán v Knize. Mnozí z těch, kteří spí v prachu země, procitnou; jedni k životu věčnému, druzí k pohaně a věčné hrůze. Prozíraví budou zářit jako záře oblohy, a ti, kteří mnohým dopomáhají k spravedlnosti, jako hvězdy, navěky a navždy.“¹¹⁵

Celá kniha je zakončena odkazem pro Daniela: „Ty vytrvej do konce. Pak odpočineš, ale na konci dnů povstaneš ke svému údělu.“¹¹⁶ Tato slova dodávají konečnou útěchu po smrti nejen Danielovi, ale každému, kdo zůstává Bohu věrný.¹¹⁷

1.1.3.6 Naděje u malých proroků

Prorok Ozeáš mluví o trpělivosti v čekání na Boha: *Navrať se ke svému Bohu, dbej na milosrdenství a právo, s nadějí vytrvale čekej na svého Boha.*¹¹⁸ Vždyť Hospodin je Bohem Izraele už z egyptské země – *nepoznal jsi Boha kromě mne; mimo mne jiného zachránce není.*¹¹⁹ Ozeáš tak poukazuje na jedinstv Boha, který může dát spásu. Zároveň vyzývá lid k obrácení.¹²⁰ Ke konci knihy popisuje stav, kdy Bůh odpouští na žádost o smilování, neboť jej miluje tak, jak miluje snoubenec svou snoubenku¹²¹: *Jejich odvrácení uzdravím, rád si je zamiluji, neboť můj hněv se od nich odvrátil. Budu Izraeli rosou, rozkvete jako lilie, zapustí kořeny jako libanonský*

¹¹⁴ Dan 7,13-14.

¹¹⁵ Dan 12,1-3.

¹¹⁶ Dan 12,13.

¹¹⁷ Bogner uvádí překlad „Ty jdi ke konci a odpočiň si.“ Obojí znamená smrt. Srov. BOGNER, V. *Starý zákon. Knihy prorocké III*, str. 186.

¹¹⁸ Oz 12,7.

¹¹⁹ Oz 13,4b.

¹²⁰ Srov. Oz 14,2.

¹²¹ Srov. Oz 2,16n.

cedr.¹²²

Prorok Joel píše o soucitu Hospodina se svým lidem a dodá mu vše, co potřebuje k životu: dostatek obilí, moštu i oleje k nasycení, úrodu ovoce. Rovněž nastane klid od nepřátel ze severu.¹²³ Tyto světské cíle jsou zde proto, aby byly završeny cílem vztahovým: *Poznáte, že jsem uprostřed Izraele. Já jsem Hospodin, váš Bůh, a jiného Boha není. A můj lid nebude zahanben.*¹²⁴ Následuje příslib vylití ducha – všichni tak budou proroky Nejvyššího.¹²⁵ S motivem vylití ducha se setkáváme i na jiných místech Písma,¹²⁶ toto místo je snad nejsilnější.

Kniha proroka Ámose obsahuje převážně soudy a výstrahy národům včetně žalozpěvu nad Izraelem.¹²⁷ Poté však Hospodin vyzývá dům Izraelův: *Dotazujte se mne a budete žít!*¹²⁸ Ne nikoho jiného, jen Hospodina. Zrovna tak platí příslib života, když budou hledat dobro a ne zlo; tak bude Hospodin s nimi.¹²⁹ Po všech hrozbách a odsouzeních pro špatnost se ale nakonec lidu dostává po všech zkouškách zaslíbení obnovy. Hospodin zbuduje padající Davidův stánek, lid bude čekat hojnost plodů země, zpustošená města znovu vybuduje Hospodinův lid, který bude zasazen do půdy.¹³⁰

Kniha proroka Jonáše dává do protikladu Hospodinovo smýšlení a smýšlení člověka – Jonáše. Jonáš se vzpouzí zvěstovat poselství o pokání pro Ninivany. Kdyby záviselo vše jen na jeho lidské vůli, Ninivané by se neobrátili. Hospodin je však *„milostivý a plný slitování, shovívavý a nesmírně milosrdný“*¹³¹, a tak znovu povolává proroka, který prožil zkušenost s Hospodinem¹³², aby ohlásil vyvrácení města. Hospodin chce zachránit konkrétní lid.

Micheáš vyhláší, že Izrael bude jistotně shromážděn.¹³³ Již nedojde k bojům, v zemi nastane pokoj.¹³⁴ Na zaslíbení pro Sijón navazuje zaslíbení mesiáše z Betléma:

¹²² Oz 14,5-6.

¹²³ Srov. Jl 2,18n.

¹²⁴ Jl 2,27.

¹²⁵ Jl 3,1n.

¹²⁶ Srov. Nu 11,25-30; Iz 32,15; Iz 44,3; Ez 39,29; Zach 12,10.

¹²⁷ Srov. Am 5,1-3.

¹²⁸ Am 5,4b.

¹²⁹ Srov. Am 5,14.

¹³⁰ Srov. Am 9,11-15.

¹³¹ Jon 4,2c.

¹³² Srov. Jon 2,1-11.

¹³³ Srov. Mich 2,12.

¹³⁴ Srov. Mich 4,1-5.

*A ty, Betléme Efratský, ačkoli jsi nejmenší mezi judskými rody, z tebe mi vzejde ten, jenž bude vládcem v Izraeli, jehož původ je od pradávna, ode dnů věčných.*¹³⁵ Tak, jako byl Betlém rodištěm krále Davida, stane se i rodištěm mesiáše, druhého nového Davida.¹³⁶ Celá kniha končí Hospodinovým projevením milosrdenství: *Opět se nad námi slituje, rozšlape naše nepravosti.*¹³⁷

Kniha proroka Nahuma předkládá výnosy o Ninive. V 2. kapitole se dočítáme navrácení důstojnosti Jákobovi. Izraeli tak vzniká naděje na mír ze strany nepřátel. *Hle, po horách přichází zvěstovatel radosti, jenž ohlašuje pokoj.*¹³⁸

Text knihy proroka Habakuka při četbě vyvolává bázeň před Bohem, zvláště svým paterem béd¹³⁹. Ale i v nich se nachází závdavek naděje.¹⁴⁰ Po nich následuje zpívaná modlitba Habakukova, která se týká Hospodinova mocného příchodu. Modlitba vrcholí oslavnými verši – i kdyby se přihodilo, že by došlo k celkovému nezdaru člověka na zemi:

*I kdyby fíkovník nevypučel, réva nedala výnos, selhala plodnost olivy, pole nevydala pokrm, z ohrady zmizel brav, ve chlévech dobytek nebyl, já budu jáсотem oslavovat Hospodina, jásat ke chvále Boha, který je má spása. Panovník Hospodin je moje síla. Učinil mé nohy hbité jako nohy laně, po posvátných návrších mi dává šlapat.*¹⁴¹

Podobně u proroka Sofoniáše nalézáme první část se soudy. V nich nacházíme naději pro pozůstatek Judova domu, *neboť je navštíví Hospodin, jejich Bůh, a změnění jejich úděl.*¹⁴² Ve 3. kapitole nacházíme zaslíbení Božímu lidu i jiným národům v Izraeli.¹⁴³ Hospodinův soud předchází činu, kdy očistí rty každého lidu a všichni budou vzývat *Hospodinovo jméno a sloužit mu společnou paží.*¹⁴⁴ Jednomyslnost ve vyznávání Hospodina se bude týkat nejen Izraele, ale každého národa.¹⁴⁵ Sijónská dcera má zaplesat, rozsudek nad Izraelem je zrušen.¹⁴⁶ Národ není osamocený, neboť

¹³⁵ Mich 5,1.

¹³⁶ Srov. HEJČL, J. *Bible česká. Knihy starého zákona. Isajáš – Knihy machabejské*, str. 923.

¹³⁷ Mich 7,19a.

¹³⁸ Nah 2,1a.

¹³⁹ Srov. Hab 2,6n.

¹⁴⁰ Srov. Hab 2,14.

¹⁴¹ Hab 3,17-19a.

¹⁴² Sof 2,7b, podobně srov. i Sof 3,20.

¹⁴³ Srov. Sof 3,1-20.

¹⁴⁴ Sof 3,9.

¹⁴⁵ Srov. BÍČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu*, str. 791.

¹⁴⁶ Srov. Sof 3,14-15a.

*Král Izraele, Hospodin, je uprostřed tebe, neboj se už zlého!*¹⁴⁷

Prorok Ageus vystupuje v době, kdy se navrátilci z Babylóna po Kýrově povolení vrací do své země. Jejich naděje se tak plní, avšak potřebují další útěchu, neboť judská země je zpustošena, panuje několikaletá neúroda. Také stavba chrámu vázla.¹⁴⁸ Avšak právě na tom místě bude Hospodin udílet pokoj.¹⁴⁹ Zerubábel, judský místodržící, se pro lid stává viditelným závdavkem naplnění příchodu Davidova potomka.¹⁵⁰

V knize proroka Zachariáše Hospodin oznamuje svůj návrat na Sijón, bude bydlet uprostřed Jeruzaléma, zachrání svůj lid z východu i západu.¹⁵¹ Významným textem je poněkud tajemná 4. kapitola. Výklad veršů poukazuje na Mojžíše a Eliáše, kteří jsou průvodci mesiáše – dokonalého světla. Zosobňují Zákon a Proroky, ale zároveň jsou syny nového věku. Hojnost nového oleje odkazuje na požehnání a Boží dar. Ryzí zlato symbolizuje dokonalost, péči o ty, kteří se ke světlu uchylují.¹⁵²

Eschatologický nádech má rovněž téma přicházejícího krále na oslátku. Mesiáš je tím, jenž svou spásu pro lid sám prožívá. Charakteristikou záchrany není boj, ale pokoj. Král nepřijíždí na koni, ale na slabém oslu¹⁵³.

*Rozjásěj se, sijónská dcero, dcero jeruzalémská, propukni v hlahol! Hle, přichází k tobě tvůj král, spravedlivý a zachráněný, pokořený, jede na oslu, na oslátku, osličím mláděti. „Vymýtím vozy z Efrajima a z Jeruzaléma koně; válečný luk bude vymýcen.“ Vyhlásí pronárodům pokoj; jeho vláda bude od moře k moři, od Řeky až do dálav země.*¹⁵⁴

Říše mesiáše má jít do všech končin země, není ohraničena hranicí tehdejší davidovské říše, která sahala až k řece Eufratu. Řeka Eufrat značí střed země, od tohoto středu se bude říše rozprostírat na všechny strany.¹⁵⁵ Ač král přichází k sijónské dceři, naděje na mesiáše patří nejen jí, ale veškerému lidstvu až do dálav země. Text potom v dalších verších rozvíjí naději založenou na smlouvě.¹⁵⁶

¹⁴⁷ Sof 3,15b.

¹⁴⁸ Srov. BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. ČEP, SZ, str. 850.

¹⁴⁹ Srov. Ag 2,9.

¹⁵⁰ Srov. Ag 2,23.

¹⁵¹ Srov. Zach 8,3n.

¹⁵² Srov. BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu*, str. 812-814.

¹⁵³ Srov. tamtéž, str. 827-828.

¹⁵⁴ Zach 9,9-10.

¹⁵⁵ Srov. BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu*, str. 828.

¹⁵⁶ Srov. Zach 9,11n.

Kniha proroka Malachiáše kritizuje kněžské zlořády dějící se při obětech. Svůj lid přesto miluje a přislubuje příchod posla. Tímto poslem má být i přes jimi zaviněné porušování smlouvy právě kněz:¹⁵⁷

„Hle, posílám svého posla, aby připravil přede mnou cestu. I vstoupí nenadále do svého chrámu Pán, kterého hledáte, posel smlouvy, po kterém toužíte. Opravdu přijde, praví Hospodin zástupů.“¹⁵⁸

Příchod Pána bude ohlášen poslem.¹⁵⁹ Ten má zvěstovat mesiáše. On poté opět narovná smlouvu, kterou kněží porušují. Pročistí svůj lid a těm, kteří se bojí jména Hospodinova, *„vzejde slunce spravedlnosti se zdravím na paprscích.“¹⁶⁰* Hrozný Hospodinův den pro ně nebude těžký, jestliže budou pamatovat na zákon (Mojžíš) i proroky (Elijáš).¹⁶¹

1.1.3.7 Naděje v žalmech

Žalmy jakožto zpěvy, písně neboli kultické písně můžeme rozdělit vícero způsoby. Nejznámějším způsobem je dělení žaltáře do pěti knih, snad po vzoru Pentateuchu. 1. kniha: žalm 1 – 41, 2. kniha: žalm 42 – 72, 3. kniha: žalm 73 – 89, 4. kniha: 90 – 106, 5. kniha: žalm 107 – 150. Každá z částí zřetelně končí liturgickou doxologií¹⁶² Jinak můžeme sledovat žaltář podle seskupení žalmů, které částečně přesahuje hranice těchto pěti knih. Jedná se o žalmy elohistické, davidovské, poutní písně oslavující Hospodina – Krále a poslední pak chvalozpěvy. Toto dělení je však poněkud složitější. Davidovské žalmy prostupují téměř všemi knihami žalmů (kromě 2. knihy).¹⁶³ Rovněž je možné dělit žalmy podle tematiky v nich obsažených. Mezi 150 žalmy nacházíme 69 žalmů chvály, 18 žalmů osobních díků, 6 žalmů s díky lidu, 38 prosebných žalmů, 14 prosebných žalmů lidu, 25 žalmů mudroslovných, 6 žalmů o bezbožných, 2 žalmy o bezbožných soudcích, 3 žalmy o Božím zákonu,

¹⁵⁷ Srov. Mal 2,7-8.

¹⁵⁸ Mal 3,1.

¹⁵⁹ V Mal 3,23 jím je konkrétně označen prorok Elijáš.

¹⁶⁰ Mal 3,20a.

¹⁶¹ Srov. Mal 22-23.

¹⁶² Srov. NANDRÁSKY, K. *Exegéza vybraných žalmov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 1993, str. 4 – 5.

¹⁶³ Srov. BÍČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu. Díl III. Knihy naučné (Job až Píseň písní)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, str. 219-220.

27 poutních žalmů, 10 žalmů intronizačních a procesních, 14 královských žalmů, 3 žalmová blahopřání, 8 žalmů důvěry, 6 velikonočních žalmů, 8 kajících žalmů, 3 žalmy s kletbou.¹⁶⁴ Žaltář můžeme nazvat také bohoslužebným zpěvníkem a modlitební knihou židovstva. Rovněž také podle obsahu modlitbou (tefilla) nebo chvalozpěvem (tehilla). Modlitbou si jednotlivec (méně často národ) vyprošuje vysvobození z těžké situace (asi 1/3 žaltáře). V posledních dvou knihách žaltáře se vyskytují žalmy pro veřejné bohoslužby. Mimo ně však v žaltáři nalzáme i žalmy poučné, mravoučné, dějinné nebo díkůčinící.¹⁶⁵

Žalmy jsou texty naděje. Neexistuje žalm, v kterém by se naděje nedala v nějaké podobě nalézt. I ty nejtemnější žalmy v sobě méně či více zřetelně ukrývají odstín naděje. Jedním z nich je Žalm 88 náležející mezi žalmy plné právě prožívaného utrpení. Už samotný nářek vycházející z nejtemnější temnoty napovídá o veliké důvěře toho, kdo se jej ve velké trýzni modlí: *Hospodine, Bože, má spásu, ve dne i v noci před tebou úpím; kéž vstoupí moje modlitba k tobě, nakloň ucho k mému bědování!*¹⁶⁶ A dále potom: *Hospodine, pomoz, k tobě volám, ráno má modlitba přichází k tobě.*¹⁶⁷ Ač je žalmista doslova nadně, z obou částí žalmů nám jasně vysvítá jeho naděje: naděje ve spásu v Hospodina, kterého má smysl vzývat, i když se situace zdá vpravdě beznadějná. Žalmista se jí nepoddává, ale chce ji změnit. Důvěru přitom klade právě v Hospodina, kterého neustává prosit o pomoc.¹⁶⁸

Není možné se zde zabývat všemi, již zmíněnými, tématy žalmů. Vybereme pouze některé z mesiánských. Mezi významné žalmy odkazující na mesiáše patří Žalm 2, 22, 45, 69, 72 a 110.¹⁶⁹

V 2. žalmu, pocházejícím pravděpodobně přímo od Davida, můžeme typicky a prorocky vyčíst mesianismus krále – davidovce, i když se původně jednalo o některého konkrétního Davidova potomka:¹⁷⁰ *Přednesu Hospodinovo rozhodnutí. On mi řekl: „Ty jsi můj syn, já jsem tě dnes zplodil. Požádej, a národy ti předám do*

¹⁶⁴ Srov. HRBATA, J. *Písně království. Meditace na žaltář Písma svatého – II.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996, str. 658-659.

¹⁶⁵ Srov. BOGNER, V. *Žalmy.* Praha: Česká katolická charita, 1973, str. 7-9.

¹⁶⁶ Ž 88,2-3.

¹⁶⁷ Ž 88,14.

¹⁶⁸ Srov. HRBATA, J. *Písně království. Meditace na žaltář Písma svatého – II,* str. 406.

¹⁶⁹ Srov. tamtéž, str. 662.

¹⁷⁰ Srov. HRBATA, J. *Písně království. Meditace na žaltář Písma svatého – I.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996, str. 59.

dědictví, v trvalé vlastnictví i dálavy země.¹⁷¹ Hospodinovým rozhodnutím se míní tzv. intronizační protokol, který se předčítal jak při samotné intronizaci krále, tak při jejích výročích. Hospodin přijímá krále za svého syna, k čemuž patří i dědictví.¹⁷² V tomto žalmu se mluví o trvalém vlastnictví, tj. vlastnictví ukazující k eschatologické době.

Taktéž Žalm 45 odkazuje na eschatologický vztah Boha a jeho lidu. V textu čteme o bohatě vylíčené svatbě mezi králem (otitulovaným božským králem)¹⁷³ a jeho nevěstou (lidem). Jde o eschatologické pozvání na cestě k věčnosti.¹⁷⁴

Žalm 72 uzavírá 2. knihu žalmů. Jako poslední žalm vykazuje určitou neukončenost: žalm je původně adresován pravděpodobně Šalamounovi, na nějž se dobře hodí. Jeho text ale přesahuje historické možnosti; můžeme se proto domnívat, že směřuje až k eschatologii Božího království. S nástupem nového krále dojde k obnově celé země. Jeho vláda nebude omezena, ač se jedná o vládnutí služebné. Jeho jméno má být požehnáno navěky.¹⁷⁵

Rovněž nejčastěji uváděný žalm v Novém zákoně, královský Žalm 110, patří k slavnostním intronizačním ritům. Již první verš však uvádí, že se spíše nejedná o krále pozemského: *výrok Hospodinův mému pánu: „Zasedni po mé pravici, já ti položím tvé nepřátele za podnoží k nohám.“*¹⁷⁶ Bůh udílí vznešenost a to při slavnostním aktu. Udává čestné místo – po pravici – tomu, kterého nazývá pánem. Král je tedy tím, před kterým se klaní všichni jeho poddaní a který má čestné místo a účastenství na vladařské moci. Celý žalm mluví o vladařské moci vycházející z Hospodina. Hospodin ustanovuje krále knězem navěky.¹⁷⁷ Tak jako i Melchizedech byl bez původu, je i král – kněz – mesiáš ustanoven před jitřenkou, tj. přede všemi věky.¹⁷⁸ Naděje, tak jako u předešlých žalmů, tkví právě v onom zvěstování věčného krále nebo kněze, božského mesiáše pro všecken lid, který zbaví lid (svět) všech nepřátel.

¹⁷¹ Ž 2,7-8.

¹⁷² Srov. BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu. Díl III. Knihy naučné (Job až Píseň písní)*, str. 244.

¹⁷³ Srov. Ž 45,7.

¹⁷⁴ Srov. HRBATA, J. *Písně království. Meditace na žaltář Písma svatého – I*, str. 231-233.

¹⁷⁵ Srov. BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu. Díl III. Knihy naučné (Job až Píseň písní)*, str. 401-403.

¹⁷⁶ Ž 110,1bc.

¹⁷⁷ Srov. Ž 110,4.

¹⁷⁸ Srov. BOGNER, V. *Žalmy*, str. 204-205.

1.1.3.8 Naděje v knize Job

Základním tématem knihy Job je zápas Jobovy víry, kdy se Job musí probojovávat svým vlastním utrpením přes chvíle nebezpečného nejhlubšího zoufalství k novým nadějím. Na Joba přichází mnoho pochyb, navzdory všemu se osvědčuje ve vytrvalosti a pevně se drží obecenství s Bohem. Job si je jist svou spravedlností, nezlořečí Bohu, ale v naději setrvává i přes zákonické rady svých přátel a je připraven na Boží řešení dříve nepomyslitelné situace.¹⁷⁹

Přestože smrt se nevyhnutelně blíží, Job neztrácí ani teď naději:

Kéž bys mě skryl v podsvětí a schoval mě, než pomine tvůj hněv, stanovil mi lhůtu a pamatoval na mě. Kdyby mohl ožít muž, jenž zemřel, čekal bych po všechny dny své služby, až budu vystřídán. Zavolal bys a já bych se ozval, až se ti zasteskne po díle tvých rukou.¹⁸⁰

Job se snaží najít bezpečný úkryt před Božím hněvem. Jak se zdá, vyslovuje zde nebyvalou myšlenku toho, že by bylo možné vyjít ze šeuolu a dál žít.¹⁸¹ Job hledá východisko ze smrti; možnost uvedení této myšlenky do reality zde není zcela jistá. Vykazuje však nadějně vyznání: kdyby mohl muž ožít, budu čekat. Samotný dar času je pro Joba nadějí. Job je připraven se zvednout v okamžik zavolání.

V momentě, kdy Joba opouští jeho nejbližší,¹⁸² vyvstává v jeho řeči zásadní moment víry, a to víra ve věčný život:

Já vím, že můj Vykupitel je živ a jako poslední se postaví nad prachem. A kdyby mi i kůži sedřeli, ač zbaven masa, uzřím Boha, já ho uzřím, pro mne tu bude, mé oči ho uvidí, ne někdo cizí, mé ledví po tom prahne v mém nitru.¹⁸³

Job si je jist, že uzří Boha, svými vlastníma očima. Radost z jeho naděje, která je po ztrátě všech částečných nebo lidských nadějí tou opravdu poslední a nejdůležitější, velmi rozradostnila celé jeho nitro. Zbyla mu pouze pravá naděje v Boha, tu naději, co nemůže být překonána smrtí. Job věří i přes očekávanou smrt v to, že bude nezávisle na smrti spojen v společenství s Bohem. Job má zastánce –

¹⁷⁹ Srov. BÍČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu. Díl III. Knihy naučné (Job až Píseň písní)*, str. 10-13.

¹⁸⁰ Job 14,13-15.

¹⁸¹ Srov. BÍČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu. Díl III. Knihy naučné (Job až Píseň písní)*, str. 103.

¹⁸² Srov. Job 19,19.

¹⁸³ Job 19,25-27.

Boha, jenž je jeho Vykupitelem.¹⁸⁴

1.1.3.9 Naděje v mudroslovné literatuře

Mudroslovná literatura je ozvěnou dobrého života, radí, jak žít a dobře dožít. Proto ani v ní nemůže chybět naděje. Podobně jako u Joba naděje musí mít správný cíl a být spojena se spravedlivým jednáním: *Očekávání spravedlivých je radostné, kdežto naděje svévolníků přijde vniveč.*¹⁸⁵ Spravedliví dosáhnou odměny, a to odměny věčné, nejen pro tento čas, ale i pro čas budoucí; smrt se jich nedotkne tak jako nespravedlivých:

*Duše spravedlivých jsou však v Boží ruce a trýzeň smrti se jich nedotkne. V očích nemoudrých vypadali jako mrtví, v jejich skonu se spatřovala záhuba, v jejich odchodu od nás jejich zánik. Oni však jsou v pokoji. I kdyby se lidem zdálo, že jsou trestáni, mají plnou naději na nesmrtnost.*¹⁸⁶

V knize Přísloví nacházíme též zosobnění moudrosti, která se staví do role proroka.¹⁸⁷ Jedná se o typ nebeského prostředníka spásy – obraz mesiáše.¹⁸⁸ Moudrost má svou úlohu už při stvoření, je s Hospodinem.¹⁸⁹ Kniha Sirachovcova se zmiňuje o naději v příchod dobrých věcí.¹⁹⁰ V 24. kapitole se nachází text, v kterém se moudrost staví na roveň Bohu¹⁹¹ a nese plody spásy.¹⁹² Ztotožňuje se s Božím Slovem – knihou Zákona.¹⁹³

1.1.3.10 Naděje v 2. knize Makabejské

Asi nejsilnější nadějný text deuterokanonických knih se nalézá v knize Druhé Makabejské. Kapitola 7. popisuje mučednickou smrt sedmi bratrů před svou matkou, která nepropadá beznaději, ale naopak je posiluje v umírání, neboť všichni

¹⁸⁴ Srov. BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu. Díl III. Knihy naučné (Job až Píseň písní)*, str. 135-137

¹⁸⁵ Př 10,28.

¹⁸⁶ Mdr 3,1-4.

¹⁸⁷ Srov. Př 1,20-33.

¹⁸⁸ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, str. 42-44.

¹⁸⁹ Srov. Př 8,22-23; 8,24-29.

¹⁹⁰ Srov. Sir 2,9.

¹⁹¹ Srov. Sir 24,3-6.

¹⁹² Srov. Sir 24,16-21.

¹⁹³ Srov. Sir 24,23-34.

věří ve vzkříšení.¹⁹⁴

1.2 Nový zákon

Tak jako ve Starém zákoně i v Novém se naděje vyznačuje schopností dlít v očekávání a trpělivém zaměření se na budoucnost.

Můžeme si povšimnout, že naděje v Novém zákoně vyjadřuje dvojí skutečnost: objektivní ve smyslu toho, jaká dobra se člověku opravdu nabízí (Boží království, spása, vykoupení, život v Duchu ad.), a subjektivní, která si všímá, jak se křesťané k nabízeným dobrům staví.¹⁹⁵

V řeckém originálu Nového zákona nacházíme naději pod výrazem ELPIS. Znamená naděje, očekávání. Slovesný tvar stejného slovního základu tvoří výraz ELPIZÓ. Ten má význam doufat nebo vkládat naději.¹⁹⁶

1.2.1 Smlouva a naděje v Novém zákoně

Zatímco starozákonnímu lidu smlouvy nebyla věčná odměna ještě předkládána, nejvýše se mu dostávalo jen různých předobrazů, v Novém zákoně je naplno kladen důraz na život věčný v očekávání.¹⁹⁷ Důvodem naděje je Ježíšovo mrtvýchvstání. Kristovo Vzkříšení je nejmocnějším činem, je naplněním a překonáním starozákonních nadějí. Je jádrem Božího spásonosného díla. Uskutečnění a dokonání spásy v příchodu Božího království zakládá pravou křesťanskou naději.¹⁹⁸ Jen v Ježíši Kristu se naplňují Boží zaslíbení, v jeho osobě spatřujeme počátek Božího království. Lid dostává novou smlouvu, jež nečiní z naděje charakteristiku konce, ale zůstává zaslíbením v druhý příchod Krista.¹⁹⁹ Neklade se důraz na kolektivní prvek spásy, ale na jednotlivce, který individuálně dochází ospravedlnění skrze Spasitele, Ježíše Krista.

¹⁹⁴ Srov. 2 Mak 7,1-41.

¹⁹⁵ Srov. BENEŠ, J. Pojem ctnosti v Novém zákoně z hlediska morální teologie. *Studia Theologica* 2003, roč. 5, číslo 4 (14 průběžně), str. 14.

¹⁹⁶ Srov. TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*. Olomouc: Mgr. Jiří Burget, 2001, str. 56.

¹⁹⁷ Srov. ŠKRABAL, P. *Příruční slovník biblický*. Praha: Kropáč a Kucharský, 1940, str. 335-336.

¹⁹⁸ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, str. 460.

¹⁹⁹ Srov. STUBHANN, M. Naděje. In STUBHANN, M. *Encyklopedie Bible*. Díl 2. Bratislava: Gemini, 1992, str. 409.

Ustanovení Ježíšovy Nové smlouvy dochází při velikonoční večeři, krátce před Ježíšovou smrtí. Podávají nám o tom zprávu všichni synoptičtí evangelisté.²⁰⁰ Evangelista Matouš píše:

Když jedli, vzal Ježíš chléb, požehnal, lámal a dával učedníkům se slovy: "Vezměte, jezte, toto jest mé tělo." Pak vzal i kalich, vzdal díky a podal jim ho se slovy: "Pijte z něho všichni. Neboť toto jest má krev, která zpečetuje smlouvu a prolévá se za mnohé na odpuštění hříchů."²⁰¹

Tak je položena Nová a věčná smlouva. Podobně jako ve Starém zákoně se zpečetuje krví; tentokrát se neužívá krve zvířecí, nýbrž lidské. Tím, kdo prolévá svou krev, je Beránek neposkvrněný, Kristus, Bůh a člověk v jedné osobě.

O velké noci se podle židovského zvyku jedl obřadně zabitý beránek. Zda se jednalo v případě velikonoční večeře Ježíše s učedníky o tento rítus, není úplně jisté.²⁰² Každopádně Ježíš jednoznačně určil, že ustanovuje Novou smlouvu. Od nynějška se bude jíst a pít Tělo a Krev Kristova a tím mít účast na jeho smrti.²⁰³

Tématu smlouvy se obsírněji zabývá list Židům. Pojem smlouva (DIATHÉKÉ) se vyskytuje v Novém zákoně celkem 33x, z toho 17x právě v tomto listě.²⁰⁴

Jestliže je Starý zákon plný očekávání a mesiášských předobrazů, pak Nový zákon je toho všeho naplněním a přesažením, jak již bylo řečeno výše. Nový zákon přitom není zrušením toho Starého. Vtělení Ježíše Krista sice předěluje dobu Starého a Nového zákona, ale zároveň je naplněním Boží prozřetelnosti, věčného plánu Boha s lidmi; celý Starý zákon byl nadějnou přípravou na otevření nového života, jako když se rozvíjí květ. Dlouho roste květina, potom nasadí poupě, až se náhle rozvíje v nebyvalé kráse. Ač očekáván, přesto otevření novozákonní doby neopomíní předchozí mnohasetleté chystání na nepomyšlitelné události. Nic ze starozákonní doby není zahozeno, ale dochází nyní k zhodnocení a užitku. „*Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky; nepřišel jsem zrušit, nýbrž naplnit.*“²⁰⁵ Jednotu a návaznost na ně vyvstává viditelně apoštolům Petrovi, Jakubovi a Janovi

²⁰⁰ Srov. Mt 26,26-28; Mk 14,22-24; Lk 22,19-20.

²⁰¹ Mt 26,26-28.

²⁰² Srov. HARRINGTON, D. J. (ed.) *Evangelium podle Matouše*. Sacra Pagina 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, str. 398-399.

²⁰³ Srov. tamtéž, str. 396.

²⁰⁴ Srov. TICHÝ, L. Smlouva k listu Židům. In TICHÝ, L. *Od Abraháma k nové smlouvě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, str. 127.

²⁰⁵ Mt 5,17.

jako závdavek Božího království, když se před nimi Ježíš na hoře Tábor proměnil a rozmlouval právě se zástupci Zákona a Proroků, Mojžíšem a Eliášem.²⁰⁶

Ježíš je středem, vrcholem, cestou, pravdou i životem.²⁰⁷ On sám je nadějí všech křesťanů. Společný jmenovatel všech 27 literárních jednotek Nového zákona vytváří tři rysy: 1) postava Ježíše, 2) eschatologický ráz jeho působení s rozhodujícím významem pro celé dějiny spásy, 3) spojitost se Starým zákonem a plnění starozákonních očekávání.²⁰⁸ Vidíme, že celý Nový zákon zahrnuje křesťanskou naději, každé písmenko textu tvoří její nedílnou součást. S tímto vědomím tedy znovu přistupujeme k dalším částem; pokusíme se vybrat některé zásadní momenty Písma sv. Nového zákona.

1.2.2 Naděje v evangeliích

Hned v úvodu Markova evangelia čteme: *Počátek evangelia Ježíše Krista, Syna Božího.*²⁰⁹ Tento úvodní verš předkládá čtenáři nový literární druh i nový pohled na svět. Předpovědi se vyplnily – člověku se přiblížila spása. *Naplnil se čas a přiblížilo se království Boží. Čiňte pokání a věřte evangeliu.*²¹⁰ Pojem evangelium vychází z řeckého slova EUAGGELION znamenající dobrou zprávu, radostnou zvěst, evangelium, poselství.²¹¹ Nemůžeme než dořici, že je pro nás poselstvím pravé naděje. Autor čtvrtého evangelia pojem evangelium vůbec nepoužívá, ale popisuje jej dynamicky; např. souvětím: *Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný.*²¹²

Ježíšova doba byla plná naděje na příchod mesiáše. To nám dokazuje zvláště Kumránská komunita. Není jasné, zda se jednalo o tzv. esény. Každopádně vytvořili komunitu nové smlouvy a očekávali blízký příchod mesiáše. Přitom opovrhovali tehdejší chrám,²¹³ neboť nebyl hoden, aby z něj mohl vzejít kněžský mesiáš.²¹⁴

²⁰⁶ Srov. Mt 17,1-8.

²⁰⁷ Srov. Jan 14,6.

²⁰⁸ Srov. POKORNÝ, P. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 1993, str. 29.

²⁰⁹ Mk 1,1.

²¹⁰ Mk 1,15a.

²¹¹ Srov. TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*, str. 71.

²¹² Jan 3,16.

²¹³ Srov. PBK. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, str. 110.

²¹⁴ Srov. proroctví o dvou mesiáších v Zach 4,14.

Ježíš se narodil opravdu pro všechny národy, jak předpovídali proroci. To symbolizuje klanění mágů. Můžeme v nich vidět zástupce pohanů nebo národů. Není jasné odkud a čím doopravdy byli, důležité je, že uviděli hvězdu a zanalyzovali ji jako naději, za kterou se vyplatí jít dlouhou namáhavou cestu přes poušť. Podle rozšířené představy ve starověku byly hvězdné úkazy obvyklé při narození či úmrtí velké osobnosti.²¹⁵

Písmo sv. nám dobu živého očekávání mezi lidmi několikrát popisuje. Jan Křtitel vyzývá všechny lid k přípravě na blížící se Boží království. Jeho výzvy slyší *celá judská krajina*. Lidé z ní přichází, aby se připravili na toho, který nebude křtít vodou, ale mnohem mocnější silou.²¹⁶

Očekávání mesiáše nám dokazuje na mnoha místech evangelium. Mezi nimi vysvítá např. Simon. *Byl to člověk spravedlivý a zbožný, očekával potěšení Izraele.*²¹⁷ Písmo sv. se v souvislosti se Simonem zmiňuje i o prorokyni Anně, dceři Fanuelově, z pokolení Ašerova. Tato zcela konkrétní osoba při zákonné obřizce Ježíšově *přistoupila, chválila Boha a mluvila o tom dítěti všem, kteří očekávali vykoupení Jeruzaléma.*²¹⁸ Jiným výrazným člověkem očekávajícím království Boží byl i Josef z Arimatie, vážený člen rady.²¹⁹ Také Jan Křtitel dokládá přítomnou touhu po mesiáši: „*Jsi ten, který má přijít, nebo máme čekat jiného?*“²²⁰

Samotný Ježíš se během svého působení o naději výslovně nezmiňuje, přesto vede své učedníky, aby se neobávali budoucnosti.²²¹ „*Já a Otec jsme jedno.*“²²² To zdůrazňuje Ježíš vícekrát.²²³ Ježíš sám je onou nadějí, tak jako Otec je jejich nadějí. Když přichází v sobotu do nazaretské synagogy, aby četl z Písma, vykládá začátek textu Izajášovy 61. kapitoly tak, že jej vztahuje sám na sebe: „*Dnes se splnilo toto Písmo, které jste právě slyšeli.*“²²⁴ Pak *chodil po celé Galilei, učil v synagogách,*

²¹⁵ Srov. HARRINGTON, D. J. (ed.) *Evangelium podle Matouše*, str. 61.

²¹⁶ Srov. Mk 1,4-8.

²¹⁷ Lk 2,25b.

²¹⁸ Lk 2,38.

²¹⁹ Srov. Mk 15,43.

²²⁰ Lk 7,19b. Tato věta je znovu opakována ve 20. verši Janovými učedníky, kteří jsou k Ježíši posláni. Není zde na větu pouze odkázáno, ale je celá znovu zopakována, jako by se chtěla zdůraznit důležitost otázky.

²²¹ Srov. TASKER, V. G. Naděje. In DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996, str. 644.

²²² Jan 10,30.

²²³ Srov. Jan 17,11.21.22.

²²⁴ Lk 4,21b.

kázal evangelium království Božího a uzdravoval každou nemoc a každou chorobu v lidu.²²⁵ Pomáhá lidu oprostít se od světských představ království a předkládá mu mnoho podobenství.²²⁶ Mnohými kritizuje tehdejší společnost, ale zároveň se tak nutně vyjevuje eschatologický ráz jeho působení.

Naděje Izraele se naplňuje, ale Ježíš zároveň žádá, aby se oprostila od hmotných tužeb, s kterými ji jeho současníci spojují, neboť království Boží závisí na víře.²²⁷

„Prodejte, co máte, a rozdejte to. Opatřte si měšce, které se nerozpadnou, nevyčerpatelný poklad v nebi, kam se zloděj nedostane a mol neničí. Neboť kde je váš poklad, tam bude i vaše srdce.“²²⁸

V protikladu ke Starému zákonu samotné materiální statky přestávají mít hodnotu, dokonce mohou odvádět od pravé naděje. V Ježíšově osobě se uskutečňuje vše to, co lid očekával: ukončení násilí, nové bratrské soužití, pokoj a spravedlnost, jednota s Bohem.²²⁹ Ježíš pročišťuje naději lidu, aby v nich docházela pravého cíle bez přimíšení nepravých nadějí. Pokladem se stává víra,²³⁰ a ta má být plně směřována k Bohu. Ježíš žádá každého, kdo chce získat věčný život, o dokonalost: *„Chceš-li být dokonalý, jdi, prodej, co ti patří, rozdej chudým, a budeš mít poklad v nebi; pak přijď a následuj mne.“²³¹* Následná reakce mladíka položivšího otázku po dokonalosti dokazuje, že získání nebeského království není pro něj jednoduchou věcí. Ale pro ty, kteří pro jméno Ježíšovo ztrácejí, získávají: *„A každý, kdo opustil domy nebo bratry nebo sestry nebo otce nebo matku nebo děti nebo pole pro mé jméno, stokrát víc dostane a bude mít podíl na věčném životě.“²³²* Přesto se zdá, že

²²⁵ Mt 4,23.

²²⁶ Srov. např. z evangelia podle Matouše: podobenství o pleveli mezi pšeníc (13,24-30; 36-43), o hořčičném zrnu (13,31-32), o kvasu (13,33), o pokladu v poli (13,44), o perle (13,45-46), o rybářské síti (13,47-50), o dělnících na vinici (20,1-18), o zlých vinařích (21,33-44), o hostině (22,1-10), o věrnosti služebníků (24,45-51), o deseti družičkách (25,1-13), o hřivnách (25,14-30), o posledním soudu (25,31-46)

²²⁷ Srov. DUPLACY, J. Naděje. In LÉON-DUFOUR, X. aj. *Slovník biblické teologie*, str. 247.

²²⁸ Lk 12,33-34

²²⁹ Srov. STRUPPE, U., KIRCHSCHLÄGER, W. *Jak porozumět Bibli*, str. 103.

²³⁰ *Tento poklad máme však v hliněných nádobách, aby bylo patrné, že tato nesmírná moc je Boží a není z nás* (2 Kor 4,7).

²³¹ Mt 19,21.

²³² Mt 19,29.

zachovávání přikázání stačí k dostání se do věčného života.²³³ Ježíš ví, že člověk v životě prožívá každodenní obtížné situace, a proto slibuje pomoc. V něm se naše naděje posílí a neklesneme: „*Pojďte ke mně všichni, kdo se namáháte a jste obtíženi břemeny, a já vám dám odpočinout.*“²³⁴

Kázání na hoře²³⁵ zahajuje Ježíš osmero blahoslavenstvími. Představují součást etiky učednictví. Zaslíbují eschatologický příchod plnosti života v Božím království. Předpokládají odměnu, která se zjevuje už v tomto čase.²³⁶ Po blahoslavenstvích nazývá své učedníky (potažmo každého kdo usiluje o Boží království) solí země a světlem světa.²³⁷ Ukazuje tak význačnost člověka v Božím plánu. V tomto momentě Bůh přichází naproti naší naději v něj. Bůh důvěřuje člověku, že v tomto úkolu (být světlem a solí) nezklame. Nenazývá učedníky jen součástí světa, ale dává jim přední postavení. To vyžaduje i odnás postoj a celkové nasazení takové, aby učedník nezklamal, ale uchopil nabízenou naději tak, že se mu stane vlastní.

Ježíš je pánem nad nemocí i nad smrtí. Žena, která trpěla mnoho let krvácením, je svým dotykem Ježíšem uzdravena.²³⁸ Jen díky její vlastní silné naději (víře v uzdravení) se jí dostává milosti Boží a nabývá plného zdraví. Ačkoliv je žena obřadně nečistá, vyloučená z Božího lidu, přichází za Ježíšem a jako jediná se dotýká Ježíše s opravdovou – až zoufalou nadějí a dostává se jí vyslyšení.²³⁹ Zrovna tak se dostává vyslyšení prosby představeného synagogy, Jairose. Jeho víra a úpěnlivá naděje v to, že Ježíš může učinit uzdravení, jeho dcerku zachránila i přes to, že již zemřela.²⁴⁰ Vládu nad smrtí Ježíš ukazuje i v případě již zapáchajícího Lazara.²⁴¹ Přestože nejprve slyšíme slova vyjadřující lidskou rezignaci,²⁴² ukončenost v možném dalším ději, Marta přesto vyznává svou víru ve vzkříšení:

²³³ HARRINGTON, D. J. (ed.) *Evangelium podle Matouše*, str. 306.

²³⁴ Mt 11,28.

²³⁵ Srov. Mt 5-7.

²³⁶ HARRINGTON, D. J. (ed.) *Evangelium podle Matouše*, str. 104-106.

²³⁷ Srov. Mt 5,13-14.

²³⁸ Srov. Lk 8,43-48.

²³⁹ Srov. JOHNSON, L. T. *Evangelium podle Lukáše*. Sacra Pagina 3. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, str. 164.

²⁴⁰ Srov. Lk 8,40-42.49-56.

²⁴¹ Srov. Jan 1,1-44.

²⁴² Srov. PORSCHE, F. *Evangelium sv. Jana*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 4. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, str. 115.

„Vím, že vstane při vzkříšení v poslední den.“ Ježíš jí řekl: „Já jsem vzkříšení a život. Kdo věří ve mne, i kdyby umřel, bude žít. A každý, kdo žije a věří ve mne, neumře navěky. Věříš tomu?“ Řekla mu: „Ano, Pane. Já jsem uvěřila, že ty jsi Mesiáš, Syn Boží, který má přijít na svět.“²⁴³

V textu se projevuje jak víra a naděje Marty, tak i božská moc Ježíšova. Marta vyznává Ježíše především jako Mesiáše – Pána, v perikopě se ale vynořuje ještě jeden prvek: prvek vzájemného přátelství mezi tím, kdo Ježíši důvěřuje. Silné pouto mezi Mesiášem a člověkem pak nemůže končit jinak než tím, že Ježíš mocným hlasem²⁴⁴ – mocnou silou povolává Lazara opět k životu.²⁴⁵

Ježíš dokládá vzkříšení před saduceji pomocí odkazu na Exodus 12: „Já jsem Bůh (...) Abrahámův, Bůh Izákův a Bůh Jákobův.“²⁴⁶ A dodává: „On přece není Bohem mrtvých, nýbrž Bohem živých. Velmi se mýlíte!“²⁴⁷ Ježíš dokazuje, že víra ve vzkříšení je obsažena v nauce saduceů. Když se Bůh označuje za Boha patriarchů dlouho po jejich smrti, musí být i oni nějakým způsobem naživu, aby mohli zakoušet Boží existenci.²⁴⁸

Mnoho starozákonních předpovědí o dobrém pastýři má své splnění v osobě Ježíše Krista podle desáté kapitoly Janova evangelia. „Já jsem dobrý pastýř. Dobrý pastýř položí svůj život za své ovce.“²⁴⁹ Ježíš se neztotožňuje toliko s najatým služebníkem, který za mzdu hlídá ovce, ale představuje se jako ten, kdo má ke svým ovcím osobní vztah.²⁵⁰ „Já jsem dobrý pastýř; znám své ovce a ony znají mne...“²⁵¹

Jako dobrý pastýř se projevuje i ve vztahu k hříšné cizoložnici.²⁵² Odpouští i tam, kde jiní jen odsuzují, tj. nedávají žádnou naději na nějaký nový stav. Žena spáchala těžký hřích, ale přesto dochází slitování.

Ježíš všechna svá slova dokládá mocnými činy a znameními. Tak sám dokazuje, že již v něm samém je přítomno Boží království a že on je oním

²⁴³ Jan 11,24b-27.

²⁴⁴ Hlasem, který má moc vyvézt z temnot šeré smrti (srov. Ž 107,14), slovem věčného života (srov. Jan 6,68b).

²⁴⁵ Srov. Jan 11,43.

²⁴⁶ Ex 3,6a.

²⁴⁷ Mk 12,27.

²⁴⁸ Srov. DONAHUE J. R., HARRINGTON D. J. *Evangelium podle Marka*. Sacra Pagina 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 356.

²⁴⁹ Jan 10,11.

²⁵⁰ Srov. PORSCH, F. *Evangelium sv. Jana*, str. 103, 105.

²⁵¹ Jan 10,14.

²⁵² Jan 8,2-11.

slibovaným mesiášem, v němž skládaly naděje celé generace vyvoleného národa.²⁵³ Všechna evangelia vrcholí událostmi poslední večeře, utrpením a zvěstí o zmrtvýchvstání Páně.²⁵⁴

Způsob Ježíšovy smrti odpovídá předpovědím proroků.²⁵⁵ Zmrtvýchvstání Páně není ani v jednom ze čtyř evangelií popsáno. Tato historická událost nekončí jenom na rovině fyzického vnímání, ale přesahuje celé dějiny, překonává je a zůstává ústředním předmětem víry.²⁵⁶ Velikonoční tajemství, sám vzkříšený Kristus, je základem i zdrojem našeho budoucího vzkříšení.²⁵⁷

1.2.3 Naděje ve Skutcích apoštolů

Autor Skutků v této knize informuje o šíření radostné zvěsti do světa dvanácti apoštolů a následně sv. Pavlem. Zvěst o naději na spásu se rozšiřuje nejen mezi židy, ale i mezi pohany. První kapitola mluví o události nanebevstoupení Páně. Učedníkům, kterým oblak zastřel Ježíše, byl přislíben jeho druhý příchod: „*Muži z Galileje, co tu stojíte a hledíte k nebi? Tento Ježíš, který byl od vás vzat do nebe, znovu přijde právě tak, jak jste ho viděli odcházet.*“²⁵⁸

Splněním starozákonních proroctví o seslání Ducha líčí druhá kapitola:

*Když nastal den letnic, byli všichni shromážděni na jednom místě. Náhle se strhl hukot z nebe, jako když se žene prudký víchř, a naplnil celý dům, kde byli. A ukázaly se jim jakoby ohnivé jazyky, rozdělily se a na každém z nich spočinul jeden; všichni byli naplněni Duchem svatým a začali ve vytržení mluvit jinými jazyky, jak jim Duch dával promlouvat.*²⁵⁹

Apoštolové při letnicích dostávají jistotu o tom, že Boží království se může začít naplňovat a ukazovat ve své síle. Nyní konkrétně právě u těch, kteří o něm zaslechli při seslání Ducha sv., kdy vzniká církev, viditelné znamení království

²⁵³ Srov. KKC 547.

²⁵⁴ Srov. Mt 28,1n; Mk 16,1n; Lk 24,1n; Jan 20,1n

²⁵⁵ Srov. Izajášovy zpěvy o trpícím služebníkovi (Iz 52,13-15; 53,1-12). Koho ve Starém zákoně postava služebníka představovala, o tom se vedou spory. Neodpovídala žádné konkrétní osobě (Mojžíšovi, Izajášovi, Jeremjášovi, Kýrovi...). Mimořádné charakteristiky popisovaného Hospodinova služebníka v kapitolách Iz 42; 49; 50; 52 a 53 se hodí až na Ježíše – a to vynikajícím způsobem.

Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, str. 41-42.

²⁵⁶ Srov. KKC 647.

²⁵⁷ Srov. KKC 655.

²⁵⁸ Sk 1,11.

²⁵⁹ Sk 2,1-4.

Božího.²⁶⁰

Druhý příchod Mesiáše hlásá Petr ve své řeči mužům izraelským: „*On zůstane v nebi až do chvíle, kdy bude všechno nové, jak o tom Bůh od věků mluvil ústy svých svatých proroků.*“²⁶¹ Tuto naději neupírá ani těm, kteří Mesiáše zabili a vyměnili jej za vraha.²⁶²

1.2.4 Naděje v listě Římanům

List Římanům náleží k nejzásadnějším Pavlovým listům jednak svou délkou a také hlavně svým zásadním teologickým obsahem. Přísluší k nim i skutečná perla – odhalení křesťanské naděje v 8. kapitole.²⁶³ Tato perla v něm nemůže chybět, neboť bez naděje by nemohla existovat ani křesťanská teologie, a pokud by scházela – podobně jako víra a láska – Písmo sv. by nebylo možné pochopit.

Ve čtvrté kapitole však sv. Pavel připomíná Abraháma, jemuž byly dány přísliby na základě spravedlnosti z víry.²⁶⁴ *On uvěřil a měl naději, kde už naděje nebylo; tím se stal „otcem mnohých národů“ podle slova: „tak četné bude tvé potomstvo“.*²⁶⁵ V tomto textu se dotýkáme Abrahámovy síly naděje. Naděje je bližší předmětné určení Abrahámovy víry v to, co se má stát. Vychází se přitom výlučně ze zaslíbení. Skutky víry jsou sice nutné, ale chronologicky následují až za vírou.²⁶⁶ Abrahám uvěřil naději proti naději. Jeho naděje jde proti naději, kterou dává pouhá příroda. Tyto dvě naděje dokáže rozlišit a správně zvolit tu opravdu nadějnou. A tak se drží naděje jemu dané Boží zaslíbení, aniž by dbal na své lidské schopnosti.²⁶⁷

5. kapitola pokračuje v nastolené tématice ospravedlnění z víry. To, co bylo řečeno o Abrahámovi, nyní platí i o křesťanech. Skrze víru v Krista byl získán přístup k této milosti.²⁶⁸ *V ní stojíme a chlubíme se nadějí, že dosáhneme slávy Boží.*²⁶⁹ Boží

²⁶⁰ Srov. ASHLEY, B. M. *Living The Truth in Love*, str. 159.

²⁶¹ Sk 3,21.

²⁶² Srov. Sk 3,14.

²⁶³ Srov. TICHÝ, L. *Úvod do Nového zákona*. 2. vydání. Svitavy: Trinitas, 2003, str. 192.

²⁶⁴ Srov. Řím 4,13.

²⁶⁵ Řím 4,18.

²⁶⁶ Srov. THEOBALD, M. *List Římanům*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 6/1; 6,2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 110.

²⁶⁷ Srov. SUŠIL, F. *Listové sv. Pavla apoštola*. Díl I. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1870, str. 56.

²⁶⁸ Srov. Řím 5,1-2a. Celou 5. kapitolu rámuje jméno Ježíše Krista. Od něj pochází přístup vírou k milosti (Srov. Řím 5,1-2) a v něm je věčný život (Srov. Řím 5,21).

²⁶⁹ Řím 5,2b.

milost tedy patří k naději. Propojenost tu vidíme nejen se současností, ale i s eschatologií. Dosáhnout slávy Boží znamená dosáhnout nejvyššího možného konečného cíle. Pavel píše, že se dá touto nadějí chlubit: ukazovat ji navenek, nechat se jí proměňovat a vést. Ovšem musí se počítat s tím, že cesta k takové naději vede přes utrpení.²⁷⁰ Otázka, proč křesťané nejsou uchováni bez utrpení a smrti, trápí Pavlovi současníky. Spása zůstává prozatím skrytá až do posledního dne, kdy bude plně rozvinuta. V tom tkví křesťanská naděje.²⁷¹ *A naděje neklame, neboť Boží láska je vylita do našich srdcí skrze Ducha svatého, který nám byl dán.*²⁷² Prvních pět veršů 5. kapitoly nastolují atmosféru naděje zvláště důležitou pro následující část. Ta pojednává o smrti Ježíše Krista a následně o milosti pro každého člověka. Vytvářejí tak nutný základ pro správné chápání a přístup daného úryvku.²⁷³

Snad nejsilnější text Nového zákona mluvícím o naději se nachází v již zmíněné 8. kapitole. V první části sv. Pavel mluví o životě v Duchu.²⁷⁴ Navazuje na starozákonní proroctví o vylití ducha a jeho dalším působení.²⁷⁵ Konkrétně jde o Ducha Ježíše Krista:

*Jestliže ve vás přebývá Duch toho, který Ježíše vzkřísil z mrtvých, pak ten, kdo vzkřísil z mrtvých Krista Ježíše, obživí i vaše smrtelná těla Duchem, který ve vás přebývá.*²⁷⁶

Po výzvách k životu podle Božího Ducha se nám před očima rozkrývá monumentální manifest křesťanské naděje:

*Soudím totiž, že utrpení nynějšího času se nedají srovnat s budoucí slávou, která má být na nás zjevena. Celé tvorstvo toužebně vyhlíží a čeká, kdy se zjeví sláva Božích synů. Neboť tvorstvo bylo vydáno marnosti – ne vlastní vinou, nýbrž tím, kdo je marnosti vydal. Trvá však naděje, že i samo tvorstvo bude vysvobozeno z otroctví zániku a uvedeno do svobody a slávy dětí Božích. Víme přece, že veškeré tvorstvo až podnes společně sténá a pracuje k porodu. A nejen to: i my sami, kteří již máme Ducha jako příslib darů Božích, i my ve svém nitru sténáme, očekávající přijetí za syny, totiž vykoupení svého těla. Jsme spaseni v naději; naděje však, kterou je vidět, není už naděje. Kdo něco vidí, proč by v to ještě doufal? Ale doufáme-li v to, co nevidíme, trpělivě to očekáváme.*²⁷⁷

²⁷⁰ Srov. Řím 5,3-4.

²⁷¹ Srov. THEOBALD, M. *List Římanům*, str. 123.

²⁷² Řím 5,5.

²⁷³ Srov. Řím 5,6-21.

²⁷⁴ Srov. Řím 8,1-11.

²⁷⁵ Srov. Iz 44,3; Jl 3,1; Zach 12,10 ad.

²⁷⁶ Řím 8,11.

Víra vždy zůstává nadějí, neboť se zaměřuje na skutečnost, kterou nelze vidět. Ale i přesto člověk – křesťan – nezůstává v nejistotě nebo pochybnostech.²⁷⁸ Pravá naděje člověka vede k cíli přímým směrem, není třeba se bát. Záruku drží právě Duch. Oproti 5. kapitole sv. Pavel mluví navíc ještě o kosmické perspektivě naděje.²⁷⁹ V následujících verších²⁸⁰ se zdůrazňuje pomoc Ducha²⁸¹, který sténá podobně, jako sténáme ve vém nitru my. Podstatě lze říci, že je-li naše sténání opravdové a zaměřené na pravou naději, shoduje se se sténáním Ducha v našem nitru.

Následující verše tvoří jakýsi mohutný závěr: *Co k tomu dodat? Je-li Bůh s námi, kdo proti nám?*²⁸² Nic nás nemůže odloučit od lásky Boží v Kristu Ježíši, našem Pánu.²⁸³ Na jiném místě sv. Pavel píše: *Z naděje se radujte, v soužení buďte trpěliví, v modlitbách vytrvalí.*²⁸⁴

V 15. kapitole se odhaluje smysl Písma jako zdroje naděje: *Všecko, co je tam psáno, bylo napsáno k našemu poučení, abychom z trpělivosti a z povzbuzení, které nám dává Písmo, čerpali naději.*²⁸⁵ Ve víře v to, co Písmo předkládá a co se plní, dále čteme: *Bůh naděje nechť vás naplní veškerou radostí a pokojem ve víře, aby se rozhojnila vaše naděje mocí Ducha svatého.*²⁸⁶ Opět se zde spojuje naděje a Duch svatý. Ve zmíněné veškeré radosti a pokoji (ve víře) vidíme právě ovoce Ducha.²⁸⁷

1.2.5 Naděje v 1. listě Korintským

Do 1. listu Korintským zařadil sv. Pavel svědectví o ustanovení večeře Páně. Popisuje ritus, při kterém Ježíš ustanovuje Novou smlouvu:

Já jsem přijal od Pána, co jsem vám také odevzdal: Pán Ježíš v tu noc, kdy byl zrazen, vzal chléb, vzdal díky, lámal jej a řekl: "Toto jest mé tělo, které se za vás vydává; to číňte na mou památku." Stejně vzal po večeři i kalich a řekl: "Tento kalich je nová smlouva, zpečetěná mou

²⁷⁷ Řím 8,18-25.

²⁷⁸ Srov. THEOBALD, M. *List Římanům*, str. 208.

²⁷⁹ Tamtéž, str. 208-209.

²⁸⁰ Srov. Řím 8,26n.

²⁸¹ Srov. tamtéž.

²⁸² Řím 8,31.

²⁸³ Srov. Řím 8,39.

²⁸⁴ Řím 12,12.

²⁸⁵ Řím 15,4.

²⁸⁶ Řím 15,13.

²⁸⁷ Srov. Gal 5,22.

*krví; to číňte, kdykoli budete pít, na mou památku." Kdykoli tedy jíte tento chléb a pijete tento kalich, zvěstujete smrt Páně, dokud on nepřijde.*²⁸⁸

Od tohoto okamžiku se Kristova oběť zpřítomňuje v obřadu, kterým Ježíš ustanovuje smlouvu novou a věčnou, aby ji konali na jeho památku. Oproti Starému zákonu nepotřebuje prostředníka.²⁸⁹

Mezi nejznámější pasáže svatopavlovských listů přísluší 13. kapitola tohoto listu. Vychvaluje se zde láska jako nejvzácnější cesta, jako dar, vyjmenovávají se její charakteristiky a celá kapitola vrcholí závěrem: *A tak zůstává víra, naděje, láska – ale největší z té trojice je láska.*²⁹⁰ Jedná se vůbec o první místo jmenování božských ctností v Písmu sv. jmenovaných v tomto pořadí, jak jej všeobecně známe.²⁹¹ Přestože víru a naději sv. Pavel chápe jako veličiny působící v tomto životě, není úplně jasné, zda vedle věčnětrvajících lásky nezůstávají na věčnosti nějakým způsobem i další dvě ctnosti, když je sv. Pavel takto spojuje s nezanikající láskou.²⁹² K tomu můžeme ještě dodat, že mezi charakteristiky nejvyššího daru – lásky – patří i naděje: *At' se děje cokoliv, láska vydrží, láska věří, láska má naději, láska vytrvá.*²⁹³

V 15. kapitole sv. Pavel píše o budoucím vzkříšení těla a poukazuje na jeho nutnost vzhledem ke Kristovu vzkříšení. Život smrtí nekončí. *Máme-li naději v Kristu jen pro tento život, jsme nejubožejší ze všech lidí!*²⁹⁴ Nenechává křesťany tápat a osvětluje jim naději na vzkříšení:

*Hle, odhalím vám tajemství: Ne všichni zemřeme, ale všichni budeme proměněni, naráz, v okamžiku, až se naposled ozve polnice. Až zazní, mrtví budou vzkříšeni k nepomíjitelnosti a my živí proměněni.*²⁹⁵

²⁸⁸ 1 Kor 11,23-25.

²⁸⁹ Srov. GIBLET, J. a GRELOT, P. Smlouva. In DUFOUR, X. L. aj. *Slovník biblické teologie*, str. 451.

²⁹⁰ 1 Kor 13,13.

²⁹¹ Srov. TICHÝ, L. *Chvála lásky: Interpretace a účinky 13. kapitoly 1. listu Korintánům*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, str. 105.

²⁹² Srov. tamtéž, str. 112.

²⁹³ 1 Kor 13,7.

²⁹⁴ 1 Kor 15,19.

²⁹⁵ 1 Kor 15,51-52.

1.2.6 Naděje v 2. listě Korintským

Tento list začíná díkyvzdáním Bohu, který těší v každém soužení.²⁹⁶ Sv. Pavel, podobně jako mnozí další křesťané, zažívá časy, kdy nutně potřebuje Boží útěchu. Té se mu, jak píše, dostává v hojnosti.²⁹⁷ *Máme pevnou naději a jsme si jisti, že jako jste účastni utrpení, tak budete účastni také útěchy.*²⁹⁸ To je apoštolovi nadějí, že každé utrpení dochází útěchy. A to i takové, kde se přiznává, že se oné naděje vzdal.²⁹⁹ Vždyť ví, že: *On nás vysvobodil ze samého náručí smrti, a ještě vysvobodí; v něho jsme složili svou naději, že nás vždy znovu vysvobodí, když i vy nám budete nápomocni svými modlitbami.*³⁰⁰ Tak se odvolává i na ty, kteří se za ně přimlouvali.

Oproti starým smlouvám Starého zákona se nová smlouva Nového zákona vyznačuje větší slávou. Účast na majestátu Božím ve Starém zákoně sama o sobě vedla ke smrti díky dodržování (do kamene vytesaného) zákona, ale smlouva nová vede k věčnému životu a k Boží slávě. Učiní to sláva Kristova a moc Božího Ducha. Sláva Nové smlouvy převyšující Starou zakládá v Kristu naději ve službu Božího Ducha.³⁰¹ *Když tedy máme takovou naději, smíme vystupovat s plnou otevřeností a jistotou.*³⁰²

1.2.7 Naděje v listě Galat'anům

List Galat'anům obsahuje mnoho paralelních míst s listem Římanům. Mezi nimi se nachází i téma Abraháma a jeho víry, implicitně i naděje.³⁰³ Výslovně se ale o naději píše jen v 5. kapitole: *My však z moci Ducha a ve víře očekáváme spravedlnost, která je naší nadějí.*³⁰⁴ Sv. Pavel v této části staví proti sobě obřízku a víru v Kristovu milost jako dvě protichůdné skutečnosti. Sám je rozhodnut, ač sám obřezán, pro víru v Krista. *V Kristu Ježíši nezáleží na tom, je-li někdo obřezán či ne;*

²⁹⁶ Srov. 2 Kor 1,1n.

²⁹⁷ Srov. 2 Kor 1,5.

²⁹⁸ 2 Kor 1,7.

²⁹⁹ Srov. 2 Kor 1,8.

³⁰⁰ 2 Kor 1,10-11a.

³⁰¹ Srov. KREMER, J. *Druhý list Korint'anům*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 8. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, str. 35-37.

³⁰² 2 Kor 3,12.

³⁰³ Srov. Gal 3,6n.

³⁰⁴ Gal 5,5.

*rozhodující je víra, která se uplatňuje láskou.*³⁰⁵ Nechce již otročit Zákonu, ale chce se plně oddat Boží milosti. Očekává tak ospravedlnění. V této naději je důležitá víra, ale i vděčná láska vedoucí ke skutkům. Tak Sv. Pavel předkládá základ křesťanské etiky.³⁰⁶ Tu konstituují právě zmíněné tři ctnosti a vedou křesťana dále k pravé svobodě z Božího Ducha.³⁰⁷

1.2.8 Naděje v listě Efezským

List Efezským v 1. kapitole mluví o naději, která dostala v Ježíši úplně spolehlivé a definitivní zdůvodnění a oprávnění, v Duchu pak dovršení se zaslíbením.³⁰⁸ Na Krista máme upnout svou naději.³⁰⁹ Bůh Otec může dát vidění, *k jaké naději vás povolal, jak bohaté a slavné je vaše dědictví v jeho svatém lidu.*³¹⁰ Autor listu zde naději vidí v církvi – církev jako místo naděje. I když se ještě její dědictví úplně neprojevuje, přesto už nyní má církevní obec na něm podíl.³¹¹

Naději nacházíme v Listě Efezským také pro ty, kteří žijí v církvi, a před tím byli pohané: *(Pamatujte), že jste v té době opravdu byli bez Krista, odloučení od společenství Izraele, bez účasti na smlouvách Božího zaslíbení, bez naděje a bez Boha na světě. Ale v Kristu Ježíši jste se nyní vy, kdysi vzdálení, stali blízkými pro Kristovu prolitou krev.*³¹²

1.2.9 Naděje v Listě Filipským

Sv. Pavel říká: *Mám naději v Pánu Ježíši, že vám brzo pošlu Timotea, abych i já byl dobré mysli, když se dovím, co je s vámi.*³¹³ K tomu, aby i ostatní bratři, kterým dopis adresuje, byli dobré mysli, vybízí ve 4. kapitole: *Radujte se v Pánu vždycky,*

³⁰⁵ Gal 5,6.

³⁰⁶ Srov. RADL, W. *List Galaťanům*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 9. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, str. 66-67.

³⁰⁷ Srov. Gal 5,13n.

³⁰⁸ Srov. STUBHANN, M. Naděje. In STUBHANN, M. *Encyklopedie Bible*, str. 409.

³⁰⁹ Srov. Ef 1,12.

³¹⁰ Ef 1,18b.

³¹¹ Srov. HOPPE, R. *List Efezanům. List Kolosanům*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 10. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, str. 29.

³¹² Ef 2,12-13.

³¹³ Flp 2,19.

*znovu říkám, radujte se!*³¹⁴ Radost bratří, ke které jsou vzýváni, se uskutečňuje, neboť základem radosti nejsou pozemské statky, ale poznání Pánova dobrodiní a očekávání jeho druhého příchodu.³¹⁵ Taková radost nezanechává po sobě prázdné místo, ale stává se radostí trvalou, jestliže ji živí naděje v Pána.

1.2.10 Naděje v listě Koloském

V 1. kapitole autor listu píše, jak Kristus smířil bezbožné s Bohem,³¹⁶ to ovšem platí za předpokladu *pokud ovšem pevně zakotveni setrváte ve víře a nedáte se odtrhnout od naděje evangelia, jež jste slyšeli, jež bylo kázáno všemu stvoření pod nebem a jehož jsem se já, Pavel, stal služebníkem.*³¹⁷ Tyto verše následují po kristologickém hymnu,³¹⁸ který se nyní aplikuje na konkrétní obec. To, co bylo hymnem vypověděno, bude dále udržovat naději celých Kolos. Obec má možnost přetvářet se v obec Boží, Boží svět, bude-li realizovat své smírné jednání v Kristu.³¹⁹ Naděje evangelia, tj. naděje na věčný život, předpokládá víru co do stavu. Aby se člověk nedal odklonit od víry a naděje evangelia, udává k tomu autor listu trojí základ: slyšení obcí, hlásání všemu stvoření a služebnost Pavlovi.³²⁰

Odkazem na Kristovu slávu se znovu setkáváme s nadějí o několik veršů dále. I pohané mají naději na Boží slávu.³²¹ Prostředkem je zvěstování Božího Slova: *neboť jsme slyšeli o vaší víře v Krista Ježíše a o vaší lásce, kterou máte ke všem bratřím pro naději zakotvenou v nebesích. Víte o ní, protože i k vám přišlo slovo pravdy, evangelium.*³²² Nejedná se o nic jiného, než o život v Duchu, čímž se předjímají dobra budoucího věku.³²³

³¹⁴ Flp 4,4.

³¹⁵ Srov. MAYER, B. *List Filipánům. List Filemonovi*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 11. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, str. 57.

³¹⁶ Srov. Kol 1,21-22.

³¹⁷ Kol 1,23.

³¹⁸ Srov. Kol 1,15-20.

³¹⁹ Srov. HOPPE, R. *List Efezanům. List Kolosanům*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 10, str. 99.

³²⁰ Srov. SUŠIL, F. *Listové sv. Pavla apoštola*. Díl II. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1871, str. 202-203.

³²¹ Srov. Kol 1,27.

³²² Kol 1,4-5.

³²³ Srov. HOPPE, R. Malý stuttgartský komentář. *List Efezanům. List Kolosanům*. Nový zákon 10, str. 89.

1.2.11 Naděje v 1. listě Soluňanům

První list Soluňanům ve svém úvodním pozdravu a díkůvzdáních výslovně zmiňuje pohromadě tři božské ctnosti: *před Bohem a Otcem naším si připomínáme vaši činnou víru, usilovnou lásku a vytrvalou naději v našeho Pána Ježíše Krista.*³²⁴ Činně věřit znamená důvěřovat lásce Boží na základě slyšení evangelia a zcela se mu odevzdat. Lásky v sobě zahrnuje schopnost vcítění se do druhého člověka. Naděje nás zaměřuje ke spáse, tj. ke království Božímu.³²⁵ Naděje Soluňanů více specifikuje závěrečný verš téže kapitoly: *očekávali z nebe jeho Syna, kterého vzkřísil z mrtvých, Ježíše, jenž nás vysvobozuje od přicházejícího hněvu.*³²⁶

Sv. Pavel Soluňany nazývá svou radostí, nadějí a korunou slávy, neboť vidí, že nastoupili na správnou cestu. Má opodstatněnou naději, že jistě ve víře vytrvají. Píše: *Vždyť kdo je naše naděje, radost a vavřík chlouby před naším Pánem Ježíšem Kristem při jeho příchodu, ne-li právě vy? Ano, vy jste naše sláva a radost.*³²⁷

Ve čtvrté kapitole sv. Pavel poučuje církevní obec o tom, co se děje se zemřelými: *Nechceme vás, bratří, nechat v nevědomosti o údělu těch, kdo zesnuli, abyste se nermoutili jako ti, kteří nemají naději.*³²⁸ Protože Ježíš zemřel za všechny lidi, kteří propadli smrti, víra křesťanů v Ježíše vede nutně ke zmrtvýchvstání. Sv. Pavel specifikuje, že nejdříve vstanou ti, kteří již zemřeli.³²⁹ Zdá se, že soluňská obec očekávala, že většina jejích křesťanů parúsii již zažije.³³⁰ Jak se tedy zachovat? Vnímání blízkosti Pánova příchodu daleko více napomáhala k tomu, aby se křesťané na rozdíl od nevěrců daleko více soustředili na život podle této aktuálně velmi živé naděje. *My však, kteří patříme dni, budme střízliví, oblecme si víru a lásku jako pancíř a naději na spásu jako přílbu.*³³¹ Znovu zde vidíme pospolu tři božské ctnosti jako základ křesťanského života. Mají být zbraněmi světla oproti temnotám. Nestačí jen bdít a střízlivět, ale je třeba přijmout tyto zbraně, vždyť křesťan se chápe jako bojovník, ne jako ten, kdo jen střeží. Přílba (lebka) symbolizuje ochranu, abychom

³²⁴ 1 Sol 1,3.

³²⁵ Srov. KNOCH, O. *První a druhý list Soluňanům*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 12. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, str. 22.

³²⁶ 1 Sol 1,10.

³²⁷ 1 Sol 2,19-20.

³²⁸ 1 Sol 4,13.

³²⁹ Srov. 1 Sol 4,16.

³³⁰ Srov. KNOCH, O. *První a druhý list Soluňanům*, str. 41.

nepodléhali útokům protivníků. Podle toho i naděje ve spásu účinně brání proti jejím nepřítelům.³³²

1.2.12 Naděje v 2. listě Soluňanům

Druhý list Soluňanům poopravuje přehnané tendence křesťanů, kteří si vyložili první list tak, že ztráceli kontakt s běžným životem. Napomohl tomu pravděpodobně i jakýsi křesťanský blouznivec. Křesťané jsou listem nabádáni, aby se vrátili zpět ke své práci, uvážlivosti a klidu.³³³

Ve druhé kapitole se nalézá jádro celého listu. Pojednává o znameních druhého příchodu Páně. Následuje povzbuzení bratřím: *Sám pak náš Pán Ježíš Kristus a Bůh náš Otec, který si nás zamiloval a ze své milosti nám dal věčné potěšení a dobrou naději, nechť povzbudí vaše srdce a dá vám sílu ke každému dobrému činu i slovu.*³³⁴ Povzbuzení se odkazuje mimo jiné právě na naději. Pravá křesťanská naděje musí být věřícímu ku povzbuzení, nevede ke strachu, nenadálému pobožnůstkářství na úkor každodenní potřebné činnosti, hledání klamných znamení, nebo dokonce k náhlému šílenství.

1.2.13 Naděje v pastorálních epištolách

V úvodním verši první kapitoly sv. Pavel³³⁵ nazývá Ježíše Krista naší nadějí.³³⁶ Následně pak v části, která pojednává o věrohodnosti nauky ve 4. kapitole, je naděje spojena s námahou a zápasem: *Proto se namáháme a zápasíme, že máme naději v živém Bohu, který je Spasitel všech lidí, zvláště věřících.*³³⁷ Timotej se nemá od pravého učení nikterak vzdalovat.

Pro naději je třeba vydat i oběť. Toho se sv. Pavel dožaduje i v 2. listě Timoteovi. *Snášej se mnou všechno zlé pro evangelium.*³³⁸ Podobně i v 2. kapitole a na mnoha dalších místech nejen tohoto listu se předkládá naděje evangelia, neboť se

³³¹ 1 Sol 5,8.

³³² Srov. SUŠIL, F. *Listové sv. Pavla apoštola*. Díl II, str. 262-263.

³³³ Srov. KNOCH, O. *První a druhý list Soluňanům*, str. 55.

³³⁴ 2 Sol 2,16-17.

³³⁵ Ten ovšem není reálným autorem těchto listů. Srov. TICHÝ, L. *Úvod do Nového zákona*, str. 218n.

³³⁶ Srov. 1 Tim 1,1.

³³⁷ 1 Tim 4,10.

jedná o naději danou samotným Kristem. *Věřohodné je to slovo: Jestliže jsme s ním zemřeli, budeme s ním i žít.*³³⁹ Hlásání evangelia je posvátným úkolem, jenž má vést k závěrečnému vyznání:

*Dobrý boj jsem bojoval, běh jsem dokončil, víru zachoval. Nyní je pro mne připraven vavřín spravedlnosti, který mi dá v onen den Pán, ten spravedlivý soudce. A nejen mně, nýbrž všem, kdo s láskou vyhlížejí jeho příchod.*³⁴⁰

Kdo se snažil ve svém životě o dobro, může očekávat odměnu, což platí nejen pro sv. Pavla, ale pro všechny ty, kdo touží po Kristově zjevení, jeho Slovu a Boží milostí se zcela zaměřili k blaženému naplnění své naděje.³⁴¹

Také v listě Titovi je naděje zmiňována v úvodním vstupním pozdravu. Pavel vyznává že je poslaný k tomu, aby (mimo jiné) Boží vyvolení *měli naději na věčný život, jež slíbil pravdomluvný Bůh před věky.*³⁴² K tomu napomáhá Bůh svou milostí, abychom *očekávali blažené splnění naděje a příchod slávy velikého Boha a našeho Spasitele Ježíše Krista,*³⁴³ a abychom jí byli ospravedlněni a *měli podíl na věčném životě, k němuž se upíná naše naděje.*³⁴⁴ Sv. Pavel shrnul hutným způsobem dějiny spásy, připomenul křest i seslání Ducha sv.,³⁴⁵ čímž se splnila dávná proroctví. Dává také naději na věčný život. Spása se nezakládá na lidských skutcích, ale na milosrdenství Božím. Ospravedlněním Bůh člověka činí prostým hříchu a posvěcuje jej. Podílnictví na Božím království máme teprve v naději, věčná blaženost teprve nastane.³⁴⁶

1.2.14 Naděje v listě Židům

List Židům je povzbuzujícím kázáním, napomínajícím slovem neznámého autora.³⁴⁷ Začíná neopomenutelnými slovy upamatovávajícími na mnohotvárná slova

³³⁸ 2 Tim 1,8b.

³³⁹ 2 Tim 2,11.

³⁴⁰ 2 Tim 4,7.

³⁴¹ Srov. BORSE, U. *První a Druhý list Timotejovi*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 13. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, str. 88.

³⁴² Tit 1,2.

³⁴³ Tit 2,13.

³⁴⁴ Tit 3,7b.

³⁴⁵ Srov. Tit 3,3n.

³⁴⁶ Srov. SUŠIL, F. *Listové sv. Pavla apoštola*. Díl II, str. 397.

³⁴⁷ Srov. POKORNÝ, P. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*, str. 254.

proroků a jejich sjednocení v Synu: *Mnohokrát a mnohými způsoby mluvíval Bůh k otcům ústy proroků; v tomto posledním čase k nám promluvil ve svém Synu, jehož ustanovil dědicem všeho a skrze něhož stvořil i věky.*³⁴⁸ Skrze něho a v něm nám vzešla naděje na nový život tolikrát zmiňovaný proroky.

Jedním z hlavních nosných termínů listu Židům je téma smlouvy. Proplétá se úplně celým listem.³⁴⁹ Poznání smlouvy s sebou nese naději v to, co slibuje. Autor listu chce vyzdvihnout Ježíše Krista a zároveň sdělit, že je konečnou nabídkou spásy, z čehož vychází jeho velekněžství. Nejedná se o obnovu smlouvy, ale o úplnou novost. Její záruka spočívá v tom, že je uzavřena krví Božního Syna.³⁵⁰

V 6. a 7. kapitole se připomíná Abrahámovo zaslíbení a přísaha jako základ toho, čeho se nám dostalo v Ježíši Kristu:

*A tak tyto dvě nezměnitelné věci, v nichž Bůh přece nemůže lhát, jsou mocným povzbuzením pro nás, kteří jsme našli útočiště v naději nám dané. V ní jsme bezpečně a pevně zakotveni, jí pronikáme až do nitra nebeské svatyně, kam jako první za nás vstoupil Ježíš, kněz na věky podle řádu Melchisedechova.*³⁵¹

Naděje se přiměřuje ke kotvě, která patří k části jejich duše; tou se zachytávají o trůn živého a oslaveného Ježíše v chrámu za oponou.³⁵² Starozákonní den smíření (jóm kipur) zde udává bázi pro celou teologii Ježíše jako velekněze v listě Židům. Ježíš je viděn jako náš předchůdce, otevřel definitivně přístup k těsné blízkosti Boha.³⁵³ Melchizedechovo kněžství, o kterém se mluví, má zvláštní charakter, úplně odlišný od kněžství starozákonního. Ježíš je veleknězem po vzoru Melchizedecha, nebo spíš bychom měli říct, Melchizedech, jak o něm rozsáhle čteme v 7. kapitole, se stal knězem po vzoru Krista. Vidíme v něm předobraz velekněze prostředníka. Ten předčí i Mojžíše a *dosáhl vznešenější služby, právě tak jako je prostředníkem vyšší smlouvy, založené na lepších zaslíbeních.*³⁵⁴ Nový zákon (smlouva) překonává Starý

³⁴⁸ Žid 1,1-2.

³⁴⁹ Srov. Žid 7,20-22; 8,6-13; 9,15-28; 10,15-18; 10,28-29; 12,22-24; 13,20-21. Podrobněji rozebráno v TICHÝ, L. Smlouva k listu Židům. In TICHÝ, L. *Od Abraháma k nové smlouvě*, str. 128-147.

³⁵⁰ Srov. tamtéž, str. 147-148.

³⁵¹ Žid 6,18-20.

³⁵² Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, str. 460.

³⁵³ Srov. LAUB, F. *List Židům*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 14. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, str. 64.

³⁵⁴ Žid 8,6.

zákon (smlouvu), zákon a kněžství Kristovo se klade ve výtečnější pozici.³⁵⁵ *Zákon totiž nic nepřivedl k dokonalosti – avšak na jeho místo přichází lepší naděje, jejíž mocí přistupujeme až k Bohu.*³⁵⁶

Ve 3. kapitole autor listu vykládá poměr Mojžíše a Krista k Božímu domu. Jako společného jmenovatele používá slova „věrný“. Oba se mají k Božímu domu věrně, ale každý z různé pozice.³⁵⁷ Mojžíš se k němu má jednoznačně služebně, ale *Kristus však jako Syn je nad celým Božím domem. A tímto Božím domem jsme my, pokud si až do konce zachováme smělou jistotu a radostnou naději.*³⁵⁸ Kristus zaujímá pozici hlavy domu určenému pro nás. Jistota a naděje – dvě podmínky k tomu, abychom v tomto domě mohli přebývat. Naděje má mít charakter radostnosti: ta se vyznačuje chloubou či slávou. To zahrnuje jak spoléhání se na věčnou blaženost, tak i pojmání současných pozemských dober plynoucích z budoucí slávy.³⁵⁹ Naděje žádá horlivost až do konce.

V 10. kapitole se hovoří o dokonalé oběti Kristově. Uprostřed ní autor listu vyzývá mimo jiné k přistupování k Bohu s opravdovým očištěným srdcem a *v plné jistotě víry.*³⁶⁰ Dále říká: *Držme se neotřesitelné naděje, kterou vyznáváme, protože ten, kdo nám dal zaslíbení, je věrný.*³⁶¹ Za těmito slovy ještě stojí pohnutka k vzájemné lásce a její povzbuzování.³⁶² Opět se zde tedy setkáváme s místem, kde víra, naděje a láska tvoří jeden celek. Navíc se tyto ctnosti spojují ještě se vzájemným napomínáním tím víc, čím víc se blíží den Kristův.³⁶³ Jediné vejítí Kristovo do svatyně odpovídá přistoupení člověka v jistotné víře a naději, neboť Kristova spása je nezvratnou skutečností. Má důležitý charakter, a to neměnnost. Ta chce motivovat důvěryplnou jistotu člověka v tpm, čemu věří a v co doufá. Autor listu zmiňuje i zásadní předěl: křest. Vyjadřuje jej teologicky jako očistu nutnou k přistoupení ke spáse.³⁶⁴

V 11. kapitole se autor zabývá otázkou víry – naděje převážně v budoucí

³⁵⁵ Srov. SUŠIL, F. *Písmo svaté Nového zákona*. Praha: Dědictví svatého Prokopa, 1872, str. 64.

³⁵⁶ Žid 7,19.

³⁵⁷ Srov. LAUB, F. *List Židům*, str. 37.

³⁵⁸ Žid 3,6.

³⁵⁹ Srov. SUŠIL, F. *Písmo svaté Nového zákona*, str. 31.

³⁶⁰ Žid 10,22.

³⁶¹ Žid 10,23.

³⁶² Srov. Žid 10,24.

³⁶³ Srov. Žid 10,25.

vzkříšení nebo v souvislosti se zaslíbeními. Jmenuje mnoho svědků z dějin Izraele, kteří dávají příklad budoucím pokolením i současnému člověku. Dokazuje se tak, že víra – naděje není ničím novým, ale navazuje na zaměření mnoha předků od počátku světa.

Kromě těchto zmíněných témat naděje se v tomto listě objevuje již výše zmíněné pro naději důležité téma smlouvy.

1.2.15 Naděje v listě Jakubově

V listě Jakubově se slovní spojení s nadějí nevyskytuje, ale přesto list obsahuje vedle mnoha výtek křesťanům také mnoho motivů naděje. Jedním z nich je Jakubovo blahoslavenství: *Blahoslavený člověk, který obstojí ve zkoušce; když se osvědčí, dostane vavřík života, jež Pán zaslíbil těm, kdo ho milují.*³⁶⁵

Nacházíme zde povzbuzení k trpělivosti očekávání druhého příchodu Ježíšova. Tento den není však příliš vzdálen, je třeba zaujmout postoje, v kterém se křesťané spolehnou na správný čas jeho příchodu:

*Buďte tedy trpěliví, bratří, až do příchodu Páně. Pohledte, jak rolník čeká trpělivě na drahocennou úrodu země, dokud se nedočká podzimního i jarního deště. I vy tedy trpělivě čekejte, posilněte svá srdce, vždyť příchod Páně je blízko.*³⁶⁶

1.2.16 Naděje v 1. listě Petrově

K hlavním tématům 1. Petrova listu se řadí chápání křtu jako daru i úkolu, nauka o církvi jako Božího domu a Božího lidu, vytrvalost a Kristovo utrpení navazující na Iz 53.³⁶⁷ První list opakovaně spojuje víru s nadějí tak, že se jedná o jedno a totéž.

*Veleben buď Bůh a Otec Pána našeho Ježíše Krista, neboť nám ze svého velikého milosrdenství dal vzkříšením Ježíše Krista nově se narodit k živé naději.*³⁶⁸

Naděje se neobrací jen do budoucího věku, ale i ke křtu (nové zrození). Ten je v síle Kristova mrtvýchvstání znamením naděje. Do Boží milosti mají křesťané vkládat

³⁶⁴ Srov. LAUB, F. *List Židům*, str. 110-111.

³⁶⁵ Jak 1,12.

³⁶⁶ Jak 5,7-8.

³⁶⁷ Srov. TICHÝ, L. *Úvod do Nového zákona*, str. 241-242.

svou nadějí, která byla zjevena v Ježíši.³⁶⁹ *Odhodlaně se tedy připravte ve své myslí, buďte střízliví a celou svou nadějí upněte k milosti, která k vám přichází ve zjevení Ježíše Krista.*³⁷⁰ Příklad střízlivosti, ale i důvěry v Hospodina pro všechny ženy uvádí 3. kapitola.³⁷¹

Křesťanskou nadějí nemůže otrást ani utrpení ani marnivost nebo lidské svody.³⁷² Vždyť člověk nebyl vykoupen *pomíjivými věcmi, stříbrem nebo zlatem, nýbrž převzácnou krví Kristovou.*³⁷³ *Skrze něho věříte v Boha, který ho vzkřísil z mrtvých a dal mu slávu, takže se vaše víra i naděje upíná k Bohu.*³⁷⁴ Bůh křísí z mrtvých svého Syna, je Bohem živoucím, a tím daruje naději člověku, že i on vstane. Naděje člověka neklesá ani v těžkostech života, ale vytrvale věří ve zmrtvýchvstání.³⁷⁵ V každé chvíli má být připraven vydat svědectví o této naději, pravděpodobně i před tehdejšími soudci, podle celého napětí dopisu³⁷⁶: *Buďte vždy připraveni dát odpověď každému, kdo by vás vyslychal o naději, kterou máte, ale číňte to s tichostí a s uctivostí.*³⁷⁷ Křesťané nemají klesat na mysl, ale zároveň nemají sklouznout k tomu, aby jejich výpověď o naději byla pyšná nebo domýšlivá. Stále mají mít v sobě ducha bázně Boží. Tak vydají opravdové svědectví o křesťanské naději: nebude v ní chybět láska.³⁷⁸

1.2.17 Naděje v 2. listě Petrově

V 2. listě Petrově nám autor podává svědectví o příchodu Ježíše Krista: *On přijal od Boha Otce čest i slávu, když k němu ze svrchované slávy zazněl hlas: Toto jest můj milovaný Syn, v něm jsem našel zalíbení.*³⁷⁹ V tom tkví naděje, že Ježíš je Syn Boží. Zalíbení v Synovi odkazuje na jeho spravedlnost v očích Hospodinových.

³⁶⁸ 1 Petr 1,3.

³⁶⁹ Srov. LOHSE, E. *Teologická etika Nového zákona*. Bratislava: Serafín, 2008, str. 195.

³⁷⁰ 1 Petr 1,13.

³⁷¹ Srov. 1 Petr 3,5-6.

³⁷² Srov. LOHSE, E. *Teologická etika Nového zákona*, str. 195-196.

³⁷³ 1 Petr 1,18b-19a.

³⁷⁴ 1 Petr 1,21.

³⁷⁵ Srov. SEETHALER, P. A. *První a druhý list Petřův. List Judův*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 13. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, str. 26.

³⁷⁶ Srov. tamtéž, str. 40.

³⁷⁷ 1 Petr 3,15b-16a.

³⁷⁸ Srov. SEETHALER, P. A. *První a druhý list Petřův. List Judův*, str. 40.

³⁷⁹ 2 Petr 1,17.

Proč Kristova parúzie se soudem nepřichází hned, vysvětluje se ve 3. kapitole: *Pán neotálí splnit svá zaslíbení, jak si to někteří vykládají, nýbrž má s námi trpělivost, protože si nepřeje, aby někdo zahynul, ale chce, aby všichni dospěli k pokání.*³⁸⁰ Následuje podrobnější popis, jak dojde k proměně celého světa v nová nebesa a novou zemi; nechybí zde ani poučení o způsobu života před těmito blížícími se událostmi.³⁸¹ Pasáž končí povzbuzením:

*Proto, milovaní, očekáváte-li takové věci, snažte se, abyste byli čistí a bez poskvrny a mohli ten den očekávat beze strachu před Božím soudem. A vězte, že ve své trpělivosti vám Pán poskytuje čas ke spáse.*³⁸²

Očekávání v sobě zahrnuje trpělivost. Otálení v sobě obsahuje Boží velkomyslnost, kdy se křesťanům dostává času, v kterém mohou dorůst do hloubky spásy.³⁸³

1.2.18 Naděje v listech Janových

Naděje se vysloveně vyskytuje pouze v 1. listě: *Každý, kdo má tuto naději v něho, usiluje být čistý, tak jako on je čistý.*³⁸⁴ Autor listu tak navazuje na téma pojednávající o Božích dětech, čímž se zjevuje člověku veliká Boží láska. Zvláště celý 1. list je protkán oslovenými navazujícími právě na tuto pravdu: *V tom je láska: ne že my jsme si zamilovali Boha, ale že on si zamiloval nás a poslal svého jednorozeného Syna jako oběť smíření za naše hříchy.*³⁸⁵

Nechybí zde ujištění Božího dětství.³⁸⁶ V jeho Synu pak máme věčný život.³⁸⁷ Jeho charakteristikou je láska.

1.2.19 Naděje v knize Zjevení

Kniha Zjevení náleží do apokalyptické literatury Nového zákona. Chce posilnit

³⁸⁰ 2 Petr 3,9.

³⁸¹ Srov. 2 Petr 3,10-13.

³⁸² 2 Petr 3,14-15a.

³⁸³ Srov. SEETHALER, P. A. *První a druhý list Petřův. List Judův*, str. 102.

³⁸⁴ 1 Jan 3,3.

³⁸⁵ 1 Jan 4,10.

³⁸⁶ Srov. 1 Jan 3,1.

³⁸⁷ Srov. 1 Jan 5,11-12.

důvěru křesťanských obcí. Vyzývá je, aby byly věrné, vždyť vítězství Pána je už jisté a mocnosti tohoto světa nemají žádné právo něco změnit.³⁸⁸ Přestože se v knize Zjevení nevyskytuje slovo naděje ani slovo doufat v žádném tvaru, autor listu na mnoha místech posiluje křesťany v naději pomocí různých obrazů v to, že jejich trpělivá víra a očekávání bude odměněno věčnou blažeností. Na naději ukazují i negativní obrazy, jejichž pravou podstatou je následné Beránkovo vítězství nad satanem, spravedlivé oddělení těch, kdo mají vstoupit do Božího království od jiných, kteří si zvolili věčné trápení.

Hned v 1. kapitole knihy se Janovi dostává zjevení a dostává se mu vidění někooho jako Syna člověka; a vypovídá.³⁸⁹

Když jsem ho spatřil, padl jsem k jeho nohám jako mrtvý; ale on vložil na mne svou pravici a řekl: "Neboj se. Já jsem první i poslední, ten živý; byl jsem mrtev – a hle, živ jsem na věky věků. Mám klíče od smrti i hrobu."³⁹⁰

Pravicí jako kdyby vracel Janovi život, určuje jej za proroka a ujišťuje ho o své moci: být první i poslední znamená mít božskou identitu.³⁹¹ Syn člověka má moc nad smrtí, neboť smrt na kříži přemohl, a nyní se ukazuje ve své slávě. Tato slova říká právě kvůli člověku; pro něj je určeno jít za ním.

Poté, co Jan má zapsat listy sedmi církevním obcím, dostává se mu vidění Boží moci. Dostal se až k trůnu Nejvyššího skrz otevřené dveře. Ne zavřené, ale otevřené.³⁹² Nebe se tedy stává přístupným.

V 5. kapitole nacházíme odkaz na splnění proroctví o mesiáši z Davidova potomka.³⁹³ Mesiášem je vzkříšený Beránek, který slaví své vítězství mezi svými věrnými a jako jediný může otevřít: *"Jsi hoden přijmout tu knihu a rozlomit její pečeti, protože jsi byl obětován, svou krví jsi Bohu vykoupil lidi ze všech kmenů, jazyků, národů a ras a učinil je královským kněžstvem našeho Boha; a ujmou se vlády nad zemí."³⁹⁴* V 7. kapitole se dovídáme, jaké bude množství těch, co budou

³⁸⁸ Srov. LOHSE, E. *Teologická etika Nového zákona*, str. 207-208.

³⁸⁹ Srov. Zj 1,13.

³⁹⁰ Zj 1,17-18.

³⁹¹ Srov. GIESEN, H. *Knihy Zjevení apoštola Jana*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 18. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

³⁹² Srov. Zj 4,1a.

³⁹³ Srov. Zj 5,5; 22,16b.

³⁹⁴ Zj 5,9b-10.

zachráněni a vyvoleni: *Pak jsem slyšel počet označených: sto čtyřiačtyřicet tisíc označených ze všech pokolení Izraele*³⁹⁵ Ti budou označeni pečeti, tzn. znamením vlastnictví (živého Boha). Tento počet má symbolickou povahu. K číslu 144 tisíc se dostaneme, vynásobíme-li počet všech kmenů Izraele číslem plnosti, jde tedy o kvadrát 12.³⁹⁶

*Potom jsem viděl, hle, tak veliký zástup, že by ho nikdo nedokázal sečíst, ze všech ras, kmenů, národů a jazyků, jak stojí před trůnem a před tváří Beránkovou, oblečeni v bílé roucho, palmové ratolesti v rukou.*³⁹⁷

Velké množství různorodého lidu dochází spásy. Bílé roucho symbolizuje křest, palmové ratolesti vítězství.³⁹⁸ Další verše blížeji popisují vztah spaseného lidu a Boha. On jim setře každou slzu z očí.³⁹⁹

V 11. kapitole se na scénu dostávají dva svědkové. Možností, jak dvojici vyložit, je vícero. Podle Starého zákona se nabízí Mojžíš a Eliáš jako představitelé proroka a Zákona, nebo případně Henoah a Eliáš, kteří jako jediní byli vzati přímo do nebe. Výklad využívající Nový zákon chápe za dva svědky apoštoly Petra a Pavla. Někteří protestantští teologové vidí ve dvojici nové svědky církve – Husa, Luthera, Wesleyho nebo Whitefielda. Další výklad se snaží poukázat na jednotu Starého a Nového zákona a v nich vidí ony dva (neosobní) svědky. Odlišným výkladem je trochu nejasné vidění svědků v církvi a její svědectví ve světě.⁴⁰⁰ V každém případě patří tento text do celého kontextu Zjevení a podává nám zprávu o naději docházející svého cíle. Oba svědci vstali zmrtevých.⁴⁰¹

Kniha Zjevení popisuje další průběh konce. Nepřítel je poražen a svržen na zem,⁴⁰² Boží lid se musí osvědčit trpělivostí a vírou,⁴⁰³ když na něj přicházejí pokušení. Ve 20. kapitole čteme o konečném vítězství a soudu.

³⁹⁵ Zj 7,4.

³⁹⁶ Srov. GIESEN, H. *Kniha Zjevení apoštola Jana*, str. 69.

³⁹⁷ Zj 7,9.

³⁹⁸ Srov. GIESEN, H. *Kniha Zjevení apoštola Jana*, str. 68.

³⁹⁹ Srov. Zj 7,13-17.

⁴⁰⁰ Srov. MRÁZEK, J. Identita dvou svědků v narativním kontextu Zj 11. In CHALUPA, P. a ZAJÍCOVÁ, L. (ed.). *Láska z čistého srdce, z dobrého svědomí a z upřímné víry*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, str. 130-131.

⁴⁰¹ Srov. Zj 11,11.

⁴⁰² Srov. Zj 12,9.

⁴⁰³ Srov. Zj 13,10b.

21. kapitola uvádí vidění nových nebes a nové země. Naděje dokončuje svůj úkol vést lid:

A slyšel jsem veliký hlas od trůnu: "Hle, přibyték Boží uprostřed lidí, Bůh bude přebývat mezi nimi a oni budou jeho lid; on sám, jejich Bůh, bude s nimi, a setře jim každou slzu s očí. A smrti již nebude, ani žalu ani nářku ani bolesti už nebude - neboť co bylo, pomínulo." Ten, který seděl na trůnu, řekl: "Hle, všechno tvořím nové."⁴⁰⁴

Bůh již Izraeli dávno přislíbil, že bude přebývat s nimi, putoval s nimi pouští ve stanu setkávání, sídlil mezi nimi v chrámu, ale nyní se Bůh přibližuje člověku způsobem, jaký předpovídali proroci. Bůh bude mezi nimi i s nimi. Tam, kde bude Boha, nebude smrti ani jiného neštěstí. Podoba všeho se promění k novému životu. V téže kapitole autor Zjevení popisuje vidění převzácného mohutného města – církve, jež je chotí Beránkovou.⁴⁰⁵

Celé Písmo uzavírá živá naděje v příchod Beránka: *Amen, přijď, Pane Ježíši! Milost Pána Ježíše se všemi.*⁴⁰⁶ Není zcela zřejmé, jakým způsobem přeložit předposlední větu Písma sv. Jedná se zde o aramejskou formuli „maranatha“. Ta lze rozdělit dvěma způsoby. Buď „maran atha“ (Pán přišel, Pán je tu), nebo „marana tha“ (náš Pane, přijď!).⁴⁰⁷ V obojích případech naděje spočívá v očekávání Kristova adventu, ale druhý případ, podle našeho mínění, více vyjadřuje touhu člověka po blížícím se Božím království se vším, co zahrnuje.

Závěrečným požehnáním chce autor uvést v mysl očekávajícím Krista vysokost a vznešenost tohoto povolání, jakož i jejich důstojnost. Přání milosti s sebou nese veškerá dobra, jichž může člověk sobě žádat.⁴⁰⁸

1.3 Shrnutí první kapitoly

Závěrem první kapitoly zopakujeme, že neklamná naděje v Písmu sv. se upíná výhradně k Bohu. V průběhu Starého zákona se naděje v dobra světská postupně mění v dobra duchovní – naději na věčnou spásu. Zárukou jim je stále se obnovující

⁴⁰⁴ Zj 21,3-5a.

⁴⁰⁵ Srov. Zj 21,9n.

⁴⁰⁶ Zj 22,20b-21.

⁴⁰⁷ Srov. GIESEN, H. *Knihy Zjevení apoštola Jana*, str. 165-167.

⁴⁰⁸ SUŠIL, F. *Písmo svaté Nového zákona*, str. 505.

nebo proroky hlásaná i lidem věřená Boží smlouva. Člověk začíná chápat svůj pozemský život jen jako počátek života po smrti. V Novém zákoně se naděje v časná dobra nevyskytuje, naděje již dostala vyšší cíl. Nadějí je Ježíš Kristus, Pán a Spasitel. Převažující kolektivní ráz spásy ve Starém zákoně je vystřídán osobní spásou pro jednoho každého člověka.

2 NADĚJE

Řekne-li se naděje, každý si představí něco, v co doufá do budoucnosti. Můžeme konstatovat, že naděje ve svém nejširším spektru chápání je psychologickou nutností. Naděje je trvalá vlastnost osoby a neodmyslitelně patří k plnohodnotnému životu. Nedoufá jen ten, kdo pro to nemá racionální důvody. Na druhou stranu bývá pomíjivá a iluzorní, jakoby slabá. Někdy se o ní mluví jako o chvějící se, zoufalé, nepostižitelné.⁴⁰⁹ V běžném životě se můžeme se můžeme setkat s nadějí v různém stupni tohoto chvění. Naděje v obyčejné věci (např. že stihnu autobus) v sobě zahrnuje pramálo vnitřního chvění. Snad tu existuje jen jakési napětí, jak to dopadne. Při autohavárii rodina zraněného doufá v jeho přežití, má naději, kterou však může snadno ztratit, jestliže nic nenasvědčuje tomu, že by se měl jeho smrtelný stav změnit.

Mohli bychom jmenovat mnoho činností a stavů člověka, jež se bez naděje neobejdou. Je však důležité říci, že pokud by naději člověk chápal jen jako lidskou vlastnost, podobně jako optimismus, lehce ji může ztratit, nebo jeho naděje nabere špatný směr. Naděje musí být zakotvena hlouběji než jen v člověku. Naděje v člověka se může snadno zklamat, ale ten, kdo přijme naději od Hospodina, nalezne pravou naději. Na druhou stranu však Bůh používá tonedokonalé, s čím člověk za ním přichází. Může tak vystavět naději i na omezené, slabé i bezcílné naději hledajícího člověka.⁴¹⁰

Kořenem i cílem veškeré pravé naděje je Bůh. Člověk sice sám sobě i druhým naději dát sice může, ale potom nestaví svůj dům na skále, ale na písku.⁴¹¹ Jedinou a pravou nadějí je Bůh. On člověku naději dal, dává a upevňuje ho v ní.

2.1 Božská ctnost naděje

Nejprve vymezíme pojem samotné naděje. Naděje je „pevné očekávání budoucích věcí a živá touha po jejich uskutečnění“.⁴¹² Kdo má naději, jde po cestě, která směřuje k dobrému cíli. Pokud se jedná o očekávání zlých věcí, nedá se takový

⁴⁰⁹ Srov. TASKER, V. G. Naděje. In DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*, str. 643.

⁴¹⁰ Srov. MARCEL, G. *K filosofii naděje*. Praha: Vyšehrad, 1971, str. 108.

⁴¹¹ Srov. Mt 7,24-27.

⁴¹² NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, str. 459.

postoj člověka vůbec nazvat nadějí.⁴¹³ V případě dlouhodobého setrvávání v takovém postoji se jedná o neřest, opak ctnosti, tudíž i opak naděje. Nevychází od Boha ani k němu nesměruje. Jejím cílem je destruktivní pohled zaměřený na objekt či subjekt.

Záměrně jsme nepoužili slova beznaděj. Tu totiž chápeme jako zastavení veškerého doufání, ztrátu naděje, jakýsi bezhybný stav neočekávající možnost znovunabrání dobrého směru. Zcela zde chybí postoj očekávání, eventualita nového pohybu.

2.1.1 Ctnost

Ctnost je v širším smyslu určitá dokonalost člověka v oblasti duchovně-duševní činnosti (dianoetická ctnost). V užším smyslu představuje sílu (dovednost) uskutečňovat mravně dobré věci, a to vytrvale. Ctnost je ctností právě proto, že dokáže přestát i nepříznivé období pokušení, i za cenu oběti.⁴¹⁴ Závisí na člověku (lidská realita), ale i na Bohu (v řádu milosti božským darem).⁴¹⁵

Ctnost není stereotypním automatismem v nějaké činnosti, která navíc může člověku uškodit nebo omezovat jeho svobodu. Je odlišná od pouhého návyku i od schopnosti.⁴¹⁶

Jiná definice pojímá ctnost jako pojem habitus: Habitus je kvalita ze své přirozenosti uschopňující k snadnému jednání, které člověk může použít, kdy chce. Habitus člověku dává sílu jednat pevně, nenuceně a lahodně – a tím se postupně buduje celá osobnost.⁴¹⁷ Už Aristoteles tvrdil, že ctnost se nazývá ctností právě tehdy, když se jedná o habitus uschopňující k volbě a stojící uprostřed. Tato definice mravní ctnosti se nesmí zaměňovat s prostředností, ale naopak se má ctnost chápat jako vrchol dobrého jednání, které se nachází mezi dvěma špatnými extrémy. O ctnosti můžeme mluvit ze všeobecného hlediska, pokud spočívá ve středu věcném, nebo

⁴¹³ O tom jsme přesvědčeni, přestože řecké slovo ELPIS je smyslem i hodnotově neutrální. Srov. STUBHANN, M. (ed.) Naděje. In STUBHANN, M. *Encyklopedie Bible*, str. 409.

⁴¹⁴ Srov. RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Teologický slovník*. Zvon, české katolické nakladatelství, 1996, str. 52.

⁴¹⁵ Srov. MENNESSIER, A. I. „Habity“ a ctnosti. In CHENU, M. D. aj. *Úvod do teologie*. Svazek III. Teologie morální. Olomouc: CMBF UP, [rok neuveden], str. 146.

⁴¹⁶ BENEŠ, A. *Božské ctnosti*, str. 10.

⁴¹⁷ Srov. BENEŠ, A. *Morální teologie*. 4. vydání. [Místo neuvedeno]: Krystal OP, 1994, str. 42.

středu rozumovém.⁴¹⁸

Definice ctnosti u sv. Tomáše Akvinského chápe ctnost jako habitus, konkrétněji „habitus operativus bonus“,⁴¹⁹ tedy způsobilost k dobré činnosti. Sv. Augustin užívá definice „bona qualitas mentis qua recte vivitur, qua nullus male utitur, quam Deus in nobis sine nobis operatur“⁴²⁰, tedy: dobrá jakost mysli, která vede k přímému životu, kterou nikdo neužívá ke zlému, kterou v nás bez nás Bůh působí.

Přetvoříme-li tuto definici do snazší formy, můžeme říci, že „ctnost je dobrá vlastnost naší duše, která je základem dobrého jednání.“⁴²¹

Morální katolická teologie na rozdíl od evangelické rozděluje habity na získané (patří sem habity přirozené, nejsou však vrozené⁴²²) a nadpřirozené – vlité.⁴²³ U obou platí, že jednotlivé ctnosti mají mezi sebou spojitost; vzájemně se propojují a ovlivňují. Růst jedné ctnosti předpokládá rozvinutí ostatních a naopak.⁴²⁴ Albert Beneš ve své morální teologii s odkazem na propojenost klade vedle sebe do systému tyto habity:⁴²⁵

- 1) Ctnosti mravní – jejich základem jsou ctnosti kardinální (virtutes cardinales).
- 2) Vlité ctnosti (virtutes infusae).
- 3) Dary Ducha svatého.
- 4) Evangelijní blahoslavenství s plody Ducha svatého.

Pro úplnost uvádíme ještě rozdělení vlitých darů tak, jak je stejný autor uvádí jinde:⁴²⁶

- 1) Teologální (teologické) ctnosti.
- 2) Mravní ctnosti vlité.

⁴¹⁸ Srov. MENNESSIER, A. I. „Habity“ a ctnosti. In CHENU, M. D. aj. *Úvod do teologie*, str. 157-159.

⁴¹⁹ THOMAS AQUINAS. *Summa Theologiae* II-I, q 55.

Srov. <http://www.krystal.op.cz/sth/sth.php?&Q=55> [staženo dne 21.4.2009].

⁴²⁰ Srov. AUGUSTINUS, AURELIUS, *De libero arbitrio* 2, 19; PL 32, 1268.

http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/03540430,_Augustinus,_De_Libero_Arbitrio,_ML_T.pdf.

⁴²¹ Srov. HONEK, A. *Žiji ve víře v Syna Božího*. Praha: Česká katolická Charita, 1984, str. 78.

⁴²² Srov. BENEŠ, A. *Božské ctnosti*, str. 11.

⁴²³ Srov. SALAJKA, M. *Orientační teologický slovník*. Praha: Ježek, 2000, str. 28.

⁴²⁴ Srov. BENEŠ, A. *Morální teologie*, str. 44.

⁴²⁵ Srov. tamtéž, str. 43-45.

⁴²⁶ Srov. BENEŠ, A. *Božské ctnosti*, str. 15.

3) Dary Ducha sv.

Katechismus katolické církve rozděluje ctnosti do dvou kategorií:

- 1) Lidské ctnosti.
- 2) Božské ctnosti a kategorie darů a plodů Ducha svatého.

Lidské ctnosti definuje následovně:

„Lidské ctnosti jsou pevné postoje, ustálené sklony, trvale nabyté dokonalosti rozumu a vůle, které řídí naše skutky, vnášejí řád do našich vášní a usměrňují naše chování podle rozumu a víry.“⁴²⁷

Mezi první zmíněné náleží tzv. čtyři základní neboli kardinální ctnosti. Jsou to: rozumnost (moudrost) – správnost rozpoznávání, spravedlnost – přímost dávat věcem správný význam a postavení, umírněnost – udává míru, a statečnost – propůjčuje pevnost, přičemž rozumnost zaujímá výsadního postavení, neboť ona propojuje ctnosti mezi sebou a je tak jakousi řídící ctností.⁴²⁸

2.1.2 Božská ctnost

Zatímco přirozené ctnosti se staví na přirozeném sklonu lidského rozumu a vůle konat dobro, vlité ctnosti uschopňují k úkonům, jež nás zaměřují k vyšší činnosti než jen pro tento svět. Usnadňují člověku vnitřní spolupráci, poddajnost vůči přicházející Boží milosti. Jsou postaveny též na habitu praktického rozumu a sklonu k dobru.⁴²⁹ Milostí posvěcující získávají přirozené dobré vlastnosti člověka takový nový předpoklad, že skrze ně člověk začíná jednat nadpřirozeně.⁴³⁰

Vlité ctnosti lze popsat filosofickými termíny pouze analogicky. Spojují se s kvalitou, habitem a schopností. Člověku žijícímu z těchto ctností poskytují vnitřní sklon i způsobilost k dobrému jednání, nezapřičiňují však samy o sobě nenáročnost nebo nenucenost v jednání. Je tedy třeba, aby se vlité ctnosti výchovou i vnitřním

⁴²⁷ KKC 1840.

⁴²⁸ Srov. BENEŠ, A. *Morální teologie*, str. 44.

⁴²⁹ Srov. tamtéž, str. 43.

⁴³⁰ Srov. HONEK, A. *Žiji ve víře v Syna Božího*, str. 79.

zráním člověka stávaly taktéž ctnostmi získanými,⁴³¹ aby pak to, co Bůh vlévá do srdce (samotného středu člověka) bylo přijato a vnitřní dispozice člověka byly tímto přetvářeny v nové schopnosti (v nové srdce a ducha). Božské ctnosti utvářejí a oživují i ostatní mravní ctnosti.⁴³²

2.1.2.1 Předmět božských ctností

Ctnosti božské nazýváme božskými kvůli jejich předmětu, na který se přímo zaměřují a z kterého se čerpají. Materiálním i formálním předmětem božských ctností je obecně samotný Bůh – nejvyšší dobro. Božskými ctnostmi jsou víra, naděje a láska.⁴³³ Víra vyhledává svůj cíl v Bohu, který neklame a nemůže být klamán, je jistotou naší víry, láska nemá větší pohnutku než Boha samého a naděje očekává Boha samého.⁴³⁴ Všechny tyto habity pocházejí od Boha, směřují k člověku a člověk se jimi upíná zpět k Bohu. „Původem, důvodem i předmětem božských ctností je Bůh poznávaný vírou, Bůh, v něhož doufáme a kterého milujeme pro něho samého.“⁴³⁵

2.1.2.2 Božské ctnosti a Boží milost

Nadpřirozené ctnosti jsou Bohem vlitý spolu s milostí posvěcující.⁴³⁶ „Vlité ctnosti jsou dispozice, kterými jsou schopnosti člověka uvedeny v soulad s onou ‘vypůjčenou’ božskou přirozeností, kterou milost vkládá do duše.“⁴³⁷ Božská ctnost lásky je s posvěcující milostí nedílně spojena, ačkoliv není s milostí jedno a totéž. Věcně se liší. Těžkým hříchem se habitus milosti i habitus lásky ničí. Bez milosti posvěcující v člověku neexistuje ani božská láska v něm. Jinak je tomu s ostatními božskými ctnostmi. Ty se se ztrátou posvěcující milosti neztrácejí.⁴³⁸

Scotisté vyučovali, že milost posvěcující a láska se svým pojmem kryjí, neboť podle Písma sv. má často shodné účinky. Správnějším chápáním se ale zdá učení tomistické, jež chápe milost posvěcující a lásku jako dvě různé veličiny. Milost

⁴³¹ Srov. BENEŠ, A. *Božské ctnosti*, str. 14.

⁴³² Srov. KKC 2095.

⁴³³ Srov. KKC 1813.

⁴³⁴ Srov. MENNESSIER, A. I. „Habity“ a ctnosti. In CHENU, M. D. aj. *Úvod do teologie*, str. 165.

⁴³⁵ KKC 1840.

⁴³⁶ Srov. Podle OTT, L. *De Gratia (O milosti)*. Dogmatika V. díl. 2. vydání. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 1994, str. 39.

⁴³⁷ Srov. MENNESSIER, A. I. „Habity“ a ctnosti. In CHENU, M. D. aj. *Úvod do teologie*, str. 162.

⁴³⁸ Srov. Podle OTT, L. *De Gratia (O milosti)*, str. 39.

posvěcující je stavem udělujícím nadpřirozené bytí, kdežto božské ctnosti se řadí ke konavým stavům. Spojeny jsou tím, že milost působí skrze božské ctnosti.⁴³⁹

2.1.2.3 *Božské ctnosti versus mravní ctnosti*

Božské ctnosti nestojí na stejné úrovni jako ctnosti přirozené, ale jsou jejich finalizací. Směřují člověka k bezprostřední účasti na životě Božím.⁴⁴⁰ Od ctností mravních se liší tím, že správné užívání ctnosti nespočívá v nalezení správného středu mezi dvěma neřestmi. Božské ctnosti neobsahují možnost jednostranného soustředění se v jeden aspekt, přičemž by se člověk dostal do protikladu s ctností. Božské ctnosti jsou absolutními ctnostmi. Neexistuje možnost nesprávného přebytku těchto ctností. Říkáme, že vlité ctnosti nemají středu, ale jejich mírou je bytí bez míry.⁴⁴¹

Naopak stále se stupňující zakotvenost, jednosměrnost a přichylnost k těmto ctnostem vede k většímu duchovnímu užítku a morální kvalitě. Božské ctnosti napomáhají mravním ctnostem a vedou je k dokonalosti, udávají jim správný směr. „Lidské ctnosti jsou zakořeněny v božských ctnostech, které uzpůsobují lidské mohutnosti pro účast na božském životě.“⁴⁴² Katechismus říká: „Božské ctnosti jsou základem, duší a charakteristickým rysem mravního jednání křesťana. Pronikají a oživují všechny mravní ctnosti.“⁴⁴³ Mluví se tedy o opravdovém základu křesťanského života vůbec. Zvláštní propojenost nacházíme mezi nadějí a trpělivostí. O tomto vztahu pojednáme později.

2.1.2.4 *Tři teologální ctnosti*

Víra, naděje, láska jsou nazývány božskými nebo také teologálními ctnostmi.⁴⁴⁴ Vírou Boha nadpřirozeně poznáváme, nadějí k němu spějeme, láskou se s ním pojíme.⁴⁴⁵ „Teologální ctnosti – víra, naděje a láska – jsou dary, které jsou Bohem bezprostředně darovány, jsou darem jeho milosti a přímo se odnášejí k Bohu: odtud

⁴³⁹ Srov. VŘEŠTÁL, A. Božské ctnosti. TUMPACH, J., PODLAHA, A. *Český slovník bohovědný*. Díl 2. Praha: Václav Kotrba, 1916, str. 408.

⁴⁴⁰ Srov. RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Teologický slovník*, str. 53.

⁴⁴¹ Srov. BENEŠ, A. *Morální teologie*, str. 45.

⁴⁴² KKC 1812.

⁴⁴³ KKC 1813.

⁴⁴⁴ Srov. např. 1 Kor 13,13.

⁴⁴⁵ Srov. VŘEŠTÁL, A. Božské ctnosti. TUMPACH, J., PODLAHA, A. *Český slovník bohovědný*, str. 408.

jejich název 'teologální'.⁴⁴⁶ Tyto ctnosti mají původ ve vnitrobožském životě.⁴⁴⁷ Jejich přijetí člověkem předpokládá jisté tůhnutí lidské vůle k dobru, tzn. staví na lidské přirozenosti, která je schopna v sobě vzbudit mravní život.⁴⁴⁸

2.1.2.5 Jednota teologálních ctností

Jednotu teologálních ctností dosvědčují mnohá místa v Novém zákoně.⁴⁴⁹ Z 1. listu Korint'ánům víme, že největší z božských ctností je láska.⁴⁵⁰ Celá kapitola opěvuje její důležitost a vzácné vlastnosti, má tedy propůjčené první místo mezi dalšími dvěma ctnostmi. Víra i naděje podle sv. Pavla nemají věčného trvání, na rozdíl od lásky, která nikdy nezanikne.⁴⁵¹ Zároveň však je třeba říci, že tyto tři ctnosti patří k sobě. O víře, naději a lásce se zároveň říká, že tato trojice trvá. Tvoří tedy jednotu, ačkoliv jsou vzájemně odlišitelné. Láska spojuje v jedno a zároveň obsahuje v sobě obě další božské ctnosti: „*Ať se děje cokoliv, láska vydrží, láska věří, láska má naději, láska vytrvá.*“⁴⁵²

Podstatou života křesťana je láska. Ta se však neobejde bez obou dalších nosných ctností. Jak by mohl existovat život v lásce, kdybychom nevěřili v Boha, který je sám láskou⁴⁵³ – jejím zdrojem i vrcholem? Jak by se upínala láska k Bohu, kdyby člověku chyběla naděje? Jak jsme již v první kapitole zmínili, víra se spojuje s nadějí. Naděje je víra oživená láskou. Nelze jednu ctnost oddělit od ostatních. Tam, kde by chyběl jeden z těchto podstatných prvků, ztrácel by se křesťanský život a vyvstávaly by karikatury oddělených ctností. Vznikl by tak základ pro náboženský fundamentalismus v otroctví kvazictnosti.

Vrátíme-li se zpět k listu Korint'ánům, dočítáme se, že láska nikdy neskončí, nezanikne.⁴⁵⁴ O ostatních božských ctnostech se tato skutečnost říci přímo nedá, avšak nelze jednoznačně prohlásit opak. Naděje a víra jsou ctnostmi putujících,

⁴⁴⁶ BENEŠ, J. Pojem ctnosti v Novém zákoně z hlediska morální teologie. *Studia Theologica*, str. 11.

⁴⁴⁷ Srov. BALTHASAR, H. U. Jednota Božských ctností. *Communio*, 1998, roč. 2, č. 1, str. 17.

⁴⁴⁸ Srov. MENNESSIER, A. I. „Habity“ a ctností. In CHENU, M. D. aj. *Úvod do teologie*, str. 163.

⁴⁴⁹ 1 Tes 1,2n; 5,8-10; 1Kor 13,13; Kol 1,41,27; srov. také Gal 5,5n; Řím 5,1-5; Ef 1,15-18;

Žid 10,22-24; 1Petr 1,21n. Srov. tamtéž, str. 14.

⁴⁵⁰ Srov. 1 Kor 13,13.

⁴⁵¹ Srov. 1 Kor 13,8.

⁴⁵² 1 Kor 13,7. Liturgický překlad tohoto verše zní takto: *Láska všecko omlouvá, všemu věří, nikdy nad ničím nezoufá, všecko vydrží.*

⁴⁵³ Srov. 1 Jan 4,8.

⁴⁵⁴ Srov. 1 Kor 13,8.

jakmile člověk dojde svého cíle, mizí.⁴⁵⁵ Zdá se, že u Boha – věčné Lásky – není již zapotřebí takové víry ani naděje v něj, neboť tehdy jej uvidíme tak, jak je. My se však domníváme, že víra i naděje se zcela určitě nikam nepropadnou, jelikož patří k Bohu, ale získají snad novou dimenzi – budou prosvětleny naplněním a prozářeny láskou.

Nahlédneme-li na víru, naději a lásku jako na tři ctnosti mající stejný základ v jednom, můžeme si všimnout dogmatické analogie s Nejsvětější Trojicí. Každá ze tří ctností má svou vlastní strukturu tak jako i každá ze tří božských osob. Božské osoby jsou od sebe reálně odlišné.⁴⁵⁶ Ctnosti tvoří jednu „podstatu“ jako připodobnění k jedné podstatě tří božských osob.⁴⁵⁷ Tam, kde mluvíme o jedné z božských osob, jsou přítomny zároveň i další dvě. Není možné jednu osobu z Trojice vytrhnout a vidět ji bez dalších dvou. Podobně je tomu i s božskými ctnostmi. Máme-li o jedné z nich mluvit, nelze přitom nevnímat ty ostatní. Každá z nich dotváří jeden celek triády božských ctností.

2.2 Naděje jako jedna z božských ctností

Jak jsme se již v úvodu této kapitoly zmínili, obecně naděje patří k životu. Bez celkové naděje by život neměl tah, neměl by žádné směřování a chybělo by mu ono chvění a očekávání blížících se dober. Takové očekávání je radostné, i když nezahrnuje jenom příjemné věci. Doufající člověk musí často počítat i s obtížemi. S nadějí je připraven jim čelit a překonávat je.⁴⁵⁸

Poslední encyklika současného papeže Benedikta XVI. se blížeji zabývá tzv. malými a velkými nadějemi. Papež mluví o tom, že náš život je plný nadějí, které jsou (a musí být) neustále překonávány. Naděje patřící jen k tomuto světu mohou člověka na čas uspokojit, ale když se tyto „malé“ naděje vyplňují, člověk zjišťuje, že to, v co doufal, mu již nestačí. Nabízí se postoupit dále a hlouběji. Tyto „malé“ naděje (např. na pozici v zaměstnání, velkou uspokojivou lásku apod.) sice naplňují svět, nicméně naděje v dobré lidské říše nemohou nahradit „velkou“ naději v budoucí království Boží. V této naději se odráží prvek společného cíle všech lidí, leskne se

⁴⁵⁵ Srov. BENEŠ, A. *Morální teologie*, str. 67.

⁴⁵⁶ Srov. KKC 254.

⁴⁵⁷ Srov. BALTHASAR, H. U. *Jednota Božských ctností*, str. 17.

⁴⁵⁸ Srov. HONEK, A. *Žiji ve víře v Syna Božího*, str. 117.

zde svoboda jednotlivců i štěstí všech.⁴⁵⁹

2.2.1 Definice naděje

Než se začneme zabírat některými aspekty naděje, uveďme její definici:

„Naděje je teologická ctnost, kterou člověk, opírající se o moc Boží, jež působí v Kristu a církvi, očekává s důvěrou věčnou blaženost i prostředky k jejímu dosažení, o něž usiluje křesťanským životem.“⁴⁶⁰

V této definici si můžeme povšimnout vzájemného nutného spolupůsobení člověka a Boha. Člověk se nezakotvuje v nějaké lidské schopnosti, ale v moci Boží, jež je zde specifikovaná jako působící v církvi. Toto zakotvení je spojeno s důvěrou – vírou. Následuje formulace jejího předmětu, o kterém se zmíníme dále.

Naděje způsobí osobní přilnutí člověka k Bohu, a to v primární součinnosti s vírou a láskou. Samotná přirozenost není schopna nás poučit o věčné blaženosti. Osobní tíhnutí k Bohu by bylo bez Boha naprosto nedostatečné, neboť účinná láska k němu převyšuje schopnosti naší přirozenosti.⁴⁶¹

Autor první definice v odlišné publikaci uvádí jiné definice: filosofickou a teologickou. Filosofická naděje se definuje jako vášní vznětlivá snaživost směřující k budoucímu, s obtížemi dosažitelnému dobru. Jak si můžeme povšimnout, naději nezařazuje jako morální teologie mezi ctnosti, ale mezi vášně. Nejedná se o pasivní vášně, spíše však o jakýsi vznět člověka, kdy se nesmiřuje s nastalou situací, ale hodlá ji pokořit.⁴⁶²

Jeho teologická definice v sobě zahrnuje jednotlivé objekty naděje podobně jako definice první; její podrobnější rozbor uvedeme v následující části.

„Božská naděje je ctnost, vlitá Bohem, kterou s jistou důvěrou očekáváme, že s Boží pomocí dosáhneme věčné blaženosti a prostředků k jejímu dosažení.“⁴⁶³

Vydeme-li z biblických nadějí, jak byly chápány v dějinách spásy v Písmu sv.

⁴⁵⁹ Srov. BENEDIKT XVI. *Spe salvi*. Praha: Paulínky, 2008, SS 30.

⁴⁶⁰ BENEŠ, A. *Morální teologie*, str. 66.

⁴⁶¹ Srov. MENNESSIER, A. I. „Habity“ a ctnosti. In CHENU, M. D. aj. *Úvod do teologie*, str. 163.

⁴⁶² Srov. BENEŠ, A. *Božské ctnosti*, str. 50.

⁴⁶³ Tamtéž, str. 52.

Starého i Nového zákona, můžeme naději definovat také jako (božskou ctnost) znamenající důvěrné očekávání odpuštění hříchů, Boží pomoci a věčné spásy.⁴⁶⁴

O naději se v katechismu dočteme na několika místech. V 7. článku, pojednávajícím o ctnostech, se samostatně o naději (jako Božské ctnosti) píše:

„Naděje je božská ctnost, kterou toužíme po nebeském království a po věčném životě jako po svém štěstí tím, že důvěřujeme Kristovým příslibům a nespolehneme se na své síly, ale na pomoc Ducha svatého.“⁴⁶⁵

„Ctnost naděje odpovídá na touhu po štěstí, kterou Bůh vložil do srdce každého člověka: bere na sebe očekávání, která podněcují lidskou činnost; očišťuje je a zaměřuje k nebeskému království; chrání před malomyslností; je oporou ve chvílích opuštěnosti; rozšiřuje srdce v očekávání věčné blaženosti. Vzpruha naděje chrání před sobectvím a vede k radosti z křesťanské lásky.“⁴⁶⁶

V odstavcích katechismu č. 1819, 1820 a 1821 se rozvádí křesťanská naděje v přejímání Abrahámovy naděje a vyplnění Božích příslibů Starého zákona,⁴⁶⁷ odkazuje na Ježíšova kázání, zvláště blahoslavenství a charakterizuje naději dle Nového zákona jako neklamnou, bezpečnou, chránící v boji o spásu, dávající radost i ve zkoušce a připomíná modlitbu – potravu naděje.⁴⁶⁸ Poslední odstavce o naději v článku o ctnostech se týkají naděje na nebeskou slávu.⁴⁶⁹

2.2.2 Předmět naděje

Jak již bylo obecně řečeno u božských ctností, jejich zaměření pochází i následuje Boha jako nejvyšší dobro. Pokusíme se nyní tento předmět trochu blížeji specifikovat. Primárním materiálním předmětem našeho doufání je, že Bůh splní vše, co přislíbil. Jaké přislíby Bůh v dějinách zvláště v Novém zákoně dal, tím jsme se zabývali v první kapitole. V první řadě se jedná o příslib věčného života, v nějž věříme i doufáme: předmět naděje se, jak vidíme, shoduje s předmětem víry.

Předmět naděje zahrnuje dvě části: očekávání nebeské blaženosti – úplného konce, cíle života člověka (primární materiální předmět), a pak také prostředky, které

⁴⁶⁴ Srov. HONEK, A. *Žiji ve víře v Syna Božtého*, str. 118.

⁴⁶⁵ KKC 1817.

⁴⁶⁶ KKC 1818.

⁴⁶⁷ Srov. KKC 1819.

⁴⁶⁸ Srov. KKC 1820.

k tomuto cíli vedou (sekundární materiální předmět).⁴⁷⁰ Tento cíl můžeme chápat dvěma způsoby, a sice jako naději zaměřující se k naplnění času (naděje horizontální), nebo vnímání naděje v cíl, jímž je spojení s Bohem (naděje vertikální).⁴⁷¹

Ať pojmem naději kterýmkoliv z těchto způsobů, vždy je naší nadějí Bůh sám – osoba. Naše naděje se neupíná v něco, ale v někoho, koho díky své narušené přirozenosti nemůžeme sami o sobě popsat. Tato skutečnost vypovídá o obtížnosti bližšího poznání nebo definování předmětu. Ale i přesto lze říci: „Nevíme příliš v co doufáme (...), ale víme, v koho doufáme.“⁴⁷² Je to právě ale charakteristickou vlastností naděje, že nepoznáváme zcela to, co zahrnuje obsah doufání, předmět se nám neukazuje zatím v celé své šíři, ale s jistotou na něj ukazuje a k němu směřuje. Mezi Bohem, jak je sám v sobě, a stvořením, tj. člověkem, trvá radikální a nepřekonatelná disproporce. Bůh nekonečně přesahuje (transcenduje) veškeré tvorstvo. Žádnému inteligentnímu stvoření není možné proniknout až k Jeho intimnímu bytí. Boha nemůžeme poznat způsobem tváří v tvář, ačkoliv nadpřirozené světlo víry a teologické znalosti napomáhají člověku přiblížit se k němu.⁴⁷³

Sekundárními předměty naděje jsou prostředky, jež napomáhají k dosažení věčného cíle. Řadí se mezi ně milost pomáhající, odpuštění hříchů, setrvání v dobrém až do konce. K těmto prostředkům se zařazuje také vše, co činí náš život klidným.⁴⁷⁴ Člověk samotnými přirozenými prostředky však nejsme schopni dojít nadpřirozeného cíle a věčného života. Nadpřirozené prostředky – dary Boží milosti – jsou nezbytnou součástí dosažení konečných cílů podle Božího plánu s lidmi. Patří sem vedle vlitých ctností teologálních i vlité ctnosti morální, milost posvěcující i aktuální, svátosti, dary Ducha sv. a zásluha.⁴⁷⁵

Motiv (formální předmět) spočívá v důvodu zaměření se na některou skutečnost. V případě božské ctnosti naděje je jím hlavní předmět – Bůh sám. Jedná

⁴⁶⁹ Srov. KKC 1821.

⁴⁷⁰ Srov. RAMIREZ, S. M. Hope. In HERATY, J. aj. *New Catholic Encyclopedia*. Volume VII. Washington, D. C.: The Catholic University of America, 1981. Library of Congress Catalog Card Number 80-84921, str. 133-134.

⁴⁷¹ Srov. BENEŠ, A. *Božské ctnosti*, str. 52.

⁴⁷² BALTHASAR, H. U. *Jednota Božských ctností*, str. 37.

⁴⁷³ Srov. RAMIREZ, S. M. Hope. In HERATY, J. aj. *New Catholic Encyclopedia*, str. 134-135.

⁴⁷⁴ Srov. BENEŠ, A. *Božské ctnosti*, str. 52.

⁴⁷⁵ Srov. RAMIREZ, S. M. Hope. In HERATY, J. aj. *New Catholic Encyclopedia*, str. 135.

se o explicitně zjevenou pravdu, často zmiňovanou ve Starém i Novém zákoně. Ve Starém zákoně nám tuto skutečnost představují obzvláště žalmy, živé tradice věřícího národa, které se upínají k Bohu a kvůli Bohu samotnému ve všech životních situacích. Nový zákon představuje naději v Ježíše.⁴⁷⁶ Ježíš se stává důvodem naděje pro všechny Boží lid.

V Bohu samém se nachází plnost všech možných dober a vlastností (atributů). Některé z nich se uvádí právě jako motiv naděje. Bůh obsahuje motiv naděje vzhledem k tomu, že je První Pravdou (Prima Veritas), První Dobrotou (Prima bonita) a dalšími možnými atributy. Mezi nimi nechybí např. Boží láska, Boží příslib, Boží milosrdenství, všemohoucí (svrchovaná) moc.⁴⁷⁷ Beneš tyto možné motivy zkracuje na motiv Boží pomáhající všemohoucnosti, k němuž se přidružuje Boží milosrdenství, shovívavost a věrnost.⁴⁷⁸ Balthasar se obšírněji zabývá dvojicí Božích vlastností – smilováním (milosrdenstvím) a spravedlností.⁴⁷⁹ Patří k sobě a jsou neoddělitelné. Všechny zmíněné atributy Boha nám dávají jistotu, že věčný cíl je dosažitelný.⁴⁸⁰

Od těchto hlavních motivů naděje musíme odlišit motivy sekundární. Ty se vztahují k naději jen jako prostředek k cíli. Patří sem habituální milost, jež zbožšťuje duši. Z křesťana se tak adopcí stává opravdové dítě Boží. Následně se sekundárními motivy stává zásluha a dobré činy, které jsou ovocem milosti. Další motiv spočívá ve stvořených příčinách milosti. První z nich je lidství Krista.⁴⁸¹ „Tajemství Kristova života tvoří základy toho, co nyní Kristus rozděljuje ve svátostech.“⁴⁸² Motívem naděje se tedy stalo jednak Ježíšovo lidství a jednak také jeho svátosti, které na jeho lidství odkazují.

Dalšími sekundárními motivy naděje jsou příčiny milosti. Zahrnují dvojí druh.

1) Univerzální (mající účast na zásluhách a rozdělení veškeré milosti). Můžeme zde jmenovat Matku Krista, Pannu Marii, která se stala prostřednicí všech milostí a má účast na spáse všech těch, kteří se ke Kristu hlásí a spásu očekávají.

⁴⁷⁶ Srov. 1 Kor 15,19; 1 Tim 1,1.

⁴⁷⁷ Srov. RAMIREZ, S. M. Hope. In HERATY, J. aj. *New Catholic Encyclopedia*, str. 136.

⁴⁷⁸ Srov. 2 Kor 9,8; Žid 10,23; Tit 1,2.

⁴⁷⁹ Srov. BALTHASAR, H. U. *Síla křesťanské naděje*. Olomouc: Velehrad, 1995, str. 108-115.

⁴⁸⁰ Srov. BENEŠ, A. *Božské ctosti*, str. 53.

⁴⁸¹ Srov. RAMIREZ, S. M. Hope. In HERATY, J. aj. *New Catholic Encyclopedia*, str. 137.

⁴⁸² KKC 1115.

2) Motiv partikulární. Sem patří všechny modlitby a zásluhy andělů, také svatých v nebi a všech, kteří v církvi tvoří mystické tělo Kristovo zde na zemi.⁴⁸³

Když toto rozdělení shrneme, můžeme říci, že „sekundárním motivem naší naděje je všechna nadpřirozená síla, která je nám v Kristu a církvi dána.“⁴⁸⁴ Bůh dále dává tvorům uschopnění, aby se mohli stát oporou naší naděje. Bůh z nich činí své nástroje, které dokáží pohnout člověkem a zapříčinit upevnění naděje. Do této kategorie náleží především Kristovo lidství, jeho vzkříšení a život církve (milosti, svátosti, Boží dary, zásluhy – Krista i církve). Na spáse spolupracují svatí v nebi i lidé na zemi. Tím se také zařazují do sekundárních motivů naděje.⁴⁸⁵

2.2.3 *Subjekt naděje*

Subjekt naděje označuje jak toho, kdo doufá, tak toho, v kterého se naděje skládá.

1) Subjekt – člověk – je schopen Boha. Charakterizuje se slovem viator, poutník na cestě do věčného života v nebi. Tohoto cíle nemůže dosáhnout bez víry.⁴⁸⁶ Nevěřil-li by, nemohl by ani doufat, neboť by neměl v co.⁴⁸⁷ I Písmo sv. svědčí o Kristu, jak v naději žil – důvěřoval Otci.⁴⁸⁸

2) Subjekt, v který věříme. Podle křesťanské tradice subjekt této naděje zahrnuje hledisko osobní (jednotlivce) i sociální (neboli patřící společenství). Písmo sv. přetéká zmínkami o osobní naději ve spásu. Každý člověk žádá sám sobě, aby byl spasen.⁴⁸⁹

Hledisko sociální ve smyslu společenství míní celé mystické tělo Krista, tj. církev, členy jednoho jediného těla,⁴⁹⁰ kde jsou všichni v jednotě,⁴⁹¹ děti jednoho nebeského Otce v jednotě s Kristem,⁴⁹² a dědici stejné slávy.⁴⁹³ Odtud pramení vroucí

⁴⁸³ Srov. RAMIREZ, S. M. Hope. In HERATY, J. aj. *New Catholic Encyclopedia*, str. 137.

⁴⁸⁴ BENEŠ, A. *Morální teologie*, str. 67.

⁴⁸⁵ Srov. tamtéž.

⁴⁸⁶ Srov. Žid 11,6.

⁴⁸⁷ Srov. RAMIREZ, S. M. Hope. In HERATY, J. aj. *New Catholic Encyclopedia*, str. 137.

⁴⁸⁸ Srov. např. Žid 2,13.

⁴⁸⁹ Srov. RAMIREZ, S. M. Hope. In HERATY, J. aj. *New Catholic Encyclopedia*, str. 137.

⁴⁹⁰ Srov. Gal 2,28.

⁴⁹¹ Srov. 1 Kor 12,26; Ef 4,16; Kol 2,19.

⁴⁹² Srov. Ef 4,6; Žid 2,11.

⁴⁹³ Srov. Ef 4,4; 1 Petr 1,3-4.

touha po dobrech celého těla i každé jeho části, a tedy jistá naděje spásy společenství.⁴⁹⁴

Charakteristickým způsobem se tato naděje nachází v modlitbě Páně. Přestože se ji někdo modlí soukromě, modlí se ji vždy s celou církví. Říká se, že „modlitba je tlumočnická naděje“⁴⁹⁵. Naděje se spojuje s modlitbou, neboť to, co je věřeno, se stává předmětem (subjektem) modlitby podobně, jak naděje staví na víře. Předmět (subjekt) naděje je také předmětem (subjektem) modlitby.⁴⁹⁶

2.2.4 Naděje a bázeň

Předmětem našeho doufání nemají být obavy ze zklamání, přece v Bohu se nelze zklamat. Existuje-li člověk popírající naději, jeho obava pramení právě z přesvědčení, že se zklame. Obává se rizika, které klade na místo naděje. Člověku, který si od počátku přivlastňuje starost, namísto aby doufal, opravdu tato ctnost chybí. Naděje v plném slova smyslu nepotřebuje žádný záchytný bod, podle filozofa Gabriela Marcela v posledku ani smlouvu.⁴⁹⁷ Podmínkou zůstává plné uchýlení se ke svému cíli – Bohu. Přesto Bůh starozákonnímu i novozákonnímu lidu smlouvu dává (tím se konkretizuje naděje), aby se jim více přiblížil a oni k němu.

K naději nepatří strach (metus), ale bázeň (timor), posvátné chvění v uvědomování si božského daru „mít naději“. Člověk se dotýká něčeho, co nezávisí na něm. Jestliže tuto skutečnost promedituje, nemůže než se zbavovat pýchy z naděje, která je nebezpečím hltání naděje bez vnitřního zpracování.⁴⁹⁸

„Naděje a bázeň se vzájemně prolínají a doplňují.“⁴⁹⁹ Tam, kde začíná bázeň, rodí se i naděje. Tam, kde bázeň zaniká, ztrácí se i naděje. Kdyby měl někdo naději bez bázně, jednalo by se ne o doufání v dobrý konec, ale o prostou troufalost. Žádný člověk nemůže spojit naději s úplnou jistotou bez bázně. Je pravda, že o naději se mluví i jako o „jisté“, to však platí zcela o Božské ctnosti. Nedá už ale říci, že stejně tak jistý je vztah a úkon naděje mezi subjektem a předmětem naděje. Bázeň subjektu

⁴⁹⁴ Srov. RAMIREZ, S. M. Hope. In HERATY, J. aj. *New Catholic Encyclopedia*, str. 138.

⁴⁹⁵ HONEK, A. *Žiji ve víře v Syna Božího*, str. 119.

⁴⁹⁶ Srov. tamtéž.

⁴⁹⁷ Srov. MARCEL, G. *K filosofii naděje*, str. 117.

⁴⁹⁸ Srov. tamtéž, str. 27.

⁴⁹⁹ BENEŠ, A. *Božské ctnosti*, str. 54.

– člověka – je nutnou podmínkou k pravému křesťanskému uskutečňování naděje.

Bázeň se rozlišuje do tří kategorií na základě jejího předmětu:⁵⁰⁰

1) Vylučně otrocká bázeň (timor serviliter servilis), zahrnuje pouhý strach z trestu bez zřetele na spáchanou vinu.

2) Otrocká bázeň, počáteční bázeň (timor servilis, initialis), obsahuje jak bázeň z trestu, tak i bázeň z viny.

3) Bázeň synovská (timor filialis), projevuje se dvěma vnitřními úkony: obavou z odloučení od Boha a úctou k Bohu.

A právě tato třetí bázeň patří k naději. Žijeme s nadějí v Boha, k němuž máme úctu a bázeň, tyto dvě skutečnosti nám dovolují správně doufat, že dojdeme spásy.

Obava z možného věčného odloučení od Boha je hybným motorem křesťanské naděje. Co se týče nabízející se otázky ohledně jistoty – nejistoty spásy, můžeme říci, že naděje ve spásu je ze strany Boha sama o sobě jistá, Bůh totiž chce spasit každého člověka. Nejistotu získává ze strany člověka, který může spásu svobodně odmítnout a nepřijmout nabízené nejvyšší dobro.⁵⁰¹ Bázeň člověka vede k uctivému odevzdávání se, důvěře a zbožnému očekávání. Vědomí maličkosti před Bohem (přestože je synovská) pak podněcuje k vytrvalosti v naději.⁵⁰²

2.2.5 *Vztah naděje k víře a lásce*

Nahlédneme-li na závislost teologálních ctností na sobě, vidíme, že láska, jak už jsme uvedli, je jakýmsi vyvrcholením ostatních dvou ctností. Ovšem, první krok k Bohu je veden vírou. Víra je pak základem naděje, bez ní by nebylo v co doufat. Víra předává naději božský plán spásy, který má být následován.⁵⁰³

Naděje se následně ve víře zakotví a umožní člověku dynamiku přibližování se k Bohu. To, že člověk uvěří v Boha i v jeho spásonosné činy v dějinách spásy, ještě samo o sobě nezahrnuje pohyb člověka k Bohu. Teprve naděje vytváří oživení víry a zužitkování toho, ke komu ukazuje. Naděje nabírá směr podle toho, kam ji víra vede. Bez orientace vírou by se naděje neměla k čemu upnout, neexistovala by.

⁵⁰⁰ Srov. tamtéž, str. 54-55.

⁵⁰¹ Srov. tamtéž, str. 49.

⁵⁰² Srov. BENEŠ, A. *Morální teologie*, str. 69.

⁵⁰³ Srov. RAMIREZ, S. M. Hope. In HERATY, J. aj. *New Catholic Encyclopedia*, str. 140.

Velice úzkou souvislost mezi vírou a nadějí dokládá Písmo sv. Tyto pojmy jsou mezi sebou v Novém zákoně (i u apoštolských Otců) zaměnitelné.⁵⁰⁴ Dá se to doložit mnohými místy.⁵⁰⁵

Naděje patří k nedostatku lidského bytí. Současnost člověku nemůže dát tolik, kolik je od ní očekáváno. Očekávání přechází přes hranice empirie, o které každý člověk, věřící i nevěřící, ví, že nemá dlouhého trvání. Toužící člověk tak poznává, že se mu „to očekávané“ dostane až v novém věku. Při tomto aktu člověk nemůže zůstat stát pouze v naději, ale musí zároveň věřit, mít důvěru, že jakýkoliv nedostatek nevede k zoufalství, nýbrž k radostnému odevzdání se v jednotě víry a naděje. Naděje se popisuje jako anticipace přicházejícího. Předkládá člověku prazvláštní přítomnost onoho „už nastalého“, avšak zároveň „ještě nenastalého“. Naděje s vírou poukazují na započatou cestu k cíli: přítomnost je vedena do budoucnosti, jež popisuje ono „nastávající“. Naděje tak získává rostoucí krásu, postupné vplouvání a přeměnu v novou dimenzi lidského života, což ovšem vůbec neumenšuje hodnotu života současného.⁵⁰⁶ Lidský život nese a je nesen nadějí zakotvenou ve víře. Bez života by nebylo naděje. Pokud má naděje prvek právě nastávajícího nového nebe a nové země (jak je popisováno v knize Zjevení⁵⁰⁷) pak ji lze nazvat křesťanskou.

Naděje dochází své plnosti v lásce. Kristus, naděje věřících, je poslán Otcem z lásky k člověku. Ježíš vzbuzuje novou naději, v něm dosahuje spolu s vírou láska svého naplnění a vrcholu. Naděje a víra jen připravují cestu. Ve Spasiteli se nachází úplné vyvýšení naší naděje. Je-li víra a naděje upevněna božskou láskou, nemůže dojít ke zklamání. Nahlédneme-li tři božské ctnosti jako souexistující v Trojici, můžeme říci, že to, co nazýváme vírou a důvěrou, je tu jen proto, aby mohla být dána lásce možnost rozvoje. Láska obsahuje tyto dvě části, bez nichž by byla slepá.⁵⁰⁸

Existuje rozdíl mezi láskou zjištnou (*amor concupiscentiae*) a láskou dobrovolnou, tj. přátelskou (*amor benevolentiae*). První z nich je podobou lásky nedokonalé, kdy člověk miluje, protože z toho má osobní prospěch. I když má křesťan milovat Boha láskou nezjištnou – dokonalejší formou, láska zjištná patří také

⁵⁰⁴ Srov. RATZINGER, J. O naději. *Communio*, 1998, roč. 2, č. 1, str. 27.

⁵⁰⁵ Srov. Např. 1 Petr 3,15; Žid 10,23; Tit 2,13; Ef 4,4-6; 2 Kor 3,12; Gal 5,5; Ef 1,19; Kol 1,23.

⁵⁰⁶ Srov. RATZINGER, J. O naději. *Communio*, str. 27-28.

⁵⁰⁷ Srov. Zj 21,1-2.5.

⁵⁰⁸ Srov. BALTHASAR, H. U. *Communio*, 1998, roč. 2, č. 1, str. 21-22.

k legitimnímu způsobu milování. Protože láska oduševňuje naději, dostává naděje ráz té které formy lásky. Miluje-li člověk zištnou láskou, miluje Boha jako svou blaženost podle toho, jak mu bylo řečeno ve zjevení. Tak se utváří sice nedokonalá naděje, ale přesto nadpřirozená. Zahrnuje-li člověk ve své lásce celý Boží plán spásy i přání spásy ostatních lidí, jedná se již o lásku v dokonalejší formě. Nejdokonalejší formou pak je láska božská (caritas), která směřuje k Bohu pro něj samého. Zahrnuje v sobě jak prvky lásky zištné, tak i lásky blahovolné. Tato láska teprve oživuje ctnost naděje.⁵⁰⁹

Úlohou víry je poznávání konečného cíle. Víra tak udá zřetelný směr (ač o konečném cíli ví velmi málo, ale věří. Smysl víry orientuje člověka k životu v lásce a vede jej ke kontemplaci. Vedle nich stojí naděje jako ctnost putujících.⁵¹⁰ Bez ní by láska byla možná jen na věčnosti v Bohu. Dosud se naděje putujícího a láska vzájemně potřebují.⁵¹¹

2.2.6 Naděje a trpělivost

Zmínili jsme se již mnohokrát o tom, že křesťan žije v očekávání. Čekání v sobě zahrnuje cosi z předpojetí něčeho, co má nastat. Nejedná se o pasivní očekávání prázdnoty, ale naopak: člověk se dává se svými časovými možnostmi a omezenostmi do rukou Očekávaného. Přitom žije v pokoře a v mlčenlivém upínání touhy. Zároveň ví o všech svých dispozicích a limitech.⁵¹² Tyto skutečnosti nutně poukazují na ctnost, která je s nadějí spojena.

Naděje je očekávání v ctnosti trpělivosti. Naše lidské naděje se potýkají s nezdary, zklamáními i odporem; je třeba, abychom přešli k naději duchovní. Tato naděje uschopňuje člověka, aby věřil v Boha navzdory všem přicházejícím zkouškám. Ačkoliv má člověk vnitřní pocit, že i přes veškeré své snahy nedochází k hledanému cíli, nebo dokonce mu někdy připadá, že zažívá celkový regres, nemá klesat na mysli a už vůbec ztrácet naději. Uskutečňování morálních ctností není pro

⁵⁰⁹ Srov. BENEŠ, A. *Morální teologie*, str. 67-68.

⁵¹⁰ Srov. MENNESSIER, A. I. „Habity“ a ctnosti. In CHENU, M. D. aj. *Úvod do teologie*, str. 163-164.

⁵¹¹ Srov. HONEK, A. *Žiji ve víře v Syna Božího*, str. 119.

⁵¹² Srov. CASPER, B. *Žít v očekávání. O zbožnosti Simone Weilové*. In RAHNER, K., WELTE, B. *Novou odvahu k ctnosti*. Praha: Vyšehrad, 1998, str. 103.

každého stejně jednoduché, závisí na lidském temperamentu i jiných danostech. Protože Bůh při vlévání svých ctností využívá toho, co nachází v člověku, využívá i lidské hříšnosti. Na takovém poli i zcela hříšný člověk vede svou doživotní bitvu o víru, naději a lásku. Mnohdy takový urputný boj může mít u Boha daleko vyšší cenu než boj téměř bezhříšného člověka, kterému je snadno věřit, doufat a milovat. Těžce zkoušený hříšný člověk musí vynaložit velké úsilí, aby trpělivě odolával znovu a znovu nejtěžším překážkám, jež by jej dělily od života v lásce.⁵¹³

Trpělivost obrušuje to, co je povrchní a pouze s omezeným časovým charakterem, zároveň povznáší to, co je duchovní.⁵¹⁴ Jestliže člověk přestojí mnohá trápení a vnější nedokonalosti, projevuje se v něm trpělivá věrnost, která vede k osvědčenosti a ta pak k naději.⁵¹⁵ Žádný pravý Kristův učedník nemůže být ušetřen zkoušek nebo utrpení. Jedním z plodů Ducha sv. je právě trpělivost.⁵¹⁶ Trpělivost v sobě zahrnuje odvahu dělat chyby, ale také je napravovat a odstraňovat. Těžkosti člověka uschopňují k obnově života, k níž je zván skrze naději.⁵¹⁷ Žít život v naději znamená mít odvahu být.⁵¹⁸ Fundamentální naděje vysvítá ve své neporazitelné velikosti teprve tam, kde jí předcházela bolest zklamání, kde člověk vše ztratil, ale vytrval.⁵¹⁹

Nejde opět o nějakou pasivitu, ale o aktivní prvek ve formaci člověka, v ctnostném neustálém zaměřování se k věčnému cíli. Jde o vývoj, v kterém je člověk trpělivý sám k sobě i k druhým. Uvědomuje si proces různého růstu a zrání, což nutně vede k tomu, aby si jej vzal za svůj a navázal s ním kontakt. Trpělivost předpokládá úctu k druhému člověku, který jde stejným směrem, ale jinou rychlostí.⁵²⁰ Naděje se nezaměřuje k člověku v sobě samém, ale uvědomuje si společné směřování k cíli.

Ratzinger k objasnění naděje podává tři příklady z Písma sv., které se vždy

⁵¹³ Srov. DANĚLOU, J. Naděje. *Communio*, 1998, roč. 2, č. 1, str. 43.

⁵¹⁴ Srov. tamtéž.

⁵¹⁵ Srov. Řím 5,4.

⁵¹⁶ Srov. Gal 5,22. Mezi plody Ducha patří vedle trpělivosti a jiných plodů i láska a věrnost. Plody Ducha jakoby kopírují nebo spíš vycházejí z božských ctností. Plody Ducha jsou totiž propojeny s dary Ducha sv., které se do člověka vlévají spolu s milostí posvěcující.

⁵¹⁷ Srov. HÄRING, B. *Láska je víc než přikázání*. Praha: Česká katolická Charita. 1971, str. 210.

⁵¹⁸ Srov. BLAHA, J. *Židovské myšlení jako inspirace nejen pro křesťany*. Brno: Marek Konečný, 2008, str. 78.

⁵¹⁹ RATZINGER, J. O naději. *Communio*, 1998, roč. 2, č. 1, str. 31.

⁵²⁰ Srov. ŠPNER, D. *Nástin křesťanské etiky a jejího významu v hledání smyslu života*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, str. 70.

spojují s trpělivostí.⁵²¹ Prvním je prorok Jeremjáš, který realisticky (z pohledu lidu ovšem pesimisticky) útočí proti falešnému optimismu lidu. Ale i přes veškerou porážku lidu se Jeremjáš ukazuje jako skutečný nositel naděje. Zaslíbení nekončí v lidských prohrách, ale pokračují dále, dokonce na nich i staví. Druhý příklad čerpá ze Zjevení sv. Jana. Hrůzostrašné obrazy dostávající se Janovi odkazují na nutnost vidění světových dějin v Boží perspektivě. I přes lidské hrůzy nekončí naděje, ale vytrvalostí a trpělivostí se bezpečně dojde konečného cíle. Bůh stále zůstává Vykupitelem. Třetím příkladem nám nynější papež skýtá paradox naděje tak, jak je zaznamenán v blahoslavenstvích při kázání na hoře. Snášením bolestí tohoto světa člověk zakouší ve spojení s Kristem Boží útěchu a blízkost.⁵²²

Trpělivostí si člověk zachrání život.⁵²³ „*Kdo vytrvá až do konce, bude spasen.*“⁵²⁴ Spojení trpělivosti s božskými ctnostmi nám ukazují i jiné texty Písma sv.⁵²⁵ Z čistě lidského hlediska si povšimněme ještě jedné skutečnosti: Aby si člověk dokázal uvědomit sílu spásy v přicházejícím Božím království, je třeba, aby sám nejdříve prožil všechnu bolest světa.⁵²⁶

2.2.7 Naděje a optimismus

V dnešním světě se spíš než o trpělivosti mluví o optimismu. Bohužel samotný optimismus ve svém dnešním chápání pojmu sice zachycuje obecné dobré očekávání, ale už ne tolik trpělivost naděje. Přesto patří k nadějnému křesťanskému životu, jestliže je správně založen a nasměrován.

Pozitivním následkem života v ctnosti naděje je optimismus. Optimismu jsme se již dotkli v souvislosti s Jeremjášem. Je tedy třeba dobře rozlišit pravý optimismus od jeho falešného napodobení. Pravý optimismus, nazvěme jej plodem naděje, spočívá v očekávání toho nejlepšího, vzhlíží do budoucna a při obtížích se nevzdává. Zároveň se nezakládá na uměle vytvořeném základě, ale drží se reality života ve spojení s křesťanskou nadějí.

⁵²¹ Srov. RATZINGER, J. *Auf Christus schauen. Einführung in Glaube, Hoffnung, Liebe*. Freiburg: Herder, 1989, str. 53-59.

⁵²² Srov. ŠTRUKELJ, A. Naděje neklame. *Communio*, 1998, roč. 2, č. 1, str. 52.

⁵²³ Srov. Lk 21,19.

⁵²⁴ Mt 10,22.

⁵²⁵ Srov. např. Tit 2,2; Jak 1,2; Zj 13,10.

Naději nelze směřovat s optimismem teoretickým nebo přirozeným, jenž užívá optimismu jen k tomu, aby svůj život ochránil co nejdéle od zbytečného rozrušení.⁵²⁷

Marcel tvrdí: „Optimista je člověk, který má pevné přesvědčení, nebo v určitých případech prostě jen matný pocit, že věci se nakonec musí ‚urovnat‘.“⁵²⁸ Optimista nahlíží věci z odstupu, nepřivlastňuje si běh věcí, ale vnímá své přesvědčení jako očekávání možného nebo nutného. Optimismus sám má základ v habitu, opírá se o zkušenost člověka.⁵²⁹

V obtížných situacích života křesťan nesmí ztrácet naději. Aby se tak nestalo, dobrým pomocníkem je mu právě optimismus. Je si vědom toho, že každé rození i vývoj s sebou nese nebezpečí i bolesti.⁵³⁰ Je-li optimismus položen na základech důvěry v Boha, nemůže být zklamán, podobně jako naděje v Boha nemůže selhat.

2.2.8 *Maria – naděje lidstva*

Maria je ženou, skrze kterou vzešlo světlo světa. Ona je tou, jež dokázala Bohu říci své ano na jeho plán. V ní dochází blízkého počátku naplnění spásy tím, že přijala do svého lůna Spasitele, Mesiáše, Slovo jediného Boha. Přijala jej s velikou nadějí, byla si vědoma toho, že dává ze svého těla zrodit se Kristu a bere na sebe všechna rizika spojená s tím, že počala, ač byla teprve zasnoubena. Žila v neutuchající naději, nejen když s ním a s Josefem utíkala do Egypta, ale i když stála jako jediná z Ježíšových blízkých spolu s Janem pod křížem. Zde se nejvíce projevila její naděje – jako osvědčenost víry v jednotě s láskou.

Maria, první věřící v Krista, je i matkou naděje v Krista. Dává příklad bezmezné víry, lásky a naděje.⁵³¹ Ona je tou, která následovala svého Pána až do nebe a tak se stala příkladem cesty, znamením jisté naděje a útěchy, že i my jednou tohoto blaženého cíle dojdeme.⁵³² Vždyť ona se za nás ve své mateřské lásce stále stará a přimlouvá u svého Syna.⁵³³

⁵²⁶ Srov. BLAHA, J. *Židovské myšlení jako inspirace nejen pro křesťany*, str. 77.

⁵²⁷ Srov. ŠPNER, D. *Nástin křesťanské etiky a jejího významu v hledání smyslu života*, str. 71.

⁵²⁸ MARCEL, G. *K filosofii naděje*, str. 92.

⁵²⁹ Srov. tamtéž, str. 92-93.

⁵³⁰ Srov. HÄRING, B. *Láska je víc než přikázání*, str. 207.

⁵³¹ Srov. LG 65.

⁵³² Srov. LG 68.

⁵³³ Srov. LG 62.

Kristovým nanebevstoupením vystoupila i naše lidská substance do nebe k Bohu. Netrpí tím, že by se zmítala v nějakém nahodilém prostoru kdesi nad světem, ale je vedena k nebeskému Otci.⁵³⁴ „Že už je naše substance v ráji, to je naděje, která nás nese. Žít jako doufající znamená žít podle tohoto: vžít se do toho, co je nám samým vlastní, žít z Těla a v Těle Kristově.“⁵³⁵ Tak jistě dojdeme stejného údělu těla jako Maria i jako Kristus.

2.3 Shrnutí druhé kapitoly

Nadějí bychom se mohli zabývat hlouběji i v mnoha dalších tématech z pozic různých teologických i neteologických oborů. Je třeba zmínit dogmatickou teologii, konkrétně eschatologii, která představuje završení dějin, tj. splnění všech nadějí. Eschata, věci týkající se posledních časů, nejsou jen události, které mají přijít na konci, ale „jsou výsledkem vývoje, který dospěl ke svému završení. Nejsou pouze výsledkem dějin spásy, ale cílem, ke kterému dějiny spásy směřují a ve kterém se definitivně uskuteční všechna zaslíbení, která je uvedla do pohybu a nepřestávají je unášet k jejich naplnění.“⁵³⁶ Právě naděje vytváří nosný podstav i motivaci k pohybu dějin. Člověk nedochází spásy na konci časů jinak než ve spojení s Kristem, naší nadějí.

Vedle eschatologie by se dalo zabývat Moltmannovou teologií naděje, která se měla stát teologií budoucnosti. Její nepopiratelnou zásluhou je, že obrátila soustředěnost teologů k tématům zaslíbení a dějiny, zmrtvýchvstání v dějinách, zmrtvýchvstání jako zaslíbení, mrtvých vstání jako počátek nového stvoření, tj. transfigurace všech věcí.⁵³⁷

Nelze opomenout ani zcela zásadní téma: vzkříšení Ježíše Krista. Tato historická skutečnost má důsledky pro celé lidstvo. Opět toto téma by vystačilo na samostatnou práci. Kristus zrušil smrt a obnovil život. Vzkříšením osmého dne začíná nové stvoření. Kristovým vzkříšením se dostává lidu specifická naděje na účast lidského oslaveného těla v novém životě.

⁵³⁴ Srov. RATZINGER, J. O naději. *Communio*, 1998, roč. 2, č. 1, str. 30.

⁵³⁵ Tamtéž, str. 27-28.

⁵³⁶ NICOLAS, J. H. *Syntéza dogmatické teologie II. Vtělení slova*. Praha: Krystal OP, 2007, str. 225.

⁵³⁷ Srov. POUPARD, P. Naděje a beznadějnost v současné kultuře. *Studie*, 1984, [roč. neuveden], č. 92

3 NADĚJE V ENCYKLIKÁCH JANA PAVLA II.

A BENEDIKTA XVI.

Téma naděje patří, jak již bylo řečeno, k zásadní látce celého křesťanství. Je natolik nosné, že by ani nebylo možné, aby se neobjevovalo v církevních dokumentech. Podobně jako Písmo sv. zcela prolíná naděje, tak i církevní dokumenty jsou skrz naskrz pronikány nadějí. V této části práce se budeme soustředit na to, jakými nadějemi se zabývají encykliky posledních dvou papežů a všimneme si některých jejich aspektů.

V druhé části práce jsme se zmínili o rozdělení nadějí na „naděje malé“ a „naděje velké“. Takto je nazývá Benedikt XVI. ve své poslední encyklice „Spe salvi“ s podtitulem „O křesťanské naději“. Papež zdůrazňuje jejich rozdíl a dodává, že „malé naděje“ musí přerůst v „naděje velké“. Přesto však i „malé naděje“ neztrácejí svůj význam, neboť i ony směřují k dobrům (i když jen časným).⁵³⁸ Právě skrze ně člověk může dojít až k oné jediné naději, kterou je Bůh a nikdo nebo nic jiného. On je základem veškeré naděje, on zahrnuje celek.⁵³⁹

„Malé naděje“ patří nutně k životu a dokáží nás nasměrovat k správnému nejvyššímu cíli, a proto i ony mají v encyklikách své zastoupení. Zaměříme se tedy na pojem naděje, konkrétně na její výskyt v těchto dokumentech, a vypíchneme nejhlavnější témata, jež se k ní vztahují, a také způsob, jak se naděje dotýkají. Nebude se jednat o vyčerpávající výpovědi, ale spíše o nástin těchto témat.

Řekněme hned na začátku, že budeme opomíjet šíři, množství a hloubku témat, které se nachází v encyklice „Spe salvi“. Tato encyklika by si sama o sobě zasloužila zvláštní práci.

3.1 Jednota víry, naděje a lásky

Jak již bylo předloženo v předcházející kapitole, mezi Božskými ctnostmi existují pevné vazby. Encykliky na mnoha místech zmiňují víru, naději a lásku

(č. 2 v roce), str. 118.
⁵³⁸ Srov. SS 30.

pohromadě jako jeden cíl nebo prostředek k uskutečňování křesťanského života.⁵⁴⁰ V encyklice „Deus caritas est“ se přímo říká, že tyto ctnosti „jdou ruku v ruce“⁵⁴¹. Tato jednota trvá i přesto, že každé z těchto ctností se přiřazuje odlišná funkce, ctnost se jinak projevuje:

„Víra, naděje a láska jdou ruku v ruce. Naděje se prakticky projevuje jednak ve ctnosti trpělivosti, která nemizí ani v dobru, ani tehdy, když stojíme před zjevným neúspěchem, jednak ve ctnosti pokory, která přijímá Boží tajemství a má k Němu důvěru i v temných chvílích. Víra nám ukazuje Boha, jenž dal svého Syna za nás, a tak v nás probouzí vítěznou jistotu, že opravdu platí: Bůh je láska! Tímto způsobem víra proměňuje naši netrpělivost a naše pochybnosti v bezpečnou naději, že Bůh drží svět ve svých rukou a že navzdory všem temnotám Bůh vítězí, jak to prostřednictvím působivých obrazů skvostně vyjadřuje konec knihy *Zjevení*. Víra, která si uvědomuje Boží lásku projevenou na kříži v Ježíšově probodeném srdci, probouzí v příhodném čase lásku. Láska je světlem, v zásadě jediným světlem, které stále znovu prozařuje temný svět a dává nám odvahu žít a jednat. Láska je možná a my jsme schopni uplatňovat ji, protože jsme stvořeni k Božímu obrazu.“⁵⁴²

Tento text je jakýmsi shrnutím toho, co víra, naděje a láska znamenají pro křesťana. Naděje vzniká proměnou víry skrze trpělivost, při které se nedá prostor pochybnostem, a tak se stává bezpečnou. Tím se nastiňuje propojení s jinými ctnostmi. Od víry a naděje se přechází k lásce. Člověk je schopen ji uplatňovat, neboť mu toto Bůh od počátku vtiskl do tváře.

3.2 Naděje ve smrti a zmrtvýchvstání Krista

Naděje ve zmrtvýchvstání náleží k základním křesťanským prvkům víry. Světlo zmrtvýchvstání prozařuje celou nauku křesťanství, je středem víry, prozařuje život člověka i celý svět. Bůh Otec poslal ze své nevyšlovné lásky svého Syna, aby svět vykoupil z hříchu. Jeho utrpení pro nás znamená počátek spásy a jeho zmrtvýchvstáním se pro nás otvírá naděje. V Kristově kříži už vidíme počátek vítězství, toho vítězství, které se naplno projevilo třetího dne. Proto v encyklice o

⁵³⁹ Srov. SS 31.

⁵⁴⁰ Srov. např. JAN PAVEL II. *Dominum et vivificantem*. Praha: Zvon, 1997, DEV 66; JAN PAVEL II. *Dives in misericordia*. Praha: Zvon, 1996, DIM 15; JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-139-3, LE 24; JAN PAVEL II. *Ecclesia de eucharistia*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, EDE 36; BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*. Praha: Paulínky, 2006, DCE 39; JAN PAVEL II. *Redemptor hominis*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-178-4, RH 22; JAN PAVEL II. *Redemptoris mater*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-116-4, RMa 2.

⁵⁴¹ DCE 39.

Božím milosrdenství papež Jan Pavel II. říká:

„Kristus ve svém zmrtvýchvstání ukázal Boha milosrdné lásky právě tím, že na sebe jako cestu ke zmrtvýchvstání přijal kříž. A proto když si připomínáme Kristův kříž, jeho utrpení a smrt, naše víra i naděje se soustřeďují na Zmrtvýchvstalého.“⁵⁴³

Bůh člověku otvírá svou milostí duchovní prostor naděje, na němž zůstává odpovědnost, aby svou svobodnou vůlí tuto naději přijal.⁵⁴⁴ I přes složitosti světa nachází křesťan obrovskou hodnotu kříže:

„V Kristově spásonosném kříži, v daru Ducha svatého a ve svátostech prýšticích z probodeného Vykupitelova boku⁵⁴⁵ nalézá věřící člověk milost a sílu ke stálému zachovávání svatého Božího zákona, a to i za nejtěžších okolností.“⁵⁴⁶

Kristovo vykoupení nám dává možnost uskutečnit plnou pravdu o našem bytí. Boží přikázání jsou zcela určitě taková, aby je člověk s Boží milostí mohl a byl schopen plnit. Kristův kříž završuje všechno zlo, stává se eschatologickým znamením. Vždyť na jeho vrcholu visí Boží milosrdenství, Boží láska k lidem. A láska je silnější než smrt.⁵⁴⁷

Kristova krev vykupuje, očišťuje a zachraňuje; je to krev Prostředníka Nové smlouvy. Krev Kristova sděluje člověku jeho povolání: vydávání sebe sama v plnosti lásky.⁵⁴⁸ Člověku jsou skrze ni odpuštěny hříchy, je „zdrojem dokonalého vykoupení a zdrojem nového života.“⁵⁴⁹

„Z této Kristovy krve čerpají lidé sílu, aby se věnovali horlivé práci pro život. Právě tato krev je pevným důvodem naděje, ba dokonce je základem absolutní jistoty, že z Božího úradku budoucí vítězství patří životu.“⁵⁵⁰

Encyklika „*Ecclesia de eucharistia*“ rozsáhle předkládá vztah eucharistie a církve. Téma vzkříšení Krista je s eucharistií nerozlučně spojeno, stejně tak jako

⁵⁴² DCE 39.

⁵⁴³ DIM 8.

⁵⁴⁴ Srov. JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*. Praha: Zvon, 1994, VS 103.

⁵⁴⁵ Srov. Jan 19,34.

⁵⁴⁶ VS 103.

⁵⁴⁷ Srov. DIM 8.

⁵⁴⁸ Srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*. Praha: Zvon, 1995, EV 25.

⁵⁴⁹ EV 25.

⁵⁵⁰ EV 25.

jeho obět' na kříži. Eucharistií jsme vtaženi dynamickým způsobem do Kristova obětního úkonu.⁵⁵¹

V encyklice „Spe salvi“ čteme: „Tento nevinně trpící se stal jistotou naděje.“⁵⁵² A dále: „Bůh je spravedlnost a spravedlnost zjednává. To je naše útěcha i naděje. S jeho spravedlností je dána také milost, jak zjišťujeme v pohledu na Krista ukřižovaného a vzkříšeného.“⁵⁵³ Papež zde dává do kontextu Kristův kříž, jeho vzkříšení a milosrdenství se spravedlností.

Vykoupení člověka se zakládá na naději v Ježíše Krista, což víme z Písma sv: „*Jsmo spaseni v naději*“⁵⁵⁴ To nám je jistotou. V encyklice „Spe salvi“ hned na počátku čteme:

„Vykoupení se nám dostalo tím způsobem, že jsme byli obdařeni nadějí, a sice takovou nadějí, na kterou se můžeme spolehnout a v jejíž síle můžeme čelit přítomnosti.“⁵⁵⁵

Jak čteme dále v 8. článku, naděje – víra spojuje přítomnost s budoucností. Naděje v budoucí věci se vztahují k přítomnosti.

3.3 Naděje a Eucharistie

Nejvíce se eucharistií zabývá „Ecclesia de eucharistia“, encyklika o eucharistii a jejím vztahu k církvi. Eucharistie je „zdrojem a vrcholem celého křesťanského života“⁵⁵⁶ Je smlouvou novou a věčnou,⁵⁵⁷ zárukou naší budoucí slávy ve vzkříšení,⁵⁵⁸ v eucharistii „se nachází poklad církve, srdce světa, záruka cíle, po němž každý člověk, byť i nevědomě, dychtí.“⁵⁵⁹ Eucharistie je nadějí celé církve, neboť z ní církev žije.⁵⁶⁰ „V eucharistii všechno vyjadřuje důvěryplné očekávání.“⁵⁶¹ Byla od počátku nadějí prvních křesťanů:

⁵⁵¹ Srov. DCE 13.

⁵⁵² SS 43.

⁵⁵³ SS 44.

⁵⁵⁴ Řím 8,24.

⁵⁵⁵ SS 1.

⁵⁵⁶ LG 11.

⁵⁵⁷ Srov. Mk 14,24; Lk 22,20; 1 Kor 11,25.

⁵⁵⁸ Srov. EDE 18.

⁵⁵⁹ EDE 59.

⁵⁶⁰ Srov. EDE 1.

⁵⁶¹ EDE 18.

„Když o Letnicích církev, lid nové smlouvy, začala své putování k nebeské vlasti, Nejsvětější svátost nadále pravidelně doprovázela její dny a naplňovala je důvěryplnou nadějí.“⁵⁶²

Eucharistie nás zaměřuje k očekávání posledních dnů a vyjadřuje a upevňuje nás ve společenství s nebeskou církví.⁵⁶³ Dává podnět našemu dějinnému putování: „klade semeno živé naděje do denního nasazení každého člověka v jeho vlastních úkolech.“⁵⁶⁴ Křesťan má svědčit o smrti Páně a zvěstovat jeho druhý příchod: „proměňovat svět tak, aby se stal jistým způsobem ‘eucharistickým‘. Právě tento plod proměny existence a úsilí změnit svět podle evangelia dávají zazářit eschatologickému napětí eucharistické slavnosti a celého křesťanského života.“⁵⁶⁵ Křesťanská naděje musí zazářit i těm, kteří se potýkají s problémy dnešního globalizovaného světa, zvláště těm nejslabším a nejchudším.⁵⁶⁶ Zdá se, jako by neměli dost naděje, ale právě proto a „také kvůli tomu chtěl Pán zůstat s námi v eucharistii a vložil do této obětní a komunitní přítomnosti příslib obnovy lidstva jeho láskou.“⁵⁶⁷

Slavení eucharistie následuje vznik společenství, upevňuje jej a přivádí k dokonalosti. V tomto společenství se předpokládá stav milosti a praktikování ctností víry, naděje a lásky.⁵⁶⁸ „Jen tak má totiž člověk společenství s Otcem, Synem a Duchem Svatým.“⁵⁶⁹ Křesťanu se ukládá konkrétní mravní povinnost neztratit žádnou z těchto ctností, aby se mohl podílet na Těle a Krvi Páně s nezkaženou myslí a čistým svědomím.

V závěru encykliky o eucharistii papež vzpomíná na svou první mši sv., kdy se jeho oči upřely na hostii a na kalich, a spojuje tento prožitek se zážitkem učedníků z Emauz.⁵⁷⁰ Kristus jim tehdy „otevřel oči pro světlo a srdce pro naději“⁵⁷¹. I dnes nám Ježíš otevírá oči, „kráčí s námi jako naše síla a náš pokrm na cestu a činí z nás

⁵⁶² EDE 1.

⁵⁶³ Srov. EDE 19.

⁵⁶⁴ EDE 20.

⁵⁶⁵ EDE 20.

⁵⁶⁶ Srov. EDE 20.

⁵⁶⁷ EDE 20.

⁵⁶⁸ Srov. EDE 36.

⁵⁶⁹ EDE 36.

⁵⁷⁰ Srov. Lk 24,13-25.

⁵⁷¹ EDE 59.

svědky naděje pro všechny“⁵⁷².

V encyklice „Spe salvi“ Benedikt XVI. mluví o praktické podobě křesťanské naděje. Už v raném židovství se nacházela myšlenka, že lze pomoci zemřelým, kteří se nachází v přechodném stavu. Odtud křesťané přejali analogickou praxi.⁵⁷³ „Duším zemřelých je pak možné darovat prostřednictvím eucharistie, modlitby a almužny ‘zotavení a osvěžení‘.“⁵⁷⁴

3.4 Jednota církve

V encyklice „Redemptor hominis“ se nachází aspekt naděje v udržení jednoty celé církve. Papež navazuje na 2. vatikánský koncil a zmiňuje se o soudržnosti všeho Božího lidu, který si je vědom svého spásonosného poslání.⁵⁷⁵ Situace po koncilu není jednoduchá, když se loď církve otřásá ve změtích vnitřních neklidů. Nadějí však zůstává, že se tato loď nerozlomí, ale vydrží nápor sebe sama.

Myšlenka jednoty je více rozvinuta v encyklice o ekumenickém úsilí „Ut unum sint“. Celá tato encyklika se upíná k naději v Krista, který se za jednotu úpěnlivě modlil.⁵⁷⁶ I církve si bere požadavek sjednocení za své a snaží se o její nastolení. Naděje na jednotu křesťanů vychází podle této encykliky z jednoty Boží Trojice:

„Katolická církev s nadějí přijímá ekumenické úsilí za své jako imperativ křesťanského svědomí osvíceného vírou a vedeného láskou. I zde je možné použít slova svatého Pavla k prvním křesťanům Říma: "Boží láska je nám vylita do srdce skrze Ducha svatého," a proto naše "naděje neklame" (Řím 5,5). Touto nadějí je naděje na jednotu křesťanů, která nachází svůj božský pramen v trojiční jednotě Otce, Syna a Ducha svatého.“⁵⁷⁷

Všichni věřící jsou jedno, v Duchu mají totiž společenství se Synem a skrze něj jsou v Duchu spojeni s Otcem.⁵⁷⁸

Encyklika poukazuje na církev, k níž patří i utrpení. Přesto má stálou oporu v naději. Tou je církvi Kristus sám; na něm je církev i naděje pevně postavena a nic jimi neotřese:

⁵⁷² EDE 59.

⁵⁷³ Srov. SS 48.

⁵⁷⁴ SS 48.

⁵⁷⁵ Srov. RH 3.

⁵⁷⁶ Srov. Jan 7,21-22.

⁵⁷⁷ JAN PAVEL II. *Ut unum sint*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-140-7, UUS 8.

„Víme, že církev při své pozemské pouti trpěla a bude trpět protivenstvími a pronásledováním. Avšak naděje, která je církvi oporou, je neochvějná, stejně jako je nezničitelná radost, která z této naděje plyne. Pevnou a věčnou skálou, na níž je církev založena, je totiž Ježíš Kristus, její Pán.“⁵⁷⁹

Při budování jednoty se užívají různé nástroje k rozlišení toho, co je potřebné pro ekumenické hnutí a obrácení. Vzniklá ekumenická studia jsou důležitá ze dvou důvodů: „ukazují značný pokrok, kterého již bylo dosaženo, a dodávají naději tím, že vytvářejí bezpečný základ pro další zkoumání, které musí pokračovat a dále se prohlubovat.“⁵⁸⁰

V encyklice „Ut unum sint“ dále papež zmiňuje důležitost setkání ekumenického charakteru. V následujícím článku mluví o modlitbě, která je důležitou součástí takových setkání. Tato modlitební shromáždění vytváří společnou strukturu, jak říká encyklika – společné knihy o jednotě. A právě tato kniha psaná mnoha generacemi svědčí o možnosti jednoty. Společná modlitba křesťanů je nadějí na opravdovou jednotu, neboť směřuje ke stejnému cíli.

„Není žádné závažné či významné události, které by neprospívala společná přítomnost a modlitba křesťanů. Není možné, abych všechna tato setkání vyjmenovával, přestože každé z nich si uvedení zaslouhuje. Pán nás opravdu vzal za ruku a vede nás. Tato vzájemná obdarování a modlitby již napsaly velký počet stran naší "knihy o jednotě", "knihy", jíž musíme neustále listovat a stále ji číst, abychom z ní mohli čerpat inspiraci a naději.“⁵⁸¹

Právě současný stav rozdělenosti křesťanů vede ty, kteří se modlí za jednotu, k větší naději. Svěřují Kristu budoucnost své jednoty i svého společenství. Kristus je tím, v němž se jednota všech uskutečňuje.⁵⁸² Společná modlitba v sobě zahrnuje naději na jednotu, vyjadřuje nezlomnou důvěru věřících, že se stane to, oč sám Ježíš prosil. Modlitba je zásadním momentem získávání milostí k znovusjednocení. Skrze naději v Ducha sv. můžeme této milosti dosahovat. On je tím, který nás může zbavit bolestivých vzpomínek na naše rozdělení.⁵⁸³ Je třeba modlit se v Duchu sv., neboť „Duch nás může obdarovat prozíravostí, silou a odvahou učinit jakékoli nezbytné

⁵⁷⁸ Srov. UUS 9.

⁵⁷⁹ UUS 4.

⁵⁸⁰ UUS 17.

⁵⁸¹ UUS 25.

⁵⁸² UUS 26.

kroky, aby naše úsilí bylo stále věrohodnější.“⁵⁸⁴

V 53. článku papež připomíná dvě události, jež mají význam pro utváření jednoty východu se západem. Jde o výročí evangelizační aktivity svatých Cyrila a Metoděje a prohlášení sv. Benedikta patronem Evropy. Obě odkazují na společné kořeny: věrozvěstové tvoří most společné nauky a zakladatel západního mnišství na spiritualitu. Společné prvky východu i západu vzbuzují naději na uskutečňování jednoty⁵⁸⁵:

„Mým záměrem nebylo pouze znovu připomínat historickou pravdu o křesťanství v Evropě, ale také nabídnout důležité téma pro dialog mezi Východem a Západem, který v době po koncilu vzbuzuje tak veliké naděje. Jak ve svatém Benediktu, tak ve svatých Cyrilu a Metoději může Evropa znovu objevit své duchovní kořeny.“⁵⁸⁶

Naděje na sjednocení předložené 2. vatikánským koncilem daly podnět dvoustranným teologickým dialogům s různými církvemi a církevními společenstvími Západu. Tyto dialogy byly plodné a velice slibné.⁵⁸⁷ Ač ještě není vše dokončeno a v nastoupeném úsilí nás čeká ještě dlouhá cesta, usmíření a sjednocení obou stran se má stávat stále zářivějším znamením naděje a útěchy pro všechno lidstvo.⁵⁸⁸

V encyklice „Redemptoris missio“ se výraz naděje také vyskytuje ve spojení s jednotou církevního společenství. Každé církevní společenství musí žít (mimo jiné) v jednotě s místní i všeobecnou církví a v upřímném společenství s pastýři. Nově vznikající církevní obce jsou výrazem pravého společenství a nadějí pro celou církev.⁵⁸⁹

V 55. článku této encykliky se mluví o možném dialogu i mimo křesťanství. Je ovšem zapotřebí mít stále na paměti, že církev je vlastní (řádnou) cestou spásy a jen ona sama má plnost prostředků k dosažení spásy.⁵⁹⁰ Ale přesto má dialog hodnotu, jestliže je „založen na naději a lásce a přináší plody v Duchu“⁵⁹¹. „Ostatní

⁵⁸³ Srov. UUS 102.

⁵⁸⁴ UUS 102.

⁵⁸⁵ Srov. UUS 53.

⁵⁸⁶ UUS 53.

⁵⁸⁷ Srov. UUS 69.

⁵⁸⁸ Srov. UUS 99.

⁵⁸⁹ Srov. JAN PAVEL II. *Redemptoris missio*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-101-6, RMi 51.

⁵⁹⁰ Srov. RMi 55.

⁵⁹¹ RMi 56.

náboženství jsou pro církve výzvou a povzbuzením k prohlubování vlastních kořenů.⁵⁹²

Encyklika „Redemptoris Mater“ cituje „Lumen Gentium“, kde se píše o radosti nad tím, že ani mezi odloučenými bratry nechybí ti, kteří mají Matku Boží ve velké úctě.⁵⁹³ „(Maria) září před putujícím Božím lidem jako znamení jisté naděje a útěchy.“⁵⁹⁴ Maria je matkou všech křesťanů, je proto i nadějí na sjednocení. Maria by mohla být duší poslušnosti víry v bratrského dialogu, vždyť ona v modlitbě s učedníky očekávala ve večeřadle seslání Ducha sv.⁵⁹⁵

3.5 Naděje a Duch svatý

Aspekt naděje týkající se spojitosti s Duchem sv. se nejvyšší měrou nalézá v encyklice o Duchu sv. v životě církve a světa – „Dominum et vivificantem“. Církev vyznává Ducha sv. jako Pána a dárce života. Všechny starozákonní i novozákonní přísliby se týkaly života a křesťan se má udržovat v životě podle Ducha.⁵⁹⁶ „Duch sv. je božská osoba, která přebývá přímo v srdci křesťanské víry a je pramenem a dynamickou silou obnovy církve.“⁵⁹⁷ Duch oživuje křesťanskou víru tak, že se z ní stává víra nestrnulá; víra žijící otevřeným pohledem vpřed – a tedy naděje. Duch sv. víru pozvedá z usazenosti. Dech života Ducha sv. křesťan pociťuje, když se modlí. Je to Duch sv., který nás učí modlit se, který se modlí jakoby za nás nevyjádřitelnými vzdechy (naděje).⁵⁹⁸ Modlitbou v Duchu svatém člověk vyžívá a účastní se života v Boží Trojici. Duch sv. podněcuje touhu po svatosti a tak přivádí člověka do jednoty se sebou samým.⁵⁹⁹ Duch sv. se modlí s církví a v církvi. Jeho modlitba je neustále pronášena; bez přestání zní ono nadějně „Přijď, Pane Ježíši!“⁶⁰⁰ z úst Snoubenky – církve.⁶⁰¹

⁵⁹² RMi 56.

⁵⁹³ Srov. LG 68.

⁵⁹⁴ LG 68.

⁵⁹⁵ Srov. RMa 33.

⁵⁹⁶ Srov. Řím 8.

⁵⁹⁷ DEV 2.

⁵⁹⁸ Srov. Řím 8,26.

⁵⁹⁹ Srov. DEV 65.

⁶⁰⁰ Zj 22,20.

„Je to naděje eschatologická, naděje na konečné dovršení v Bohu, naděje na věčné království, které se uskutečňuje účastí na životě nejsvětější Trojice. Duch svatý, daný apoštolům jako Přímiluvce, střeží a oživuje tuto naději v srdci církve.“⁶⁰²

Život podle Ducha však má v dnešní společnosti tvrdou opozici v podobě ideologického materialismu. Pravý materialismus je úzce spojen s ateismem, tj. s popřením Ducha. Mluví se v něm pouze o duchu odvozeném z hmoty (epifenoménu hmoty). Naproti tomu je třeba zdůrazňovat tužby Ducha.⁶⁰³ I církve ukazují na správné pojetí Ducha i naději v něj: „žít podle Ducha tužbami po Božím příchodu, po jeho vtělení a jeho stále novém sdělování v Duchu svatém.“⁶⁰⁴ Sv. Pavel ve své teologii používá rozdílnou dvojici duch – tělo. Její části obsahují rozdíl mezi životem a smrtí. Duch dává život, kdežto samotné tělo jen smrt. V dnešním světě se objevuje mnoho známek druhého prvku z dvojice; ať už se jedná o přirozenou konečnou část lidského života na této zemi, nebo o zbrojení, jaderné nebezpečí, abort, euthanasie, bídu, hlad, hospodářské a mravní problémy, atentáty, války... Ale v tom všem nezaznívá v nás snad touha a nářek samého Ducha, toužícího po našem oživení v něm?⁶⁰⁵ „Ano, nařkáme, ale v očekávání plném neochvějně naděje, protože právě k tomuto lidství přistoupil Bůh, který je Duch.“⁶⁰⁶

Dnešní člověk dychtí po novém „objevení Boha v realitě nekonečného Ducha“⁶⁰⁷. Tužby člověka směřují k tomu, že v něm naleznou tajemství lásky, sílu k novému stvoření a toho, který dává život.⁶⁰⁸ V tom tkví naděje člověka ve vztahu k Bohu Duchu svatému. Encyklika zmiňuje rozhovor Ježíše se Samařankou⁶⁰⁹ Ona uvěřila Ježíši, že je Mesiáš, očekávaná naděje.

O letnicích přijali apoštolové Ducha sv., jenž z nich činí svědky a proroky.⁶¹⁰ Dále do nich vlévá „vyrovnanou odvahu, která je vede k tomu, aby se dělili s druhými o své zkušenosti s Ježíšem i o naději, kterou byli naplněni.“⁶¹¹ Podobně i dnes je

⁶⁰¹ Srov. DEV 66.

⁶⁰² DEV 66.

⁶⁰³ Srov. DEV 56.

⁶⁰⁴ DEV 56.

⁶⁰⁵ Srov. DEV 57.

⁶⁰⁶ DEV 57.

⁶⁰⁷ DEV 2.

⁶⁰⁸ Srov. DEV 2.

⁶⁰⁹ Srov. Jan 4,1-42.

⁶¹⁰ Srov. Sk 1,8; 2,17-18.

⁶¹¹ RMi 24.

každý křesťan zván, aby tohoto Ducha odvahy přijímal a s nadějí zvěstoval svou víru.

Duch sv. se nachází jak v srdci člověka, tak i v srdci církve. „Cesta církve prochází srdcem člověka, protože zde je ukryté místo spasitelného setkání s Duchem svatým, s Bohem skrytým“⁶¹² V srdci se Duch sv. projevuje jako Duch Pravdy, Paraklétos, Utěšitel, Přímluvce, Zastánce. On nepřestává střežit naději všech lidských tvorů. Církev prosí o plody lásky, v nichž člověk vkládá svou naději, a tak dochází štěstí uskutečněné v Bohu. Jsou jimi: radost, kterou svět nemůže vzít,⁶¹³ spravedlnost, pokoj a radost v Duchu svatém⁶¹⁴ a také o mír – vnitřní pokoj. O něj usiluje a v něj doufá s rozechvělou nadějí lidstvo, národy, kontinenty, že jej dosáhne.⁶¹⁵

3.6 Naděje a hlásání evangelia

Hlásání Božího slova je úkolem jak celé církve, tak i jednotlivců. Evangelium, radostná zvěst, svědčí o velikých Božích skutcích, které Bůh učinil a činí pro lid. K šíření Boží zvěsti patří neodmyslitelně naděje, jíž je Písmo sv. plné od začátku až do konce. Tak i hlasatel svým vystupováním předkládá nejen ono slovo napsané (dnes) na papíru, ale předává spolu s ním i ducha naděje, bez něhož by se slovo stávalo nic neříkajícím povrchním vyprávěním.

Apoštolové se po seslání Ducha sv. rozešli hlásat Boží Slovo, dostali sílu k tomu, aby vydávali svědectví o zkušenosti s Ježíšem i o naději, kterou byli aktuálně naplněni.⁶¹⁶ Při vstupu do jiných kultur ponechávali těmto kulturám vlastní tradice, pokud nebyly v přímém rozporu s evangeliem.⁶¹⁷ Tak tomu bylo nadále během staletí, kdy misionáři přicházeli do různých zemí světa. „Misionáři respektovali tuto linii a neustále měli na mysli očekávání a naděje, starosti a utrpení i kulturu lidí, aby jim zvěstovali spásu v Kristu.“⁶¹⁸

Úloha hlásat všem národům evangelium⁶¹⁹ není jednoduchá.⁶²⁰ Objevují se

⁶¹² DEV 67.

⁶¹³ Srov. Jan 16,22.

⁶¹⁴ Srov. Řím 14,17; Gal 15,22.

⁶¹⁵ Srov. DEV 67.

⁶¹⁶ Srov. RMi 25.

⁶¹⁷ Srov. RMi 24.

⁶¹⁸ RMi 25.

⁶¹⁹ Srov. Mt 28,19.

⁶²⁰ Srov. RMi 35.

i vnitřní potíže. Papež uvádí více příčin: „rozdělení křesťanů, odkřesťanštění v křesťanských zemích, úbytek povolání k apoštolátu, odpudivá svědectví věřících a křesťanských společenství, kteří ve svém životě nenásledují Kristův vzor.“⁶²¹ Dále uvádí jednu z nejvýznamnějších příčin zmenšeného zájmu o misijní aktivitu – lhostejné smýšlení a netečnost pramenící z nesprávných teologických představ.⁶²² Jan Pavel II. cituje svého předchůdce, papeže Pavla VI., který ve své encyklice „*Evangelii nuntiandi*“ poukazuje na „nedostatek horlivosti, který je tím horší, poněvadž jeho zdrojem je naše vlastní nitro; projevuje se celkovou únavou, zklamáním, zpohodlněním, nezájmem a především nedostatkem radosti a naděje“⁶²³. Tyto vnitřní potíže v lidu jsou bolestnější nežli ty, které vycházejí z kultury nebo ze zákazu vstupu misionářům.⁶²⁴

Chybějící křesťanská naděje při hlásání evangelia (ať už na nových místech, kde ještě nebylo křesťanství hlásáno, nebo v místech s vyhaslou vírou) je závažným nedostatkem. Dostatek naděje „nás posiluje, abychom se zasadili ze všech sil o novou evangelizaci a za univerzální misijní činnost“.⁶²⁵ Existuje ještě mnoho míst, na nichž lidé teprve očekávají, až jim bude evangelium hlásáno. K tomu, aby se tak stalo, potřebují misionáři vyvinout velké úsilí.⁶²⁶

Hlasatelé evangelia se mají připodobnit prvním křesťanům, kteří s velikým nadšením svědčili ve svém okolí o Kristu, a tak se radostná zvěst velice rychle šířila.⁶²⁷ Papež se dále obrací přímo na konkrétní skupinu křesťanů: na mladá společenství a mladé církve. Ujišťuje je o jejich širokých možnostech a úkolu pro celou církev:

„Vy jste nyní naděje této naší dva tisíce roků staré církve: protože jste mladí ve víře, musíte být jako první křesťané a vyzařovat nadšení a odvahu v nezištné odevzdanosti Bohu a bratřím; jedním slovem, máte se vydat na cestu svatosti. Jen tak můžete být Božím znamením ve světě a znovu oživit ve svých zemích velká misijní díla první církve. A stanete se i kvasem pro starší církve.“

⁶²¹ RMi 36.

⁶²² Srov. RMi 36.

⁶²³ PAVEL VI. *Evangelii nuntiandi*. Praha: Zvon, 1990, 80.

⁶²⁴ Srov. RMi 35-36.

⁶²⁵ RMi 86.

⁶²⁶ Srov. RMi 86.

⁶²⁷ RMi 90.

V hlásání evangelia není pro pesimismus místo. Jsou to právě mladí křesťané, kteří dokáží svým životním elánem spojeným s pevnou vírou, nadějí a láskou oslovit nejen další vrstevníky, ale i starší věkové skupiny.

„Misionář je člověkem blahoslavenství.“⁶²⁸ K hlasateli evangelia patří i morální kvality, které jsou v blahoslavenstvích obsaženy. Odkládá pouze právní důsledky života, ale nastupuje cestu dokonalosti. To, co hlásá, dokazuje svým vlastním životem.⁶²⁹

„Podstatným znakem každého pravého misionářského života je vnitřní radost pramenící z víry. Ve světě ustrašeném a plném úzkosti, na který doléhají četné problémy, které vedou k pesimismu, musí být hlasatel ‘radostné zvěsti‘ člověkem, který našel v Kristu pravou naději.“⁶³⁰ Množství a tíže problémů světa nemohou misionáře zkrušit, neboť je člověkem optimismu, jenž se zakládá na naději v Krista.

Encyklika „Spe salvi“ mluví o evangeliu jako o performativním sdělení měnící životy: „Temná vrata času, budoucnosti, byla otevřena dokořán. Kdo má naději, žije jinak; byl mu totiž darován nový život.“⁶³¹

V 29. článku papež představuje postavu sv. Augustina, jemuž nahání evangelium blahodárný strach. Ten nám „brání, abychom žili sami pro sebe, a nutí nás, abychom společnou naději předávali dále.“⁶³²

Encyklika „Evangelium vitae“ nabádá k hlásání evangelia, především jeho podstaty:

„To je zvěst o Bohu žijícím a blízkém, který nás volá k hlubokému sjednocení s ním a vede nás k jisté naději na věčný život. Je to potvrzení nejužšího vztahu mezi lidskou osobou, jejím životem a její tělesností. Ukazuje nám lidský život jako život, který uznává, že je darem přijatým od Boha, plodem a znamením jeho lásky.“⁶³³

Evangelium se nehlásá jen pro znalost informací o Bohu a člověku, ale jako prostředek na cestě k přislíbenému věčnému životu. Už zde na zemi se nám předkládá mnoho vzácných poučení o lidském životě.

Přidejme ještě zmínku o encyklice k připomínce evangelizačního díla sv. Cyrila

⁶²⁸ RMi 91.

⁶²⁹ Srov. VS 16.

⁶³⁰ RMi 91.

⁶³¹ SS 2.

⁶³² SS 29.

a sv. Metoděje – „Slavorum apostoli“. Jejich obrovské dílo by nikdy nemělo takovou sílu a víc jak tisícileté trvání, kdyby jim chyběla víra, láska a naděje. Poté, co zahájili misii, prožívali svůj život „na cestách, se strádáním, utrpením, nepřátelským smýšlením a pronásledováním, které Metoděje dokonce přivedlo do krutého vězení. To všechno snášeli se silnou vírou a neochvějnou nadějí v Boha.“⁶³⁴

3.7 Naděje na sociální spravedlnost

Encyklika „Sollicitudo rei socialis“ se zaměřuje na sociální otázky minulého století a jejich vztah k církvi. Platnost encykliky však sahá i do dneška. Pojem naděje užívaný v této encyklice vyjadřuje spíše „nižší naděje“. Papež vyzývá k větší angažovanosti pro chudé. Láska má utvářet v druhých lidech naději na lepší budoucnost.

„Láska k chudým, kterou by měl projevovat každý křesťan, je napodobením Kristovy lásky a ta by měla zahrnovat velké zástupy hladovějících, žebrajících, bezdomovců, lidí bez lékařské péče a bez naděje na lepší budoucnost.“⁶³⁵

Svatý otec dále připomíná slova 2. vatikánského koncilu:

„Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků, a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu.“⁶³⁶

Dále papež navazuje na encykliku „Populorum progressio“ Pavla VI. V ní se nacházela naděje na rozvoj a převládal jistý optimismus v sociálních otázkách. Bohužel encyklikou vkládané naděje ve změny sociální situace se nevyplnily. Mnoho milionů lidí je bez naděje, jejich sociální postavení se bohužel nezměnilo. Odpovědnost za nesplnění této naděje neseme my všichni.⁶³⁷

⁶³³ EV 81.

⁶³⁴ JAN PAVEL II. *Slavorum apostoli*. http://www.moraviamagna.cz/dokumenty/d_slavor.htm, [staženo dne 21.4.2009], SA 1.

⁶³⁵ JAN PAVEL II. *Sollicitudo rei socialis*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-154-7, SRS Předmluva. Srov. SRS 42.

⁶³⁶ GS 1.

⁶³⁷ Srov. SRS 13; SRS 20.

Kromě toho se encyklika zmiňuje o půjčkách vyspělých zemí, které měly být nadějí pro chudé země, aby měli možnost je investovat do místního rozvoje. Avšak ani půjčky nesplnily svůj účel tak, jak měly.⁶³⁸

Encyklika „*Laborem exercens*“ o lidské práci rovněž navazuje na encykliku „*Populorum progressio*“. Smysl lidské existence shledává v lidské práci, která má tudíž velký význam pro každého člověka. Nachází se v ní aspekty kladné i záporné.⁶³⁹

„Je to hledisko odvěké a prvořadé, stále aktuální, a stále vyžaduje, aby se o něm přemýšlelo a odhodlaně svědčilo. Neboť ustavičně vyvstávají nové otázky a problémy, ustavičně se rodí nové naděje, ale také obavy a ohrožení. Jsou spojeny se základním rozměrem lidské existence, který každodenně utváří život člověka, z kterého jeho život čerpá svou důstojnost, ale v kterém je zároveň obsažena trvalá míra lidského strádání, utrpení, a též škody a nespravedlnosti zasahující hluboko do společenského života v rámci jednotlivých národů i v měřítku mezinárodním.“⁶⁴⁰

Mezinárodní měřítko zahrnuje i fakt, že se do pracovního procesu zapojují nové národy. Je třeba se s tímto mnohdy i omezujícím faktorem smířit. Přijetí nových pracovních a kvalifikovaných sil ze strany vyspělého světa se může stát nadějí pro miliony lidí, kteří žijí v bídě nedůstojné člověka.⁶⁴¹

Encyklika dále zmiňuje postavení lidí, kteří nemají naději na vlastnění pozemku. Tito zemědělci jsou odkázáni na robotnickou práci. Nacházejí se v situaci bez právní pomoci.⁶⁴²

Lidská práce je úsilím celého člověka, ať již se jedná o práci duševní, nebo tělesnou.⁶⁴³ Vnitřní úsilí člověka má být „doprovázené vírou, nadějí a láskou, aby se s pomocí těchto pouček dostalo práci konkrétního člověka smyslu, jaký má před Bohem a kterým je práce zapojena do díla spásy jako jeho obvyklý, a zároveň obzvláště důležitý prvek a součást.“⁶⁴⁴ Práce člověka je spojena s Kristovým křížem i s jeho zmrtvýchvstáním. Křesťan má den co den brát na sebe svůj kříž, který Kristus svým zmrtvýchvstáním očistil a povznesl.⁶⁴⁵ „V lidské práci nalézá křesťan část Kristova kříže a přijímá ji v témže duchu vykoupení, v jakém Pán přijal za nás svůj

⁶³⁸ Srov. SRS 19.

⁶³⁹ Srov. LE 1.

⁶⁴⁰ LE 1.

⁶⁴¹ Srov. LE 1.

⁶⁴² Srov. LE 21.

⁶⁴³ Srov. LE 24.

⁶⁴⁴ LE 24.

kříž.⁶⁴⁶

Na závěr zmiňme encykliku „Deus caritas est“. Ve svém 40. článku poukazuje na sociální lásku světců, kteří uplatňovali svou lásku chudým, potřebným a nemocným příkladným způsobem. Všichni světcí tím vnášejí světlo do dějin lidstva. Jsou to mužové a ženy víry, naděje a lásky.⁶⁴⁷

3.8 Naděje a ochrana lidského života

Encyklika „Evangelium vitae“ mluví o životě, nedotknutelném dobru člověka. Sama církev si uvědomuje, že pravda o člověku patří k součásti evangelia. Proto ji k němu zařazuje a hlásá:

„...radostnou zvěst, počátek nepřemožitelné naděje a pravé radosti pro každé období dějin. Evangelium o lásce Boha k lidem, evangelium o hodnotě osobnosti a jedinečné evangelium o samotném životě tvoří jedno nedělitelné evangelium – radostnou zvěst.“⁶⁴⁸

Bohužel encyklika musí poukazovat na neblahé důsledky dnešního přístupu člověka k životu vlastnímu i cizímu. Jedná se konkrétně o eutanázii a abort. Papež prohlašuje tento přístup za těžce hříšný a označuje jej jako „kulturu smrti“⁶⁴⁹. Tato kultura nespočívá v naději, ale dobrovolně se poddává beznaději, ztrácí tím vědomě smysl života i víru v Boha. „Člověk zůstává přemožen a pokořen smrtí, která nenapravitelně uzavírá každou perspektivu očekávání a naděje.“⁶⁵⁰

V 25. článku této encykliky papež mluví o znamení naděje na život. Krev kteréhokoli člověka proniká k Hospodinu. Tak i krev Kristova, která byla prolita za každého člověka. „Právě tato krev je pevným důvodem naděje, ba dokonce je základem absolutní jistoty, že z Božího úradku budoucí vítězství patří životu.“⁶⁵¹

Lékařská věda je dnes schopna provést takových zásahů, které by dříve nebyly ani myslitelné. To tvoří naději pro mnoho nemocných lidí, zdravotně postižených i umírajících. Možnosti lékařství utvářejí naději i v tom smyslu, že jsou zároveň

⁶⁴⁵ Srov. Lk 9,23.

⁶⁴⁶ Srov. LE 24.

⁶⁴⁷ Srov. DCE 40.

⁶⁴⁸ EV 2.

⁶⁴⁹ Srov. EV 19, 21, 24, 26, 28, 50, 64, 87, 95.

⁶⁵⁰ EV 15.

důkazem větší solidarity i větší úcty k životu.⁶⁵² Ta se projevuje i tím, že vznikají a své služby nabízejí různá hnutí a organizace zaměřené na péči o život člověka. Jsou znamením naděje, vytvářejí „kulturu lásky a života“. Mezi tyto znamení je třeba přičíst i odpor vůči válce, vůči trestu smrti, zájem o ekologii, vznik bioetiky a dalších.⁶⁵³ K naději a kultuře života patří bezvýhradné přijetí počatého života. Dnešní společnost však mnohdy v novém životě nevidí novou naději. Je tedy třeba dbát na správnou výchovu a možnost dozrávání mladých lidí v oblasti sexuality. Její vulgární chápání vede i k pohrdání počatým životem.⁶⁵⁴

Encyklika uvádí příklad z Písma sv., jak si vážit hodnoty života. Matka sedmi synů⁶⁵⁵ „vyznává svou víru v Boha, původce a záruku života od jeho samotného početí, který je zároveň pevným základem pro naději na nový život po smrti“⁶⁵⁶ Také druhý kritický bod, stáří, nemá být zneuznán a zničen. Stáří je obdařeno důstojností a provázeno úctou.⁶⁵⁷ Ani tíha lidské nemoci (tak častá u starého člověka) neuvede člověka do zoufalství, aby si přál smrt, ale povzbuzuje jej k modlitbě.⁶⁵⁸ „*Měl jsem důvěru, i když jsem si řekl: ‘Jsem tak sklíčen’.*“⁶⁵⁹ „Také dnes každý člověk, jehož existence je zásadně ohrožena, při pohledu na toho, kterého přibíli, získává pevnou naději, že nalezne svobodu a vykoupení.“⁶⁶⁰ Starý člověk má být mimo jiné zdrojem moudrosti, naděje a svědkem lásky.⁶⁶¹ Nesmí propadat beznaději. Na druhou stranu, jeho přirozená smrt není propadem do nicoty (beznaděje), ale do existence.⁶⁶²

Také matky, které prodělali potrat, nemají ztrácet naději a zoufat. Jejich těžkost se má stát pro druhé svědectvím, jenž se bude zastávat práv všech lidí na zemi.⁶⁶³

Víra v zemřelého a vzkříšeného Krista nově osvětluje cestu lásky a soucitu. Člověk, který propadá zoufalství, má být od druhých posílen v naději, i když už

⁶⁵¹ EV 25.

⁶⁵² Srov. EV 26.

⁶⁵³ Srov. EV 27.

⁶⁵⁴ Srov. EV 97.

⁶⁵⁵ Srov. 2 Mak 7,22-23.

⁶⁵⁶ EV 44.

⁶⁵⁷ Srov. EV 46; srov. 2 Mak 6,23.

⁶⁵⁸ Srov. EV 46.

⁶⁵⁹ Ž 116,10.

⁶⁶⁰ EV 50.

⁶⁶¹ Srov. EV 94.

⁶⁶² Srov. EV 97.

⁶⁶³ Srov. EV 99.

všechny lidské naděje končí.⁶⁶⁴ Křesťanská naděje není založena na lidských nadějích, ale participuje na Vykupitelově vzkříšení. „Jistota budoucí nesmrtelnosti a naděje na slíbené zmrtvýchvstání vnášejí nové světlo do tajemství utrpení a umírání a zároveň dávají věřícím nesmírnou sílu důvěřovat zcela Bohu.“⁶⁶⁵ O zachování naděje je třeba se modlit; to encyklika samozřejmě předpokládá.⁶⁶⁶

Ve všech lidských rozhodnutích hraje svou důležitou roli lidská svoboda a vlastní svědomí. (Bohužel, mnohdy bývá pokřivené různými vlivy i vlastním přičiněním.) Praktický úsudek svědomí se jeví jako „pouto mezi pravdou a svobodou“⁶⁶⁷. Svědomí nás vede k přijetí odpovědnosti za činy dobré i špatné, avšak i po spáchání zla je člověk veden k naději:

„Dopustí-li se člověk něčeho zlého, správný úsudek jeho svědomí v něm zůstává jako svědek univerzální pravdy o dobru či o špatnosti určitého jeho rozhodnutí. Rozsudek svědomí v něm však zůstává i jako záruka naděje a milosrdenství. Dokazuje spáchané zlo, avšak připomíná též, že je třeba prosit o odpuštění, že je třeba neustále konat dobro a rozvíjet ctnosti, vždy s pomocí Boží milosti.“⁶⁶⁸

3.9 Naděje a Maria

Maria je naší hvězdou naděje v putování za věčným světlem – Kristem. Již od 8. nebo 9. století ji křesťané zdraví hymnem „Ave maris stella“.⁶⁶⁹ Ona je tou, která zvláštním způsobem září nadějí mezi jinými světly svatých. Svým celým životem vydávala svědectví o Naději, kterou přijala, počala, doprovázela až na smrt. Ale ani v té chvíli její naděje v Ježíše nemohla zemřít, vždyť znala poselství Gabriela: „Neboj se, Maria!“⁶⁷⁰ To zajisté zaslechla i v nejtěžší hodině. Věděla také, že „jeho království nebude mít konce“⁶⁷¹. Pod křížem se Ježíšovými slovy stává matkou všech věřících. Temnota bílé soboty nezničila její naději, přečkala tento den, aby poté radost ze zmrtvýchvstání nově zapůsobila na její srdce. S rodinou učedníků očekávala seslání

⁶⁶⁴ Srov. EV 67.

⁶⁶⁵ EV 67.

⁶⁶⁶ Srov. EV 93.

⁶⁶⁷ VS 61.

⁶⁶⁸ VS 61.

⁶⁶⁹ Srov. SS 49.

⁶⁷⁰ Lk 1,30.

⁶⁷¹ Lk 1,33.

Ducha sv. Maria je nám učitelkou víry, naděje a lásky, vede nás v našem putování.⁶⁷²
Je zrcadlem veškeré svatosti.⁶⁷³

Blahoslavené Panně Marii je věnována celá encyklika „Redemptoris Mater“. Maria má v Božím plánu zcela zvláštní místo.⁶⁷⁴ Je vyvolena mezi ženami, aby zasáhla hlavu hada, odvěkého nepřítele.⁶⁷⁵ Tak se plní odvěké zaslíbení i Boží plán spásy. Maria zůstává v našich dějinách znamením neklamné naděje.⁶⁷⁶

Maria se vyznačuje poslušností víry podobně jako Abrahám. Uvěřila, i když nepoznávala muže.⁶⁷⁷ „Odevzdala se podstatné pravdě slov.“⁶⁷⁸ „Jako patriarcha Božího lidu, tak také Maria na cestě svého ‘fiat’, kterým se zcela jako dcera a matka oddala Bohu, protože proti vší naději uvěřila.“⁶⁷⁹ Uvědomuje si, že se plní naděje celého Izraele očekávajícího potomka Davidova, který bude vládnout navěky.⁶⁸⁰ „Události na Kalvárii zatemnily tento příslib. A přece ani pod křížem neztratila Maria víru. Stále to ještě byla ta, která podobně jako Abrahám věřila a doufala.“⁶⁸¹ Po zmrtvýchvstání se odhalila pravá tvář naděje, zaslíbení se splnilo.⁶⁸²

V encyklice se připomínají slova vatikánského koncilu. Maria „zcela zvláštním způsobem spolupracovala na díle Spasitelově poslušností, vírou, nadějí a vroucí láskou pro obnovení nadpřirozeného života v duši“.⁶⁸³

V Mariino mateřství skládá církev velké naděje, podobně jako i Bůh důvěřoval Marii a přijal tělo z jejího těla.⁶⁸⁴ „(To,) že se Maria stala matkou Božího Syna, znamená, že se od začátku naprosto zpřístupňuje pro Kristovu osobu a pro jeho dílo, pro celé jeho poslání.“⁶⁸⁵ Je přítomna v církvi na její pouti víry jako vzor neklamající naděje.⁶⁸⁶ Církev se stává také matkou, a to po vzoru Marie. Encyklika opět odkazuje na 2. vatikánský koncil: „(Církev) napodobuje Matku svého Pána v tom, že silou

⁶⁷² SS 49-50.

⁶⁷³ Srov. DCE 41.

⁶⁷⁴ Srov. RMa 1.

⁶⁷⁵ Srov. Gen 3,15.

⁶⁷⁶ Srov. RMa 11.

⁶⁷⁷ Srov. Lk 1,34.

⁶⁷⁸ RMa 14.

⁶⁷⁹ RMa 14.

⁶⁸⁰ RMa 15.

⁶⁸¹ RMa 26.

⁶⁸² Srov. RMa 26.

⁶⁸³ LG 61.

⁶⁸⁴ Srov. RMa 39.

⁶⁸⁵ RMa 39.

Ducha svatého zachovává panensky neporušenou víru, pevnou naději a upřímnou lásku.⁶⁸⁷

Encyklika „Redemptor hominis“ v závěrečné části předkládá Marii jako tu, se kterou se má křesťan zvláštním způsobem spojit. Maria se pro nás stává matkou důvěry:⁶⁸⁸

„Vede nás k tomu hluboká nutnost pramenící z víry, naděje a lásky. Vždyť přece, cítíme-li v tomto těžkém a zodpovědném údobí církevních a lidských dějin zvláštní potřebu obracet se ke Kristu, který je Pánem jak své církve, tak i dějin lidstva mocí tajemství svého výkupného díla, pak také věříme, že nikdo jiný než Maria nás nebude umět lépe uvést do božského a lidského rozměru tohoto tajemství. Nikdo do něho nebyl uveden samým Bohem tak jako Maria. V tom spočívá výjimečný rys jejího Božího mateřství.“⁶⁸⁹

Encyklika papeže Benedikta XVI. „Deus caritas est“ předkládá obraz toho, v čem spočívá velikost Marie. Mezi jinými přednostmi si všímá její naděje:

„Maria je velká právě proto, že nechce udělat velkou sebe, nýbrž Boha. Je pokorná, a proto nechce být ničím jiným než služebnicí Páně.⁶⁹⁰ Dobře ví, že ke spáse přispěje nikoli tím, že by uskutečňovala své dílo, nýbrž tím, že se dá plně k dispozici Boží iniciativě. Je to žena naděje. Jedině proto, že věří Božím příslibům a očekává spásu Izraele, může k ní vejít anděl a povolat ji k rozhodující službě při naplňování zmíněných příslibů.“⁶⁹¹

Maria je vzývána ve spojení s nadějí právě proto, že měla účast na Kristových tajemstvích.⁶⁹² Boží dílo si nepřivlastnila, ale v důvěře se mu odevzdala, a tak vykonala pro lidstvo největší službu: Bůh se v ní mohl oslavit a skrze ni vstoupit do světa v lidském těle.

3.10 Shrnutí třetí kapitoly

Pomocí těchto témat jsme se snažili vyhledat a přiblížit pojem naděje v encyklikách posledních dvou papežů. Směřování nadějí je značně závislé na charakteristice jednotlivých encyklik. Každá z nich má určité zabarvení, čímž

⁶⁸⁶ Srov. RMa 42.

⁶⁸⁷ LG 64.

⁶⁸⁸ Srov. RH 22.

⁶⁸⁹ RH 22.

⁶⁹⁰ Srov. Lk 1,38.48.

⁶⁹¹ DCE 41.

⁶⁹² Srov. LG 66.

přispívá do celkového spektra nadějí. Každá encyklika si přivlastňuje svou vlastní úlohu. Přímo nadějí jako božskou ctností se zabývá ve velké šíři encyklika Benedikta XVI. – „Spe salvi“. Nás však zajímal výskyt pojmu naděje spíše v ostatních encyklikách. Nalezli jsme výše popsaná témata jako nosná nebo spojitá pro zkoumané encykliky. Když jsme vlastní metodou propojili naděje z encyklik posledních dvou papežů, můžeme konstatovat, že zmiňovaná encyklika „Spe salvi“ mnohanásobně převyšuje, rozšiřuje a vysvětluje témata naděje nalezená v ostatních encyklikách. „Spe salvi“ z velké části přichází se svou vlastní látkou, kterou jsme se právě kvůli jejímu širokému záběru nezabývali.

ZÁVĚR

Božská ctnost naděje neoddělitelně patří ke křesťanskému životu. Křtem člověk přijímá účast na Božím životě. Spolu s ní je mu darována ctnost naděje, kterou člověk touží po dosažení Boha a opírá se při tom o jeho pomoc.

Během staletí a tisíciletí se charakteristika naděje Božího lidu měnila. Vždy byla naděje především Božím darem, ale Bůh očekává, že člověk na Boží nabídku odpovídá a naděje tím získává svou oboustrannou dynamičnost.

Předmětem naděje starozákonního lidu byla nejprve časná dobro. Lidé toužili po požehnání, aby je nepostihla neplodnost lůna, nedostatek obživy, nemoc, aby nebyli pokořováni od nepřátel apod. Díky vlivu proroků se tyto nutné představy přirozené naděje stávaly základem ústícím v osobní naději vkládanou do Boha. Očekávání Boží spásy a jejího zprostředkovatele, mesiáše, nabývalo stále více síly, aniž by se zároveň původní naděje vytratily. Mesiášské naděje našly své konečné naplnění v Ježíši Kristu, Synu Božím. On je viditelným znamením očekávání všeho Božího lidu. K němu se upíná všechna novozákonní naděje. Jen skrze něj, s ním a v něm dochází člověk spásy. V Novém zákoně se naděje dále koncentruje na příchod Božího království, k novým nebesům a nové zemi. K dosažení cíle naděje, Boha, však paradoxně nevede jiná cesta než skrze přijetí Kristova kříže.

Šíře biblických nadějí zanechává mnoho podnětů i k dnešku. Také základy teologického učení o božské ctnosti naděje odkazují na Písmo. Pravá naděje se opírá o Boha jako o svůj základ, protože od něho pochází a k němu směřuje. Je spojena i s jinými ctnostmi, zvláště s trpělivostí. Náleží k ní však i bázeň Boží.

Jak jsme zjistili, encykliky jsou, podobně jako celé Písmo sv., proniknuty tématem naděje, které tvoří jejich nedílnou součást. Encykliky dvou posledních papežů vychází ve svém učení o naději především z Písma sv. a klasického učení teologie. Všímají si však také obecně lidské zkušenosti s doufáním v dosažení různých životních cílů. Encykliky především dýchají živou nadějí na věčný život. Neopomíjí však ani nižší naděje, za pomoci kterých může člověk získat zkušenost o významu naděje v lidském životě.

Z encyklik Jana Pavla II. a Benedikta XVI. vysvítá několik témat, jež více přibližují charakter naděje. Papežové poukazují např. na to, že jednota víry, lásky

a naděje obsahují volnou analogii na Boží trojjedinost. Smrt a zmrtvýchvstání Krista ukazuje na základní článek víry, od kterého se odvozuje naděje na dosažení našeho vzkříšení a věčného života s Bohem. Zdroj života pro budoucí věčné spojení s Bohem nacházíme i v eucharistii. Ona poskytuje záruku naší naději. Naděje na jednotu církve má zdroj v Ježíšově modlitbě na rozloučenou. Duch sv. nám byl dán jako záruka a zpečetění Boží smlouvy s námi a zjednává nám tak naději na konečné dovršení jednoty všech spasených v Bohu. Papežové také přikládají důležitost tématu naděje v hlásání evangelia. Téma naděje se spojuje v encyklikách i se sociální spravedlnost a ochranou lidského života. Ve vztahu k naději nelze podle papežů opomenout ani význam Panny Marie.

Benedikt XVI. ve své encyklice „Spe salvi“, jež je výslovně věnována naději, samozřejmě představuje komplexní výklad tohoto tématu, který by si zasloužil hlubší analýzu přesahující možnosti této práce.

Na začátku naší práce jsme zmínili, že ctnost naděje se nám zdá být mezi božskými ctnostmi poněkud opomíjena. Encykliky posledních dvou papežů (vyjma poslední encykliky) o božské ctnosti naděje přímo nepojednávají. Ale nacházíme v mnohých roztroušené zmínky o jejím významu.

Jeden z moderních básníků o naději výstižně napsal, že se podobá malé sestře cupitající mezi svými dvěma velkými sestrami, vírou a láskou. Ačkoliv se zdá být nepatrná, přesto je to ona, která s sebou vše unáší k Bohu.

PRAMENY

Encykliky

- BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*. Praha: Paulínky, 2006. ISBN 80-86949-03-6.
- BENEDIKT XVI. *Spe salvi*. Praha: Paulínky, 2008. ISBN 978-80-86949-41-3.
- JAN PAVEL II. *Dives in misericordia*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-186-5.
- JAN PAVEL II. *Dominum et vivificantem*. Praha: Zvon, 1997. ISBN 80-7113-204-7.
- JAN PAVEL II. *Ecclesia de eucharistia*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 80-7192-849-6.
- JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-139-3.
- JAN PAVEL II. *Laborem exercens*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-154-7.
- JAN PAVEL II. *Redemptor hominis*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-178-4.
- JAN PAVEL II. *Redemptoris mater*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-116-4.
- JAN PAVEL II. *Redemptoris missio*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-101-6.
- JAN PAVEL II. *Sollicitudo rei socialis*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-154-7.
- JAN PAVEL II. *Ut unum sint*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-140-7.
- JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-114-8.

Internetové odkazy encyklik

- JAN PAVEL II. *Slavorum apostoli*. http://www.moraviamagna.cz/dokumenty/d_slavor.htm, [staženo dne 21.4.2009].

Ostatní prameny

- BIBLE. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. 6. přepracované vydání. Praha: Česká biblická společnost, 1995. ISBN 80-85810-08-5.
- Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. vydání, vydání 1. v KN. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9.
- KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6.
- PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-900-X.

Internetové odkazy ostatních pramenů

AUGUSTINUS, AURELIUS. *De libero arbitrio* 2, 19; PL 32, 1268.

http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/03540430,_Augustinus,_De_Libero_Arbitrio,_MLT.pdf [staženo dne 26.3.2009].

THOMAS AQUINAS. *Summa Theologiae* II-I, q 55. <http://www.krystal.op.cz/sth/sth.php?&Q=55> [staženo dne 21.4.2009].

LITERATURA

Monografie

- ASHLEY, B. M. *Living The Truth in Love. A Biblical Introduction to Moral Theology*. New York: Fathers and Brother of the Society of St. Paul, 1996. ISBN 0-8189-0756-8.
- BALTHASAR, H. U. *Síla křesťanské naděje*. Olomouc: Velehrad, 1995. ISBN 80-85966-01-8.
- BENEŠ, A. *Božské ctnosti*. Praha: Krystal OP, 1997. ISBN 80-85929-21-X.
- BENEŠ, A. *Morální teologie*. 4. vydání. [Místo neuvedeno]: Krystal OP, 1994. ISBN 80-901528-3-X.
- BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu. Díl III. Knihy naučné (Job až Píseň písní)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-240-4.
- BIČ, M. aj. *Výklady ke Starému zákonu. Díl IV. Knihy prorocké (Izajáš až Malachiáš)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-274-9.
- BLAHA, J. *Židovské myšlení jako inspirace nejen pro křesťany*. Brno: Marek Konečný, 2008. ISBN 978-80-903860-0-6.
- BOGNER, V. *Starý zákon. Knihy prorocké I. Izaiáš*. Praha: Česká katolická Charita, 1986. ISBN [neuvedeno].
- BOGNER, V. *Starý zákon. Knihy prorocké III. Ezechiel, Daniel*. Praha: Česká katolická charita, 1981. ISBN [neuvedeno].
- BOGNER, V. *Žalmy*. Praha: Česká katolická charita, 1973. ISBN [neuvedeno].
- BORSE, U. *První a druhý list Timotejovi*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 13. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-431-8.
- BROWN, R. E. *Ježíš v pohledu Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-228-4.
- DONAHUE J. R., HARRINGTON D. J. *Evangelium podle Marka. Sacra Pagina 2*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7192-915-8.
- GIESEN, H. *Knihy Zjevení apoštola Jana*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 18. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-330-3.
- HÄRING, B. *Láska je víc než přikázání*. Praha: Česká katolická Charita. 1971. ISBN [neuvedeno].
- HARRINGTON, D. J. *Evangelium podle Matouše. Sacra Pagina 1*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 80-7192-423-7.
- HEJČL, J. *Bible česká. Knihy starého zákona. Isajáš – Knihy machabejské*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1925. ISBN [neuvedeno].
- HONEK, A. *Žiji ve víře v Syna Božího*. Teologické studie. Praha: Česká katolická Charita, 1984. ISBN [neuvedeno].

- HOPPE, R. *List Efezanům. List Kolosanům*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 10. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-461-X.
- HRBATA, J. *Písně království. Meditace na žaltář Písma svatého – II*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996. ISBN [neuveveno].
- HRBATA, J. *Písně království. Meditace na žaltář Písma svatého – I*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996. ISBN [neuveveno].
- CHALUPA, P. a ZAJÍCOVÁ, L. (ed.) *Láska z čistého srdce, z dobrého svědomí a z upřímné víry*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-1915-2.
- CHENU, M. D. aj. *Úvod do teologie*. Svazek III. Teologie morální. Olomouc: CMBF UP (pro vnitřní potřebu studujících teologii), rok [neuveveno]. ISBN [neuveveno].
- JOHNSON, L. T. *Evangelium podle Lukáše*. Sacra Pagina 3. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-560-8.
- KNOCH, O. *První a druhý list Soluňanům*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 12. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-439-3.
- KREMER, J. *Druhý list Korintánům*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 8. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-386-9.
- LAUB, F. *List Židům*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 14. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-503-9.
- LOHSE, E. *Teologická etika Nového zákona*. Bratislava: Serafín, 2008. ISBN 978-80-8081-072-6.
- MARCEL, G. *K filosofii naděje*. Praha: Vyšehrad, 1971. ISBN [neuveveno].
- MAYER, B. *List Filipánům. List Filemonovi*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 11. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-440-7.
- NANDRÁSKY, K. *Exegéza vybraných žalmov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 1993. ISBN 80-223-0590-1.
- NICOLAS, J. H. *Syntéza dogmatické teologie II. Vtělení slova*. Praha: Krystal OP, 2007. ISBN 978-80-85929-95-9.
- [Podle] OTTO, L. *De Gratia (O milosti)*. Dogmatika V. díl. 2. vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994. ISBN [neuveveno].
- PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-331-0.
- POKORNÝ, P. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 1993. ISBN 80-7021-052-4.
- PORSCH, F. *Evangelium sv. Jana*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 4. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-262-5.
- POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 3. vydání, Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-80-5; 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-000-9.

- RADL, W. *List Galaťanům*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 9. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-414-8.
- RAHNER, K., WELTE, B. *Novou odvahu k ctnosti*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-173-3.
- SEETHALER, P. A. *První a druhý list Petrův. List Judův*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 13. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-499-7.
- STRUPPE, U., KIRCHSCHLÄGER, W. *Jak porozumět Bibli*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-334-5.
- SUŠIL, F. *Listové sv. Pavla apoštola*. Díl I. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1870. ISBN [neuveveno].
- SUŠIL, F. *Listové sv. Pavla apoštola*. Díl II. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1871. ISBN [neuveveno].
- SUŠIL, F. *Písmo svaté Nového zákona*. Praha: Dědictví svatého Prokopa, 1872. ISBN [neuveveno].
- ŠPINER, D. *Nástin křesťanské etiky a jejího významu v hledání smyslu života*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0877-5.
- THEOBALD, M. *List Římanům*. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon 6/1; 6,2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-433-4.
- TICHÝ, L. *Chvála lásky: Interpretace a účinky 13. kapitoly 1. listu Korint'ánům*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2052-3.
- TICHÝ, L. *Úvod do nového zákona*. 2. vydání. Svitavy: Trinitas, 2003. ISBN 80-86036-79-0.
- TICHÝ, L., CHALUPA, P., MAREČEK, P., VLKOVÁ, G. I., PACNER, S. *Od Abraháma k nové smlouvě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1845-2.
- VLKOVÁ, G. I. *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-0995-X.

Články z periodik

- BALTHASAR, H. U. Jednota Božských ctností. *Communio*, 1998, roč. 2, č. 1. ISSN 1211-7668.
- BENEŠ, J. Pojem ctnosti v Novém zákoně z hlediska morální teologie. *Studia Theologica* 2003, roč. 5, číslo 4 (14 průběžně). ISSN 1212-8570.
- POUPARD, P. Naděje a beznadějnost v současné kultuře. *Studie*, 1984, [roč. neuveden], č. 92 (č. 2 v roce). ISSN [neuveveno].

Slovníky a encyklopedie

- DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-65-1.
- HERATY, J. aj. *New Catholic Encyclopedia*. Volume VII. Washington, D. C.: The Catholic University of America, 1981. Library of Congress Catalog Card Number 80-84921.
- KÁBRT, J. aj. *Latinsko/český slovník*. Praha: Leda, 2000. ISBN 80-85927-82-9.
- LÉON-DUFOUR, X. aj. *Slovník biblické teologie*. 2. vydání. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1127-7.
- NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956. ISBN [neuveдено].
- PÍPAL, B. *Hebrejsko – český slovník ke Starému zákonu*. 4. vydání. Praha: Kalich, 2006. ISBN 80-7017-029-8.
- RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Teologický slovník*. Zvon, české katolické nakladatelství, 1996. ISBN 80-71132-12-8.
- SALAJKA, M. *Orientační teologický slovník*. Praha: Ježek, 2000. ISBN 80-85996-25-1.
- STUBHANN, M. (ed.) *Encyklopedie bible*. Díl 2. Bratislava: Gemini, 1992. ISBN 80-85265-32-X.
- ŠKRABAL, P. *Příruční slovník biblický*. Praha: Kropáč a Kucharský, 1940. ISBN [neuveдено].
- TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*. Olomouc: Mgr. Jiří Burget, 2001. ISBN 80-902798-5-6.
- TUMPACH, J., PODLAHA, A. *Český slovník bohovědný*. Díl 2. Praha: Václav Kotrba, 1916. ISBN [neuveдено].

Pozn.: Není-li uvedeno jinak, jedná se o první vydání dané publikace.

SEZNAM ZKRATEK

Zkratky dokumentů II. vatikánského koncilu

GS - Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*

LG - Věřoučná konstituce o církvi *Lumen Gentium*

DV - Věřoučná konstituce o Božím zjevení *Dei verbum*

Zkratky encyklik

DCE - Deus caritas est

DIM - Dives in misericordia

DEV - Dominum et vivificantem

EDE - Ecclesia de eucharistia

EV - Evangelium vitae

LE - Laborem exercens

RH - Redemptor hominis

RMa - Redemptoris mater

RMi - Redemptoris missio

SA - Slavorum apoštola

SRS - Sollicitudo rei socialis

SS - Spe salvi

UUS - Ut unum sint

VS - Veritatis splendor

Zkratky biblických knih

- jsou uváděny podle obvyklého úzu

Ostatní zkratky

a, b, c – označení části verše

ad. – a další

aj. – a jiní

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

č. – číslo

ČEP – český ekumenický překlad

čl. – článek
ed. – editor, editoři
KKC – katechismus katolické církve
n. – následující verš, verše; následující stránky
např. – například
PBK – Papežská biblická komise
PL – Patrologia Latina
roč. – ročník
srov. – srovnej
str. – strana, stránky
sv. – svatý
SZ – Starý zákon
tj. – to je
tzn. – to znamená
tzv. – takzvaný, takzvaně